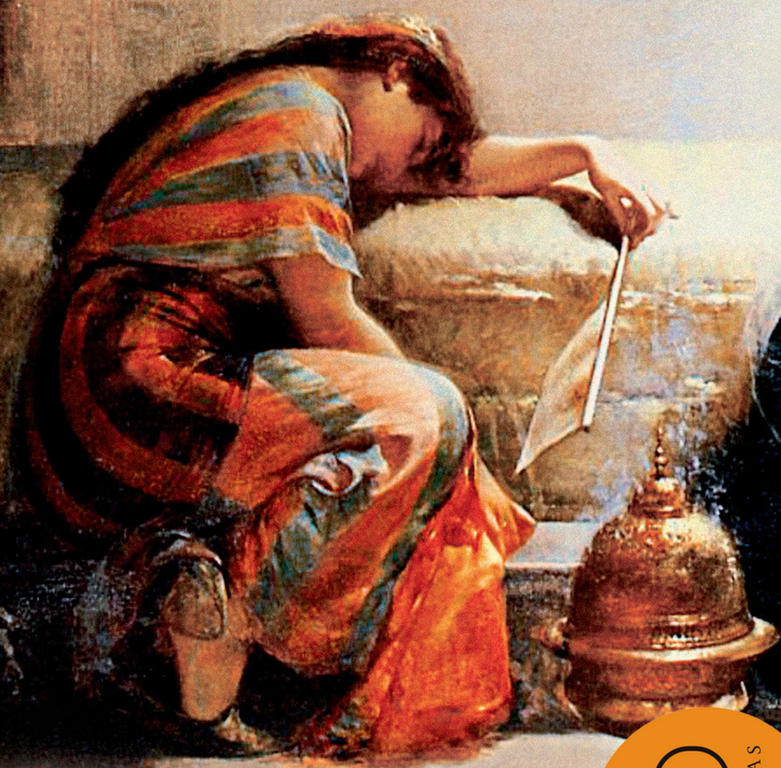
O povestire diafană şi luminoasă ca un zbor de fluturi, melancolică şi tandră ca un cântec de pribegie îngânat la nesfârşit.

JOSEPH KESSEL
Academia Franceză

Panait Istrati
Chira Chiralina

VINTAGE

e book HUMANITAS

VINTAGE

PANAIT ISTRATI

Chira Chiralina

HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactor: Marieva Ionescu
Coperta: Ioana Nedelcu
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Cecilia Laslo
DTP: Andreea Dobreci, Dan Dulgheru

Pe copertă: Edouard Richter (1844–), *Sheherazada* (detaliu oglindit)

ISBN 978-973-50-4706-1 (pdf)

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0372.743.382; 0723.684.194

Notă biobibliografică

Panait Istrati se naște la Brăila la 10/22 august 1884, fiind al doilea copil nelegitim al Joiței Istrate (spălătoreasă) și al negustorului Georgios Valsamis, chefalonit din Faraklada (în 1885, acesta se stinge din viață la Atena, bolnav de tuberculoză). Copilăria și-o petrece la Baldovinești, la bunica Nedelea, în preajma unchilor Anghel și Dumitru. Între 1891 și 1896 urmează clasele primare la Brăila, iar din 1897 intră la stăpân: băiat de prăvălie la kir Leonida și kir Nikola, ucenic în diverse meserii la Atelierele Docurilor, Pescăriile Statului și Fabrica de Frânghii. O lungă prietenie îl leagă de refugiatul rus Mihail Kazanski, care-i cultivă gustul pentru lectură și cunoaștere.

În 1904, la București, este agent la Biroul de Plasare a Muncitorilor și Șomerilor condus de Gheorghe Cristescu „Plăpumaru“ (activist al mișcării socialiste, Cristescu va fi primul secretar general al Partidului Comunist din România). Este apoi fecior în casa unui avocat, valet la Hotelul English și servitor la un spital. La Giurgiu descarcă vagoane în port. La Brăila lucrează ca zugrav și se împrietenește cu pictorul-sobar Samoilă Petrov; tot aici,

este arestat și condamnat cu suspendare pentru „răpire“ de minoră. Încorporat, capătă dispensă medicală după o lună de cazarmă. În 1905, în capitală, participă la manifestația de solidaritate cu mișcările revoluționare din Rusia. În 1906 lucrează ca portar la Constanța și începe colaborarea cu *România muncitoare*, care îi publică primul articol, „Regina Hotel“. Se îmbarcă clandestin cu destinația Alexandria. În 1907 cutreieră Egiptul, Siria și Libanul, trece prin Pireu, Napoli și Jaffa. Își câștigă existența ca zugrav, om-sendviș, actor figurant. Pleacă din nou în Egipt, cu Mihail. În 1909 este portar la Hotelul Bobescu din Lacu Sărat. Este încarcerat la Văcărești (împreună cu I.C. Frimu, unul dintre liderii Partidului Social Democrat al Muncitorilor din România) pentru participare la manifestația în favoarea militantului socialist Christian Racovski (după ce îi fusese retrasă cetățenia română și fusese expulzat, acesta încercase, fără succes, să se întoarcă în mod clandestin în România). Ca lider sindical la Brăila, organizează revolta docherilor împotriva regulamentului întocmit de căpitănie. Petrece iarna în Egipt. În 1910, împreună cu bunul său prieten Ștefan Gheorghiu, militant socialist și luptător pentru drepturile muncitorilor, conduce marea grevă a lucrătorilor din portul Brăilei. Îi apar articole și în *Dimineața*, *Adevărul*, *Viața socială*. Se întoarce în Egipt.

În 1911 publică schița „Nostra famiglia“ în *Lumea nouă*. E internat la Sanatoriul Filaret. În 1912, ca secretar al Cercului de Editură Socialistă, i se tipăresc două schițe în *Calendarul Muncii*. Pleacă din nou în Egipt, însoțit de Ștefan Gheorghiu. Începutul lui 1913 îl găsește la Cairo,

de unde expediază articole *României muncitoare*. Revine în țară și, la recomandarea lui Alecu Constantinescu, este trimis la Paris, unde îl cunoaște pe cizmarul Gheorghe Ionescu (român stabilit în Franța și devenit patronul unui atelier-magazin de încălțăminte de lux); acesta îi va sponsoriza activitatea literară. Revine în țară în martie 1914, înființează la Brăila Asociația Zugravilor și înjghebează o crescătorie de porci. Publică „Scrisori din Paris. La Père-Lachaise“, în *România muncitoare*. În 1915 scrie pentru *Tribuna transporturilor* două articole evocative dedicate lui Ștefan Gheorghiu și colaborează la *Lupta zilnică*. Se căsătorește cu Jeaneta Gheorghiu (născută Maltus), văduva lui Ștefan Gheorghiu. În 1916, la scurtă vreme după intrarea țării în război, lichidează crescătoria și părăsește România prin punctul de frontieră Predeal.

Ajunge la Leysin, Elveția, în martie 1916; câștigă bani din zugrăveli și învață franceza. În 1917, este servitor și muncitor la terasamente. În 1918, este lucrător la uzina de muniții Piccard-Pictet din Geneva, apoi tractorist în Valois. În 1919, la sanatoriul Sylvana-sur-Lausanne, îl cunoaște pe Josué Jehouda, care îi recomandă opera lui Romain Rolland. Află despre moartea mamei sale. Publică primele patru articole în franceză în *La Feuille*. În 1920 se stabilește la Nisa. În 1921 încearcă să se sinucidă, dar este salvat. În buzunarul lui este găsită o scrisoare: i-o expediase în 1919 lui Romain Rolland, dar îi fusese returnată de serviciile poștale. Poliția îi trimite acum scrisoarea lui Rolland; este începutul unei lungi corespondențe între cei doi. Lucrează ca fotograf ambulant pe Promenade des Anglais și prin satele Alpilor Maritimi.

Divorțează de Jeaneta. Rolland îl îndeamnă să-și aștearnă pe hârtie povestirile.

În 1922, la Hautil-sur-Triel, sprijinit financiar de Gheorghe Ionescu, scrie povestirile *Oncle Anghel*, *Sotir*, *Kir Nicolas*, *Stavro*, *Mikhail*, *Kyra Kyralina*. Este invitat la Villeneuvet, unde îl întâlnește pe Romain Rolland, la 25 octombrie. În 1923 termină povestirile *Codine* și *Acceptation*. La 15 august 1923, revista *Europe* îi publică povestirea *Kyra Kyralina*, cu prefața „Un Gorki balkanique" semnată de Rolland. În anii 1922–1926 și 1931–1935 apar în franceză povestirile organizate în cicluri, cuprinzând istorisirile, copilăria, adolescența și viața lui Adrian Zografi – ciclul I: *Kyra Kyralina*, *Oncle Anghel* (1924), *Les haidoucs* (1925–1926); ciclul II: *Codine* (1925); ciclul III: *Mikhail* (1927); ciclul IV: *La maison Thüringer* (1933); *Le bureau de placement* (1933) și *Méditerranée* (1934–1935).

În 1924 scrie povestirea *Cosma*. Se căsătorește cu alsaciana Anna Munsch și se stabilește la Masevaux. Colaborează la *Adevărul literar și artistic*, cu povestirile *Pescuitorul de bureți*, scrisă direct în limba română, și *Sotir*. Este prieten cu Jean-Richard Bloch (filozof politic și susținător al mișcării comuniste franceze), cu scriitorul Léon Bazalgette, cu jurnalistul și romancierul Joseph Kessel, cu criticul Frédéric Lefèvre (redactor-șef al revistei *Les Nouvelles littéraires*), cu Jacques Robertfrance (director al Editions Rieder) și cu pictorul Frans Masereel. În 1925 publică articole în *Clarté* și *Europe*. Revine în țară, unde debutează în volum în limba română la Editura Renașterea, cu *Trecut și viitor. Pagini autobiografice* și cu povestirea *Moș Anghel*. Întreprinde un turneu; supravegheat de Si-

guranță, denunță autoritățile române în *Paris-soir* și *Le Quotidien*, precum și la un miting organizat de Liga Drepturilor Omului. Nuvela *Musa* apare în *Viața românească*. În 1926, colaborează la volumul omagial *Liber Amicorum Romain Rolland*, cu evocarea „Les trois phases de mon Romain Rolland". La Nisa, scrie povestirea *Domnitza de Snagov*; *La Nouvelle Revue Française* publică povestirea *Une nuit dans les marais*. Scrie o scrisoare de adeziune la mitingul „contra Teroarei Albe în Balcani", în chip de prefață a broșurii *Au pays du dernier des Hohenzollern: l'histoire d'un crime*, publicată de Comitetul pentru Apărarea Victimelor Terorii Albe în Balcani. Conferențiază la Geneva despre rolul artelor și științelor. Se îndrăgostește de elvețiana Marie-Louise Baud-Bovy (Bilili). La Menton scrie povestirile *Ștefan al nostru* și *Nerrantsoula*.

În 1927 scrie povestirile *Bakar* și *Immortalité* și finalizează *Mikhail*. Participă la banchetul literar „Les étrangers à Paris" și la congresul PEN-Club din Bruxelles. În Olanda îl cunoaște pe scriitorul Adrien M. de Jong. Nuvela *Isaac, le tresseur de fil de fer* apare în *Revue Européenne*. Presa elogiază volumul de nuvele *La famille Perlmutter*, scris în colaborare cu Jehouda. I se publică interviuri în *Les Nouvelles littéraires*. Ca vicepreședinte al Asociației Les Amis de l'U.R.S.S., participă, la Moscova, la aniversarea Revoluției din 1917. Notele de călătorie apar în *L'Humanité*. Este membru în comitetul Asociației Scriitorilor Revoluționari și Proletari, alături de scriitorii comuniști Henri Barbusse, Johannes R. Becher, Paul Vaillant-Couturier și Anatoli Lunacearski. Pleacă din Rusia împreună cu Nikos Kazantzakis, spre Grecia. În 1928, la Atena, este

acuzat de propagandă comunistă. Expulzat, revine în U.R.S.S.; îi apar articole în reviste comuniste, în *Les Nouvelles littéraires* și *Le Monde*.

În februarie 1929 pleacă din Rusia. La Paris, pregătește pentru tipar antologia în trei volume *Vers l'autre flamme. Après seize mois en U.R.S.S.*, în care denunță abuzurile regimului sovietic (antologia este semnată de el, dar al doilea și al treilea volum conțin texte ale scriitorilor ruși disidenți Victor Serge și Boris Suvarin). După publicarea antologiei, urmează o campanie de presă violentă a intelectualilor din Partidul Comunist Francez împotriva lui Istrati. Printre cei mai vehemenți denigratori se numără Henri Barbusse: Istrati este acuzat că s-a convertit la fascism, antisemitism și chiar că este „agent al Siguranței"; această încercare de discreditare în fața opiniei publice va dura până în 1935 și va fi reflectată și în presa din țară.

În iunie 1929, începe ciclul *Les Chercheurs de la foi: Dans les docks de Braila* (nefinalizat). Trimis de revista *Europe* la procesul minerilor, urmare a grevei de la Lupeni, publică opt reportaje în *Lupta*. În 1930 se întoarce definitiv în România, întâi la Baldovinești, apoi la Brăila. În 1931 apare povestirea *Tsatsa Minnka*, ilustrată de H. Boissonas, publicată imediat și în românește, în traducerea autorului. Istrati călătorește la Paris, unde încearcă să se trateze de tuberculoză. Divorțează de Anna Munsch.

În 1932 se retrage la Mănăstirea Neamț, tot pentru a se îngriji. Se căsătorește cu Margareta Izescu la 18 aprilie. În 1933 publică la Paris, în *Les Nouvelles littéraires*, eseurile *L'homme qui n'adhère à rien*, *Lettre ouverte à François Mauriac*, *Adhérer ou ne pas adhérer* și *Lettre à Romain Rolland*.

Apare în românește povestirea *Casa Thuringen*. În 1934 are colaborări în România la *Curentul*, *România literară*, *Familia* și *Tribuna*. În aprilie se întoarce la București și este ales membru în Société des Gens de Lettres de France. Apar povestirile *Chira Chiralina* și *Biroul de plasare*, traduse de autor. În 1935, Istrati răspunde acuzațiilor din țară în urma campaniei lui Henri Barbusse, hotărând să-l dea în judecată pe acesta pentru calomnie. Pe 21 martie îi trimite ultima scrisoare lui Romain Rolland. Grav bolnav și singur, se stinge din viață la Sanatoriul Filaret, pe 16 aprilie.

După moartea scriitorului, începe, și în România, editarea sistematică a operelor sale (în perioada comunistă, firește, cu numeroase pasaje cenzurate), iar în Franța apar ediții de opere la edituri de renume precum Gallimard sau Phébus. De asemenea, de un constant interes se bucură, până astăzi, și biografia lui Panait Istrati, una dintre cele mai pitorești și dramatice figuri ale literaturii române și universale. În 1968, Edouard Raydon, cofondator al Asociației franceze „Les Amis de Panait Istrati", publică excepționala lucrare *Panait Istrati. Vagabond de génie*. Cititorii români își pot forma o privire de ansamblu asupra vieții și operei lui Panait Istrati în primul rând cu ajutorul contribuțiilor esențiale (traduceri, ediții, studii critice) ale lui Alexandru Talex, bun prieten al scriitorului. Dintre acestea, în ediția Panait Istrati, *Cum am devenit scriitor* (Editura Florile Dalbe, București, 1998) se găsește un amplu portret al lui Istrati *par lui-même*, format din texte autobiografice, fragmente de jurnal, articole, interviuri și corespondență, portret căruia

editorul îi adaugă și o consistentă cronologie a vieții și a operei. Au mai scris substanțial despre Panait Istrati sau au îngrijit ediții din opera acestuia Al. Oprea (*Panait Istrati*, EPL, 1964, *Panait Istrati: dosar al vieții și al operei*, Minerva, 1976), Mircea Iorgulescu (*Spre alt Istrati*, Cartea Românească, 1986, *Celălalt Istrati*, Polirom, 2004), Mircea Zaciu sau Teodor Vârgolici.

La Editura Humanitas a apărut antologia Panait Istrati, *Trei decenii de publicistică*, vol. 1 – *Scăpare de condei. 1906–1916* (2004), vol. 2 – *Între banchet și ciomăgeală. 1919–1929* (2005), vol. 3 – *Scrisoare deschisă oricui. 1930–1935* (2006).

Câteva dintre scrierile lui Panait Istrati s-au bucurat și de ecranizări: *Kira Kiralina* (Rusia, 1927, film mut), *Ciulinii Bărăganului* (coproducție Franța–România, 1957), *Codin* (coproducție Franța–România, 1962), *Balkán! Balkán!* (coproducție Ungaria–Franța–Turcia, 1993, după povestirea *Chira Chiralina*), *Kyra Kyralina* (România, 2014, în regia lui Dan Pița).

Notă asupra ediției

Ediția de față reproduce textul povestirii *Chira Chiralina* din ediția Panait Istrati, *Povestirile lui Adrian Zografi. Chira Chiralina*, Editura Vremea, București, 1943. Aceasta cuprinde, pe lângă povestirea propriu-zisă, în traducerea românească a autorului, patru texte însoțitoare.

Redăm mai jos, ca atare, primul dintre texte, o scurtă notă a editorului:

„*Chira Chiralina* e povestirea care a întrunit toate sufragiile și a mișcat toate inimile. Panait Istrati o iubea mai mult ca pe oricare alta din cărțile sale. Din păcate însă, apariția ei în limba română nu s-a bucurat de prezentarea ce-ar fi meritat o lucrare ce și-a făcut autorul celebru în 24 ore. Tipărită în condițiuni tehnice lamentabile, într-o traducere care scâlcia frumusețea originalului, ea a ajuns prea puțin în mâinile marelui public.

Versiunea românească pe care o prezintă Editura Vremea este făcută de însuși Panait Istrati. Versiune care, după chiar mărturisirea lui, este o adevărată «re-creație».

Înainte de a trece la lectura romanului propriu-zis, cititorul va întâlni două prefețe ale lui Romain Rolland

și una a lui Panait Istrati, care au întovărășit ediția originală acum aproape patruzeci de ani. Din textul lor, cititorul va putea reconstitui unul din cele mai interesante «cazuri» ale literaturii universale.

«*Chira Chiralina*, spunea Panait Istrati în 1934, e prima mea operă și-mi rămâne scumpă între toate... Și poate că azi plângem amândoi pe ruinele unor năzuinți, cari ne-au fost deopotrivă de scumpe...»

Panait Istrati împlinește în primăvara asta opt ani de când a dispărut din mijlocul nostru. Reapariția *Chirei Chiralina* în vitrina librăriilor noastre este singura floare a recunoștinței ce se putea pune pe lespedea mormântului său..."

Editorul din 1943 se referă în rândurile de mai sus la momentul apariției în volum, în limba franceză, a povestirii *Kyra Kyralina* (Editions F. Rieder, Paris, 1924, Collection „Prosateurs français contemporains", după ce textul integral apăruse pentru prima dată în Franța pe 15 august 1923, în revista *Europe*), și la prima traducere în limba română, publicată la Editura Adevărul, însă nu cu patruzeci de ani înainte de ediția Vremea, ci cu aproape douăzeci de ani înainte, tot în 1924. Cele două prefețe ale lui Romain Rolland care au întovărășit povestirea la prima publicare sunt reproduse și în ediția românească de la Editura Vremea. Este vorba, de fapt, despre o scrisoare pe care Romain Rolland i-a trimis-o lui Panait Istrati imediat după ce a citit *Chira Chiralina* și despre textul-prefață „Un Gorki balcanic".

În scrisoarea datată 23 decembrie 1922, scriitorul francez îi mărturisește lui Panait Istrati impresiile la cald

după ce a „devorat *Chira Chiralina* în toiul nopții“. Verdictul: „formidabil“, „magnific“, ambele calificative însoțite de câte un semn de exclamație. Deși îl sfătuiește pe prietenul său român „să nu-și piardă capul“, deoarece manuscrisul are și greșeli mari, dar remediabile, Rolland afirmă că „tăria“ povestirii – născută din forța, pasiunea și „viața asta demonică“ a autorului său – nu ar avea termen de comparație în literatura vremii și că nici un scriitor contemporan (nici măcar el) nu ar fi fost capabil s-o scrie. În încheierea scrisorii, Rolland îi amintește amuzat-dojenitor prietenului său de gestul necugetat din urmă cu un an (în 1921, aflat la Nisa, Panait Istrati încercase să se sinucidă; v. *supra*, „Notă biobibliografică“). Totodată, Rolland îl asigură pe Istrati că i-a înțeles, de fapt, gestul disperat, firesc la un om care are „atâtea lumi de patimi în el“, și că nu mai are de ce să repete o asemenea tentativă, deoarece „vulcanul s-a destupat“ și este gata să erupă, cu alte cuvinte, îl așteaptă o carieră și o viață spectaculoase.

Cel de-al treilea text care însoțește ediția Vremea, prefața semnată tot de Romain Rolland în 1923 în revista *Europe*, poartă titlul „Un Gorki balcanique“ și este un scurt portret menit să facă cunoscută publicului francez personalitatea scriitorului-pelerin venit din „țările balcanice“, un posibil „nou Gorki“ al literaturii universale. Rolland construiește de fapt, cu intenție, un fel de fișă de personaj, căci cel despre care vorbește pare mai degrabă un personaj de roman și abia apoi un scriitor, un *écrivain en herbe*. Cititorii află că acel „disperat care își tăiase beregata“ este un rătăcitor „îndemnat de un demon

al pribegiei“ și de „zbuciumul geniului“, care, născut în România, unde e nevoit să muncească din greu pentru a se întreține, ajunge să cunoască întreaga lume și să-și șlefuiască singur talentul literar, cu ajutorul lecturilor și pasiunii sale de povestitor. Avid să cunoască și să iubească – după cum mărturisește chiar el oglindindu-se în personajul Adrian Zografi –, Istrati a căutat, de asemenea, să lege cât mai multe prietenii cu „oameni de inimă“, convins fiind că umanitatea poate să încapă, întreagă, în inima larg deschisă. „Pescuitorul de oameni de la Villeneuve“, cum îl numește Istrati, notează apoi cum, observând „geniul de povestitor“ al prietenului său, un talent „irezistibil“, l-a convins să iasă de sub vraja propriilor povestiri în care se lăsa absorbit și să aștearnă pe hârtie o parte din ele. În sfârșit, Rolland identifică în cele două cărți publicate deja de scriitorul român caracterul autobiografic venit din nevoia de a-și elibera „sufletul muncit“, tema principală atât a vieții, cât și a scrisului său – prietenia („aceasta e pasiunea lui sfântă“, adaugă Rolland cucerit) – și cele câteva trăsături definitorii pentru proza lui Panait Istrati: „temperamentul și lumina“, „decizia spiritului“ și „veselia tragică a povestitorului“. În concluzie, scriitorul francez îl plasează deja, cu generozitate, pe prietenul său în descendența maeștrilor ruși ai nuvelei și romanului.

Cel de-al patrulea text ce însoțește povestirea *Chira Chiralina* publicată de Editura Vremea în 1943 este traducerea în limba română a unei scurte prezentări semnate de autor în ediția princeps în limba franceză și este reluat ca un cuvânt înainte la ediția de față.

În transcrierea textului povestirii, am păstrat formele de limbă din ediția de bază, urmând regulile ortografice și de punctuație actuale. Numele de naționalități, scrise cu inițială majusculă, au fost transcrise aici cu inițială minusculă; la fel numele zilelor săptămânii și ale lunilor anului. S-au corectat de asemenea, tacit, greșelile tipografice.

Sunteți de părere – ca și prietenul nostru Romain Rolland – că ar trebui, în câteva rânduri, să deslușesc tema generală care se va întâlni în toate cărțile mele.

Nu m-am gândit niciodată că va trebui să explic, eu însumi, ceva în privința asta. Nu sunt un scriitor de meserie și nu cred să deviu vreodată. Întâmplarea a vrut să fiu pescuit în apele profunde ale oceanului social de pescuitorul de oameni de la Villeneuve. Sunt opera lui. Pentru a putea trăi a doua mea viață, aveam nevoie de stima lui, și pentru a putea obține această stimă caldă, amicală, el îmi cerea să scriu. „N-aștept de la d-ta scrisori exaltate, îmi scria el, aștept de la d-ta opera. Realizează opera. Ea e mai esențială ca d-ta, mai durabilă ca d-ta, care ești pojghița ei."*

Cu acest bici pe spinare – și grație ovăzului ce-mi oferi în chip generos prietenul Gheorghe Ionescu – începui să alerg cu avânt. Povestirile lui Adrian Zografi sunt datorite nouă, câteștrei. Lăsat în seama mea, eu nu sunt în stare să fac altceva decât să zugrăvesc case, să fac fotografii în plin aer și alte

* Romain Rolland – *n. ed.*

treburi comune, la îndemâna tuturor. Adrian Zografi nu e, deocamdată, decât un tânăr căruia îi place Orientul. E un autodidact care-și găsește Sorbona unde poate. Trăiește, visează, dorește multe lucruri. Mai târziu, el va cuteza să spună că multe lucruri sunt rău făcute de oameni și de Dumnezeu. Știu că e foarte periculos să contrazici pe Dumnezeu și pe oamenii cari nu se ocupă cu vopsitul caselor sau cu facerea de fotografii ieftine pe Promenade des Anglais; dar dumneavoastră, francezii, aveți dreptate când spuneți că în viață „nu poți mulțumi pe toată lumea și pe tată-tău". Nădăjduiesc totuși că-i va fi iertată îndrăzneala aceasta lui Adrian. Căci, păstrându-și întreaga libertate, el își va îngădui o altă îndrăzneală: aceea de a iubi și de a fi mereu în toate țările prietenul tuturor oamenilor de inimă. Sunt puțini, dar Adrian crede că umanitatea nu e așa de vastă cum se presupune.

Așteptând să ajungă la propria lui poveste, el nu face acum decât să asculte poveștile altora. Să ascultăm cu el, dacă vreți.

Panait Istrati

STAVRU

ADRIAN STRĂBĂTU, BUIMAC, SCURTUL BULEVARD AL Maicii Domnului, care, la Brăila, duce de la biserica cu același nume la Grădina publică. Ajuns la intrarea grădinii, se opri, încurcat și necăjit:

— Ce dracu! exclamă el cu voce tare, nu mai sunt copil! Și cred că am tot dreptul să înțeleg viața cum o simt.

Erau orele șase seara. Zi de lucru. Aleile grădinii erau aproape pustii către cele două porți principale; soarele crepuscular aurea nisipul, în vreme ce boschetele de liliac se scufundau în umbra serii. Liliecii zburau de colo-colo, zăpăciți. Băncile pe alee erau aproape toate libere, afară de cele din colțurile ascunse ale grădinii, unde perechi tinere se îmbrățișau amoros și deveneau serioase la trecerea inoportunilor. Adrian nu dădu atenție nici unuia din oamenii ce întâlni în drum. El sorbea lacom aerul curat, care se ridica din nisipul de curând udat – amestec îmbălsămat de miros de flori – și se gândea la ceea ce nu putea înțelege.

El nu înțelegea mai ales împotrivirea mame-sii la legăturile lui de prietenie – împotrivire care dăduse

naștere la o ceartă violentă între mamă și fiul ei unic. Adrian își zicea:

„Pentru ea, Mihail e un *străin*, o *haimana suspectă*, *servitorul* plăcintarului kir Nicola. Dar ce? Eu ce sunt? Un vopsitor de case și, pe deasupra, o fostă slugă a aceluiași plăcintar! Și dacă mâine am să mă duc în altă țară, numai pentru atâta trebuie să fiu socotit ca o haimana?"

Ațâțat, el lovi din picior:

„Ei, drăcia dracului!... E o nedreptate revoltătoare pentru bietul Mihail! Eu îl iubesc pe omul ăsta, fiindcă e mai deștept ca mine, mai învățat și fiindcă rabdă mizeria fără să se plângă. Cum? Pentru că nu vrea să-și strige pe coperișuri numele, țara și numărul dinților cari îi lipsesc nu e decât o *haimana*?... Ei bine, eu vreau să fiu prietenul acestei *haimanale*! Și sunt foarte fericit de asta."

Adrian își continuă mașinal plimbarea, odată cu critica mintală a celor ce-i spusese mamă-sa; și totul îi păru absurd:

„Și povestea asta cu însurătoarea? N-am decât 18 ani și ea se și gândește să-mi arunce o neroadă în spinare, o neroadă sau poate o fătăcioasă care să mă copleșească cu dragostea ei și să facă din odaia mea o hazna! Ei, drace! S-ar zice că nu e nimic mai inteligent pe lume decât să feți la proști, să umpli lumea de sclavi și să devii însuți primul sclav al acestei puițe! Nu, nu!... Mai bine un prieten ca Mihail, fie el și de zece ori mai suspect! Cât despre învinuirea că «trag oamenii de limbă pentru a-i face să vorbească», pe legea mea, nici eu nu știu prea

bine de ce-mi place «să trag oamenii de limbă»! Asta-i poate pentru că lumina vine din vorba celor tari, probă Dumnezeu, care a trebuit să vorbească pentru ca Lumină să se facă."

ÎN LINIȘTEA ACELEI SERI PRIMĂVĂRATICE, SIRENA UNUI vapor săgeta aerul cu fluieratul ei strident; tânărul se trezi, în vreme ce o adiere parfumată de trandafiri și garoafe îl întâmpină.

Adrian se îndreptă spre marea alee care se întinde de-a lungul malului înalt ce domină portul și Dunărea. El se opri un minut pentru a privi miile de lămpi electrice cari scânteiau pe vapoarele ancorate în port și pieptul i se umflă într-un nestăpânit dor de ducă.

„Doamne! Ce bine trebuie să fie să te găsești pe unul din aceste pacheboturi, cari alunecă pe mări și descoperă alte țărmuri, alte lumi!..."

Necăjit de a nu-și putea împlini dorul, el porni din nou cu capul în jos; dar se auzi deodată chemat din urmă:

— Adrian!

Se întoarse. Pe o bancă, prin apropierea căreia trecuse, sta un om, cu picioarele încrucișate, și fuma. Miopia și întunericul împiedicară pe Adrian să-l recunoască. Omul se ridică, și Adrian se apropie de el oarecum contrariat, când o exclamație de bucurie îi scăpă:

— Stavru!

Își strânseră mâinile și Adrian se așeză alături.

Stavru, negustor ambulant – numit „limonagiul" din cauza mărfii ce vindea prin bâlciuri –, era văr de-al doilea,

după mamă, cu Adrian, și o figură foarte cunoscută altădată în cercurile băieților de viață din mahalale. El era acum uitat, îngropat sub disprețul unui scandal pe care firea sa îl pricinuise cu treizeci de ani în urmă.

De talie deasupra mijlociei; blond spălăcit; foarte slab și foarte zbârcit; ochii săi albaștri și mari, când deschiși și sinceri, când ascunși și vicleni, după împrejurări, înfățișau toată viața lui Stavru. Existența de burlac hoinar, zvârlit de ici-colo de natura lui nomadă și ciudată; viață prinsă la vârsta de douăzeci și cinci de ani în tristul angrenaj al societății (căsătorie cu o fată bogată, frumoasă și sentimentală), din care ieși după un an, acoperit de rușine, cu inima sfâșiată, cu caracterul falsificat.

Adrian cunoștea vag povestea. Mamă-sa, fără a intra în amănunte, i-o da exemplu de ticăloșie, dar Adrian trăgea încheieri cu totul opuse; și nu o dată, cu instinctul care era la baza sufletului său, el se plecase asupra lui Stavru așa cum te pleci asupra unui instrument de muzică pe care vrei să-l auzi sunând; instrumentul se împotrivise.

De altminteri, ei nu se văzuseră decât de vreo trei sau patru ori, totdeauna pe stradă. Casa mamei sale era închisă pentru Stavru, ca toate casele cinstite. Și apoi, ce ar fi putut el să spună, derbedeul tuturor iarmaroacelor, băiețandrului răsfățat și ținut din scurt?

Stavru trecea drept un flecar pentru toată lumea – și era în adevăr, voia să fie. În costumul său prăpădit și boțit chiar când era nou; cu înfățișarea sa de țăran oră-

șenit, cu cămașa necălcată, fără guler; cu aerul său de geambaș hoțoman, el se deda la o paradă de vorbe și de gesturi cari amuzau pe oameni, dar cari lui nu-i aduceau decât umilire, dispreț.

El își striga cunoscuții, în plină uliță, cu porecle potrivite și comice, niciodată supărătoare. Multe dintre ele prinseseră. Dacă cineva îi plăcea, îl lua cu el la cârciumă, comanda o jumătate de kilogram de vin, dar după ce ciocnea un pahar ieșea în curte pentru „o mică trebuință" și nu se mai întorcea, lăsând pe invitat să plătească! Iar dacă întâlnea vreun plicticos, el îi zicea iute: „Cutare prieten te așteaptă în cutare cafenea: aleargă repede!"

Dar ceea ce entuziasma pe Adrian erau glumele lui Stavru, cu capetele de țâri și cu tabachera. În cursul unei conversații, limonagiul scotea din buzunar un cap de țâr și-l atârna de poala hainei altui flecar ca el. Bietul om pleca și se plimba pe stradă cu capul de țâr atârnat de haină, spre cea mai mare desfătare a trecătorilor.

Gluma cu tutunul era și mai bună. Stavru nu lipsea să acosteze pe orice cunoștință îi ieșea în cale și să-i ceară să „răsucească" și el o țigară, dar de îndată ce era servit, în loc de a înapoia tabachera cu o mulțumire, el o băga în propriu-i buzunar, care era spart, de unde ea îndată cădea jos, rostogolindu-se pe pământ. Atunci se repezea, o ridica, o ștergea, se scuza și, voind s-o bage în buzunarul proprietarului, el o scăpa pe de lături. Biata cutie, care era din metal nichelat ori din carton presat, cădea din nou pe pavaj!

— Ah, cât sunt de stângaci!

— Nu e nimic, răspundea de obicei păcălitul, examinându-și scula turtită, în vreme ce privitorii se prăpădeau de râs.

Dar Stavru nu se mai întâlnea după aceea cu tabacherele pe cari le batjocorise odată.

ASTFEL, ADRIAN ÎNCEPUSE SĂ IUBEASCĂ PE ACEST OM pentru farsele sale. Cu toate astea, lucruri ciudate se întâmplaseră, cari-l tulburau și-l încurcau: câteodată în plină glumă și năzdrăvănie, Stavru, serios, se întorcea către Adrian pironindu-l în ochi cu o privire limpede, liniștită și stăpânitoare, cum facem când ne uităm în bunii și naivii ochi ai unui vițel. Atunci el se simțea micșorat de acest limonagiu de bâlci, de acest analfabet. I se părea straniu și se puse să-l observe. Dar prilejurile erau rare. Privirea misterioasă și tulburătoare pe care Adrian o numea în taină „celălalt Stavru“ se arăta rar și numai pentru el.

Totuși, într-o zi (era cu câteva luni înainte de întâlnirea din grădină), întovărășind pe limonagiu la băcanul său – un grec bătrân și tăcut care-i furniza zahărul și lămâile –, el văzu deodată apărându-i „celălalt Stavru“. Adrian se înfipse în ochii lui.

Într-un colț al magazinului puțin luminat. Stavru, cu zbârciturile feței suprimate, cu trăsăturile îndulcite, cu ochii mari deschiși, ficși și luminoși, privea pe băcanul cu chip umflat și posac și zicea, sfios, dar hotărât, în vreme ce celălalt îl aproba cu capul:

— Kir Margulis... Merge prost... Nu e cald și limonada nu se vinde... Îmi mănânc economiile mele și zahărul d-tale... Prin urmare, ai înțeles? Nici de data asta nu plătesc. Ce zici? O să fie ca și celelalte dăți: dacă mor, o să pierzi zece lei.

Și negustorul, zgârcit, dar cunoscător la oameni, acorda creditul cu o strângere de mână seacă, cum îi era și viața.

Afară, cu marfa sub braț, Stavru se grăbea să facă o glumă, să arunce o salutare vreunei vagi cunoștințe și să sară într-un picior:

— L-am păcălit, Adrian, l-am tras pe sfoară! șoptea el la urechea tânărului.

— Ba nu, Stavrule! protestă Adrian: nu l-ai păcălit deloc, o să plătești!

— Da, Adrian, o să-i plătesc de n-oi muri... Și dacă o să mor, o să-i plătească dracu!

— Dacă mori!... Asta e altceva... Dar tu zici că l-ai păcălit: asta ar însemna că ești necinstit...

— Poate că sunt...

— Nu, Stavrule, vrei să mă înșeli; tu nu ești un om necinstit!

Stavru se opri brusc, își trase tovarășul lângă un gard și luându-și pentru moment înfățișarea-i rară, de sfială și subjugare în același timp, zvârli în nasul lui Adrian:

— Da, sunt necinstit! Din nenorocire, Adrian, sunt necinstit!

Și zicând acestea, el voi să-și reia drumul, dar Adrian, cuprins de un fel de frică, îl apucă de reverul hainei, îl reținu și-i strigă cu o voce înăbușită:

— Stavrule, stăi! Ai să-mi spui adevărul? Eu văd în tine doi oameni: care e cel adevărat? Cel bun sau cel rău?

Stavru se împotrivea:

— Nu știu!

Și smulgându-se brutal din mâinile lui Adrian:

— Lasă-mă-n pace! strigă el, supărat.

Apoi, nițel mai departe, socotind că a jignit pe tânăr, adăogă:

— Îți voi spune când o să-ți crească tuleiele mai mari!

De atunci ei nu se mai văzură, Stavru bătând bâlciurile între martie și februarie, iarna vânzând castane coapte, Dumnezeu știe pe unde. Pe la Brăila nu venea decât să se aprovizioneze.

*

ADRIAN FU TOT ATÂT DE MULȚUMIT SĂ-L ÎNTÂLNEASCĂ acum pe bancă în grădină cum trebuie să fie mulțumite râurile când se unesc cu fluviile și fluviile când se pierd în sânul mărilor.

Stavru, contrar obiceiului său, fu mai puțin vorbăreț și asta făcu și mai multă plăcere lui Adrian. Îi examină figura în lumina palidă a serii și o găsi aceeași. Nimeni n-ar fi putut să-i ghicească etatea. Totuși, Adrian băgă de seamă că pe la tâmple blondul palid al părului se făcuse alb fumuriu.

— Ce ai de te uiți așa la mine? întrebă Stavru, plictisit; nu sunt de vânzare.

— Știu, dar aș vrea să-mi dau seama dacă ești tânăr sau ai început să îmbătrânești.

— Sunt tânăr și bătrân: ca vrăbiile.

— Adevărat: ce mai vrăbioi îmi ești, Stavrule!

Și după o mică pauză:

— Nu cumva vrei tabachera mea, ca să mi-o trântești nițel pe jos? Asta ți-ar aminti poate că sunt mereu curios să știu de unde vii, unde te duci și cum îți merg afacerile?

— De unde viu și unde mă duc n-are nici o importanță; pot să-ți spun însă că afacerile nu-mi merg prea rău. Cu toate astea, mânzule, astăzi sunt foarte plictisit!

Și el lovi cu palma peste genunchiul lui Adrian.

— Asta ți se întâmplă cam rar, îi replică tânărul; și pentru ce ești nemulțumit, Stăvărache? S-au rărit lămâile?

— Nu, nu lămâile, ci haimanalele de treabă de odinioară s-au rărit.

— Haimanale *de treabă*? exclamă Adrian, asta nu se poate: haimanalele nu pot să fie de treabă!

— Așa crezi tu? Eu cunosc totuși câteva...

Stavru se îndoi de mijloc și rămase așa, cu ochii la pământ. Adrian îl simți că vorbea serios și voi să afle mai mult; dar el procedă cu băgare de seamă:

— Mi-ai putea spune pentru ce anume ți-ar trebui o asemenea haimana?

— Pentru a mă însoți la bâlciul din Slobozia, joia viitoare. La drept vorbind, nu e pentru mine, dar e ca și cum ar fi... Știi că am obiceiul, în bâlciuri, să mă așez lângă câte un plăcintar care face gogoși. Țăranii mănâncă și li se face sete, atunci eu sunt gata cu limonada. La nevoie, un pumn de sare în aluatul gogoșilor... (Vezi că nu sunt cinstit.) Ei bine, am pe plăcintar, e kir Nicola...

— Kir Nicola! tresări Adrian.

— ...Vecinul vostru, fostul tău stăpân. Dar iată nenorocirea: el nu-și poate părăsi cuptorul ca să meargă la bâlci. Îi trebuie deci o „haimana de treabă“ care să însoțească pe servitorul său Mihail și să adune gologanii, pe când celălalt se va ocupa cu prăjitul gogoșilor. Sunt două zile de când caut o asemenea haimana.

Și Stavru încheie grav, cu tristețe:

— Din zi în zi, Brăila devine tot mai săracă în oameni!

Adrian se simți străpuns de un fior. Se ridică în picioare în fața limonagiului și zise:

— Stavrule! Sunt eu demn să fiu haimanaua de treabă pe care-o cauți?

Negustorul ridică ochii:

— Zău, nu glumești?

— Pe cuvântul meu de haimana, așa cum o înțelegi tu! Merg cu voi!

Stavru sări ca un cimpanzeu și strigă:

— Dă-mi laba, pui de vântură-lume. Ești demn urmaș al strămoșilor tăi chefaloniți!

— Ce știi tu de strămoșii mei?

— O, desigur, trebuie să fi fost mari haimanale!

Zicând acestea, limonagiul sărută pe zugrav; pe urmă, luându-l de braț, plecară în goană:

— Iute la Nicola, să-i dăm vestea bună! Plecăm cel mai târziu mâine, duminică, spre seară, pentru a ne găsi la Slobozia marți dimineață și să apucăm locuri bune. O zi și două nopți cu căruța. Calul o să meargă la trap

și la pas, după puterile lui și după tăria vinurilor ce-om găsi pe la hanuri.

*

APARIȚIA COLINDĂTORULUI DE BÂLCIURI ȘI A „MÂNzului“ său prilejui o violentă discuție la plăcintărie. Kir Nicola înțelese după urletele lui Stavru că dăduse norocul peste el. Acesta îi debită în turcește o tiradă pe nerăsuflate. Mihail, care era la curent cu afacerea, se amestecă în discuție, spre marea uimire a lui Adrian, care nu pricepea o vorbă. La o replică serioasă a lui Adrian, el văzu pe kir Nicola ridicând din umeri și pe Stavru potolindu-se, dar strigând îndată într-o grecească perfectă:

— Nu vă fie teamă de ce-o să zică mamă-sa, o „pedia-mu“ (copiii mei!)! Dacă ar fi fost să mă iau după viața mamei mele – acum cincizeci de ani –, n-aș fi știut niciodată cum răsare și apune soarele dincolo de șanțul care înconjura atunci frumoasa noastră cetate Brăila! Vedeți voi, dragii mei, mamele sunt toate la fel: ele vor să retrăiască în copiii lor atât sărmanele lor plăceri, cât și plictiselile lor fără farmec. Și apoi, ia spuneți-mi: cu ce-am greșit dacă suntem așa cum ne-a lăsat Dumnezeu? Nu-i așa, Adrian?

Mihail interveni din nou, tot în grecește:

— În asta ai dreptate, prietene, dar noi nu cunoaștem pe mama lui Adrian; putem avea a face cu o dureroasă excepție. În ce mă privește, vă propun să trimitem pe Adrian să-i ceară învoirea; dacă o obține, voi fi primul

să mă bucur, dar fără știrea mamei lui, ori împotriva voinței sale, ei bine, nu voi merge la bâlci.

Vorbele astea îl făcură pe Adrian să plece ca vântul.

Mamă-sa tocmai pregătea cina. El se opri în mijlocul odăii, cu ochii umezi, cu obrajii roșii, cu părul zbârlit. Neavând pregătit ceea ce trebuia să-i spună, își simți vocea strangulată. Dar ea îl ghici și-i luă înainte:

— Iar ești cu capul în nori!

— Da, mamă...

— Ei bine, dacă e vorba să reîncepi muzica de adineaori, te rog! Fă ce crezi că poți face, fără a-mi sfâșia prea mult inima, și nu te îngriji de mine. E mai bine așa.

— Nu e vorba de nimic sfâșietor, mamă, răspunse Adrian. Sunt fără lucru timp de opt zile, poate mai de mult, și aș vrea să însoțesc pe Mihail la bâlciul din Slobozia. Ar fi un bun prilej pentru mine să văd locurile acelea frumoase și să și câștig în vremea asta ceea ce pierd dincoace.

— O să fiți numai voi doi?

— Da... nu... o să fie și Stavru...

— Foarte frumos! Merge din ce în ce mai bine... Și ăla trebuie să fie în ochii tăi tot un „filozof", nu-i așa?

Și cum băiatul tăcea, ea adăogă:

— În sfârșit, poți să te duci!

— Fără să te superi, mamă?

— Fără să mă supăr, dragul meu.

*

PLECAREA AVU LOC ÎN DUMINICA ACEEA, SUB OCHII și glumele țațelor din strada Griviței, vecinele plăcintarului.

Stavru sosi la ceasurile patru după-amiază cu căruța în care se aflau toate marafeturile lui: butoiul de apă, iar în el, cofele, zahărul, lămâile, paharele etc. Înaintea plăcintăriei, el încărcă cu ajutorul lui kir Nicola și al lui Mihail materialul necesar pentru fabricarea gogoșilor: o masă, un mangal, o tigaie mare, doi saci cu făină, mai multe bidoane cu untdelemn și uneltele. Se făcu apoi și un leagăn pentru trei inși.

Pentru a scuti pe Adrian de batjocurile mahalagiilor, mamă-sa ieși cu el, o jumătate de oră mai înainte de sosirea lui Stavru. În strada Galați se despărțiră, ea urmând să se ducă la o prietenă, iar el luând-o spre șoseaua pe unde avea să apară căruța. Și, îmbrățișându-și copilul, îi zise:

— Vezi tu, Adrian, mă supun voințelor tale, dar într-o zi te vei căi de ce faci azi; călătoria pe care o întreprinzi acum îți va da gustul să faci mâine altele mai lungi, din ce în ce mai lungi; și dacă tu nu poți să-mi spui ce fericire îți pregătește acest viitor, eu pot să te asigur de pe acum că vom avea să plângem amândoi într-o zi – să-mi fie vorba într-o doară!

El voi să răspundă, dar ea îl părăsi. Țintuit locului, Adrian o urmărea cu privirea: mergea drept, drept înainte, așa cum îi fusese și viața, dreaptă, simplă, dureroasă. Singura abatere de care se făcuse vinovată n-o regreta, cu toate că o costase așa de scump: era greșala de a fi făcut un copil „din flori". Cu tulpan și bluză de pânză ieftină, cu batista în mâna dreaptă, ea ridica ușor cu mâna stângă rochia prea lungă ce se târa în praf, și

ținea ochii țintiți în pământ, ca și cum ar fi căutat ceva – ceva ce nu pierduse încă, ceva ce era pe cale să piardă...

SĂRMANUL MEU FRATE ADRIAN! TREMURI... ÎN CĂruța asta care se înfundă pe șoseaua națională, înghemuit pe pernă lângă Stavru, care mână calul la trap și cântă armenește la dreapta ta, și rezemat de umărul lui Mihail, care fumează și tace, la stânga ta – tu tremuri, bunul meu prieten! Dar nu de frig! Să tremuri tu oare de frică? Sau – strâns între acești doi demoni ai vieții tale – te înfiori poate sub răsuflarea destinului tău, care te împinge nu numai către bâlciul din Slobozia, ci încă spre marele bâlci al existenței tale, care de-abia începe.

Multă, multă vreme – sub răsfrângerile unui apus încărcat de furtună, călătorind pe șoseaua dreaptă ca o funie întinsă, între rândurile de arbori și lanurile de grâu – Stavru cântă și se jelui în armenește. Multă vreme, Mihail și Adrian ascultară fără a înțelege nimic, dar simțind totul. Pe urmă noaptea îi învălui, pe ei și gândurile lor.

Sate și cătune urmară altor sate și cătune, cuiburi sărăcăcioase de tristețe și de mulțumire, înghițite de întunerec și neștiute de lume. Lumina tremurătoare ce se bălăbănea spânzurată la chilna căruței descoperea priveliști nocturne, rustice și jalnice, pe cari le lumina o clipă și cari dispăreau pentru totdeauna: un câine care lătra furios; un colț de perdea care se da la o parte, pentru a lăsa să se vadă o figură omenească ce încerca să pri-

vească afară; vechi maghernițe cu acoperișuri strivite și înnegrite de vreme, curți cu gardurile rupte.

Cum intra într-un sat, Stavru oprea înaintea unui han, freca ochii calului, îl trăgea de urechi, îi da traista cu ovăz, îi punea pătura și năvălea cu zgomot în crâșmă, urmat de cei doi tovarăși de drum. Aci el redevenea palavragiu, ușuratec, glumeț, arunca porecle caraghioase și, uneori, își îngăduia să dea și câte o „papalie" amicală în căciula vreunui țăran. Apoi, comandând un chil și un pahar pentru jupân, el cerea politicos acestuia să-i dea tabachera, răsucea o țigară și, serios ca un papă, începea drept mulțumire să trântească de pământ biata sculă a negustorului.

Adrian își dădu seama că Mihail, care nu cunoștea pe Stavru decât de două zile, îl supunea la o tainică, dar continuă observație. Folosindu-se de o scurtă lipsă a limonagiului, el zise prietenului său pe grecește:

— Ce uruitoare!... Cât zgomot pentru a nu spune nimic!

Mihail îi șopti:

— E un *zgomot* care vrea să înăbușe ceva, undeva, nu știu unde... în orice caz, omul ăsta ascunde ceva.

*

DUPĂ ȘAPTE ORE DE DRUM, APROAPE MEREU LA TRAP, către miezul nopții, căruța – grea de oboseală și sub începutul unei ploi mărunte – pătrunse într-un sat mare în care nu se putea distinge nimic în afară de zarva

câinilor epileptici, ce se repezeau furioși la cal. Stavru îi lovi nemilos cu biciul și se îndreptă sigur către o curte în a cărei poartă, din cauza beznei, calul se lovi cu capul și fu cât pe-aci s-o doboare. De la locul lui, Stavru strigă la hangiu:

— Grigore! Ei, Grigore!

Și când, după o lungă așteptare, o umbră neagră veni să deschidă, el adăogă înjurând furios:

— Paștele, Evanghelia și toți sfinții! N-ai vrea doar să fac gogoși și limonadă cu apă de ploaie! Deschide iute, încornoratule!

Cel apostrofat astfel bombăni ceva și luă calul de căpăstru. Stavru deshămă și împinse căruța sub șopron. Apoi, cei trei călători și hangiul se găsiră într-una din acele cârciumi românești, asemănătoare cu cea a lui moș Anghel, unde se mănâncă, se fumează, se spun lucruri bune și rele, după oameni, după vârstă și după calitatea vinului.

De astă dată, Stavru fu scurt:

— Să mâncăm bine, dar să nu întârziem la palavre. Ne oprim până în zori și plecăm. Ce-a fost mai greu am trecut. Mâine dimineață, odihniți la minte și la trup, o să ne spunem povești ținându-ne mereu de malul apei și privind la soare, care va răsări drept în ochii calului. Mâine o s-avem vreme bună.

Li se aduse o duzină de ouă jumări, slănină, brânză și un vin „să dai cu căciula-n câini".

Ciocnind cu Stavru, hangiul zise:

— Te duci la bâlciul din Slobozia?

Celălalt răspunse cu capul. Crâșmarul îl luă peste picior:

— Tot cu zaharină în loc de zahăr și cu sare de lămâie în loc de lămâie faci limonada?

Stavru îl privi în ochi și continuă să mestece, pe urmă răspunse:

— Și tu, porcule, tot cu spirt denaturat și cu apă de la puț îți faci țuica cu care otrăvești pe țăran și-ți umfli chimirul?

Adrian, mirat, interveni:

— Dar, Stavrule, te-am văzut cumpărând zahăr și lămâi; nu era pentru a face limonadă?

— Nu, dragul meu, asta e praf în ochii însetaților! răspunse Stavru.

Și adăogă în grecește:

— Vezi iară că sunt necinstit! Și asta nu-i nimic: pot să fiu și mai mult.

Mihail și Adrian schimbară o privire înțelegătoare și ochii celui dintâi răspunseră ochilor întrebători ai celuilalt:

„Se ascunde ceva aici."

Cei trei oameni se ridicară. Patronul luă o cutie de chibrituri și o lumânare și-i conduse în podul grajdului, care era pe jumătate plin cu fân. Acolo, pe scânduri, ei întinseră o rogojină mare, pe care toți trei se aruncară îmbrăcați, cu stomacul greu, puțin amețiți de vin și de oboseală.

— Dacă fumați, luați seama la foc, le zise hangiul lăsându-i, luând cu el lumânarea și chibriturile.

După cinci minute, toți trei dormeau.

*

CÂT SĂ FI FOST CEASUL? ADRIAN NU-ȘI PUTEA DA seama, dar, într-un moment din noapte, el simți o mână care îi atinse umărul, apoi fața. Deschizând o clipă ochii grei de somn, anevoie își aduse aminte că nu e acasă, ci într-un pod, și adormi îndată. Dar iată că din nou mâna aceea îi trecu peste față și în același timp o sărutare caldă îi arse obrazul drept. De data asta Adrian se trezi și prinse a reflecta, încremenit. Ce dracu putea fi? Clipind în întuneric, își aminti situația celor cari dormeau lângă el: la dreapta și deci la mijloc era Stavru; dincolo de acesta, Mihail. Și el gândi:

— Cum? Stavru m-a sărutat? Ce-o fi însemnând asta?

Un gând îngrozitor se fixă în creierul lui, așa de îngrozitor, că-l respinse zicându-și:

„Nu... Desigur, am visat! Nu e cu putință!“

Dar, câteva minute după aceea, simți mâna lui Stavru atingându-i de mai multe ori pieptul. Uluit, el întrebă cu o voce strangulată, dar destul de sonoră:

— Cauți tabachera mea, Stavrule?

Întrebarea răsună în noaptea calmă ca sub o cupolă. Gâfâind, limonagiul îi apucă brațul și-i șopti la ureche, tremurând de emoție:

— Taci!

— Dar ce vrei să faci? Tu m-ai sărutat adineaori? stărui Adrian, din ce în ce mai speriat.

— Taci!... Nu țipa! îi șopti celălalt, strângându-l de braț.

Câteva clipe de liniște și de groază urmară, când deodată se auzi vocea pe deplin trează a lui Mihail, vorbind blând în turcește și punând scurt o întrebare lui Stavru. Acesta păru că nu vrea să răspundă; pe urmă rosti câteva vorbe. Mihail stărui cu o nouă întrebare. Stavru îi replică mai lung. Și, din nou, cel dintâi îl întrebă cu mai multă vigoare; celălalt răspunse sec. Mihail păru că chibzuiește, tăcu o vreme; dar iată-l că se ridică într-un cot și, având aerul că privește pe Stavru drept în ochi, el îi vorbi calm un moment, fără a întreba. Celălalt îi ripostă brutal, tăindu-i vorba. Atunci, se petrecu ceva care aruncă pe Adrian în groază.

Mihail, pe care Adrian nu-l cunoștea violent, sări în sus și urlă ceva zgomotos și scurt. Stavru făcu aceeași mișcare și replică pe același ton. De aci, un dialog tăios se angajă între cei doi oameni, cari de-abia se cunoșteau. În noaptea neagră să-ți scoți ochii, frazele, vorbele țâșneau aprige ca loviturile într-un asalt de scrimă. Bănuiai cum capetele lor se apropiau adesea fără a se atinge, cum ochii lor se străfulgerau neputincioși, cum brațele lor se agitau. În inima înghețată a lui Adrian, vocalele limbii turcești răsunau ca gemetele oboaiei, iar numeroasele și asprele ei consonante loveau ca huruiturile unei tobe.

Adrian înțelese adevărul. El înțelese de asemenea că Mihail strângea pe Stavru ca într-un clește; și o mare

milă pentru nefericirea acestuia îi umflă pieptul și-l făcu să izbucnească în lacrimi. Suspinând, el zise:

— Dar... vorbiți grecește! Nu înțeleg nimic!

Această explozie de durere sfărâmă disputa. O liniște grea căzu peste fraza lui Adrian când întrebă:

— Stavrule! Pentru ce ai făcut asta?

Cel întrebat se întoarse către tânăr și răspunse cu voce înăbușită:

— Dar, dragul meu, fiindcă sunt necinstit! Ți-am spus-o.

Potolit, Mihail îi replică:

— Asta-i mai rău ca necinstea! Asta-i *perversiune*. E o *violență* săvârșită asupra unui echilibru în care totul e armonie: ai viciat acest echilibru. Și faci cea mai rea dintre crime când vrei să propagi, să întinzi acest viciu.

Și Mihail adăugă cu tărie:

— Cere-i iertare lui Adrian: dacă nu, te las aci cu buclucul tău cu tot!

Stavru nu răspunse nimic. Își făcu o țigară; și când o aprinse, cei doi amici văzură din profil că figura lui devenise de nerecunoscut. Gura și nasul i se lungiseră, mustața se zbârlise. Fața-i era ca de spectru. Cu ochii înfundați, el nu-i privea. Nu se uită la ei nici când aceștia, la rându-le, făcură țigări și le aprinseră.

Afară, lătratul câinilor și cântecul cocoșilor umpleau aerul și noaptea.

*

— DA, ÎNCEPU STAVRU ÎNTR-UN TÂRZIU, CÂND MIHAIL deznădăjduia așteptându-i răspunsul. Da, am să cer scuze lui Adrian... Sincer, dar nu cu umilință. Și nu îndată, ci după ce mă veți fi ascultat.

D-ta ziceai: „perversiune“, „violență“, „viciu“. Și crezi că mă turtești de rușine. Cu toate astea eu v-am spus că sunt necinstit. Și asta-i mult mai vinovat, fiindcă prin asta înțeleg: *a face rău în chip conștient*. Dar *perversiune*? Dar *violență*? *Viciu*? Bunul meu Mihail! Asta se întâmplă zilnic în jurul nostru și nimeni nu se revoltă. A intrat în legi, în obiceiuri; e regula vieții perverse; totul în viața mea a fost perversiune, violență și viciu. Am crescut sub răsuflarea acestor calamități. Totuși, n-aveam pentru ele nici o înclinare.

...E neplăcut să fii silit să vorbești fără voia ta, dar mă folosesc că suntem încă în puterea nopții ca într-o împărăție a cârtițelor. Și vorbesc nu pentru a mă apăra: o! cât despre asta, nu-mi pasă! Vorbesc pentru a vă da, eu, omul imoral, o lecție de viață, vouă cari sunteți persoane morale, mai ales d-tale, Mihail, care poate nu cunoști chiar toată viața, așa cum îți închipui!

Sunt un om imoral și necinstit. În ce privește necinstea, mă învinuiesc eu însumi; cât despre imoralitate, eu am drept să fiu judecător. Judecătorul cui? O să vedeți. O împrejurare din viața mea o să vă lămurească. Împrejurarea asta e povestea însurătorii mele. Și acum ascultați:

Prin anul 1867, puțin după intrarea prințului Carol în Principate, intram și eu în țară, dar nu ca un prinț. Veneam prăpădit de pierderea romantică a surorii mele

mai mari și viciat de viața aventuroasă pe care o dusesem, colindând timp de 12 ani prin Anatolia, Armenia și Turcia europeană. Păcat pentru dv. că nu pot să încep prin a vă povesti copilăria mea, trista fatalitate a surorii mele și împrejurările pervertirii. Ar ține prea mult. Poate că am s-o fac într-o zi, dacă o să mai vreți să-mi întindeți mâna; iar dacă n-o să mai vreți, apoi atâta pagubă!

Aveam pe-atunci cam vreo douăzeci și cinci de ani, posedam câțiva bani și trei limbi orientale, dar uitasem aproape de tot româneasca. Oamenii cari copilăriseră cu mine nu m-au recunoscut și asta-mi convenea: nu voiam pentru nimic în lume să fiu recunoscut. De altminteri, chiar hârtiile mele dovedeau că sunt raia (supus otoman). Vorbind prost limba mea, am fost luat drept străin.

De ce reveneam în țară? Pentru nimic și pentru un lucru mare. Pentru nimic, fiindcă mă simțeam foarte bine în străinătate. Totuși, binele ăsta nu era decât aparent. Duceam o viață liberă, pribeagă, dar vicioasă. Nu cunoșteam femeia decât ca soră și ca mamă: soția sau amanta mi-erau necunoscute. Și ce dor mi-era să le cunosc! Dar și ce teamă aveam să m-apropii de ele! Iată un lucru pe care d-ta nu-l știi, Mihail!

A, câtă nedreptate e în viață! Unui om schilod de un picior sau de o mână, nimeni nu-i aruncă disprețul lui, toată lumea îl privește cu milă; dar fiecare se dă înapoi, nimeni nu simte milă înaintea unui schilod al sufletului! Și totuși, acestuia îi lipsește însuși pivotul vieții. El îmi lipsea și mie. Întorcându-mă în România, veneam să cer

acest sprijin celor cari nu erau niște nenorociți ca mine, ci oameni cu viață sexuală firească. Ei mi l-au dat, dar numai pentru un moment; și mi l-au retras îndată, rușinos, pentru a mă azvârli din nou în viciu. Iată cum:

ODATĂ AJUNS, AM RELUAT MESERIA MEA DE SALEPGIU, bătând târgurile și bâlciurile, dar afară din Brăila, prin împrejurimi și chiar mai departe. În oraș, nimeni nu știa care e ocupația mea. Salepul îl cumpăram pe furiș de la un turc, față de care mă dam drept compatriot și lăsându-l să vadă numai ceea ce voiam eu. Astfel, munceam puțin și câștigam bine, mai ales că mă sprijineam pe rezerva din chimirul meu. În vremea asta, începui să fac cunoștințe.

Îmbrăcat ca un chiabur și plătind fără a mă uita, ocale de vin, pe ici, pe colo, am dat într-o zi, în ulița Calimerească, peste un vin și peste ceea ce căutam de când mă înapoiasem (aproape un an): vinul era servit uneori de o frumoasă crâșmăriță, fata negustorului. Și devenii deodată mușteriul credincios al acestui vin strașnic, ca și prada flăcărilor pe cari le aruncau ochii negri ai vrăjitoarei. Dar am fost cuminte: casa era cinstită și bogată. Pe deasupra, nu-i plăceau străinii, deși ei îi făcuseră bogăția.

Atunci, primul lucru pe care-l făcui fu să-mi procur hârtii românești, treabă ușoară în țările Sfântului Bacșiș. Dintr-o zi pe alta, îngrop pe „Stavru salepgiul“ și devin domnul Isvoranu, „negustor de arămuri de Damasc“. Numele și calitatea plac. Sunt privit cu considerație și

atenție. Casa n-avea o mamă. Tatăl era bătrân, aspru și bolnav de picioare.

După trei luni de venire zilnică, mă văd într-o seară reținut la masă în familie. Găsesc aci o mătușă care ținea loc de mamă și care nu lăsa din ochi pe nepoată. Dar bag de seamă mai ales că e totdeauna bine să nu minți decât pe jumătate. La masă se aflau doi frați voinici ca doi gealați, cari erau stabiliți la Galați ca negustori de covoare și arămărie de Damasc. Din fericire, cunoșteam Damascul și meșteșugul lor mai bine ca ei; vândusem deseori covoare și arămării cizelate din acea țară.

În timpul mesei vorbesc, povestesc istorioare și scene trăite în Anatolia și stăruiesc mai ales asupra tristeții care învăluie covoarele și arămurile de Damasc, la a căror fabricare, în totul manuală, se văd lucrând copii de cinci ani și bătrâni aproape orbi, cei dintâi câștigând aproape doi metelici pe zi (zece bani), neștiind aproape ce este copilăria și intrând în viață pe ușa chinurilor; ceilalți sleindu-se de foame și neavând dreptul nici la odihna, nici la liniștea bătrâneții.

Poveștile mele interesează pe domnișoară și cu tristețea lor îi smulg lacrimi, dar ceilalți au inima ursuză; ei nu rețin decât partea anecdotică. Asta îmi displace așa de mult, că sunt gata să bat în retragere, dar mi-aduc aminte la vreme că nu veneam în casa asta pentru a mă însura cu toată lumea. Fata era după gustul meu și numai pe ea o vream.

CU EA, LEGĂTURILE MELE SE MĂRGINIRĂ LA SNOAVE și povestiri.

Două luni după această primă masă, puteam să mă socot ca un membru al familiei. În casa asta, aproape fără prieteni, domnea o atmosferă înăbușitoare, dar singura care se asfixia de-a binelea era minunata făptură ce iubeam. Veneam în fiecare seară să petrec două-trei ore lângă ea, să-i povestesc, să-i spun glume și câteodată să-i cânt arii orientale, melodioase și jalnice. Mătușa și bătrânul erau mulțumiți, dar fata era încântată. Ea vrea mereu, mereu...

Tatăl gonise din prăvălie pe toți mușteriii zurbagii, tot ce poate fi zarvă, și rari erau cei cari îi mai deschideau ușa pentru a-i cere o consumație. Retrași cu toții în cămăruța din dos, mătușa, care era gospodina casei, cârpea rufele și supraveghea prin perdelele ușii cu geamuri prăvălia puțin luminată. Domnișoara broda sau făcea dantele, în vreme ce tatăl, întins pe patul cu alcov, moțăia, gemea din când în când și m-asculta. Era mai prost ca oaia. Stând pe o sofa, lângă el, îi înșiram tot ce era potrivit planului meu și el înghițea totul.

Astfel, am putut cu ușurință să-i prind slăbiciunea: el avea nevoie de un om dezghețat pentru a-i continua negoțul și văzuse în mine pe omul acesta. Se știe că românul nu prea e negustor; el nu e decât sclavul pământului. Și cum bătrânul voia să-și dea fata după cineva priceput în negoț, iar pe de altă parte, cum numai străinii pe vremea aceea se pricepeau la afaceri ușoare și bănoase,

el fu mulțumit să se găsească în fața unuia de-ai lui care învârtise multe, care cunoștea limbi străine și care putea să dea sfaturi celor doi fii, tot așa de neghiobi ca tatăl lor. Căci, tot întrebându-mă cum asemenea animale putuseră face o avere atât de mare, aflasem că răposata mamă fusese de o pricepere negustorească neîntrecută. Fata avea temperamentul ei, dar după moartea mamei casa lâncezea.

Apariția mea aduse aer proaspăt, dar fiecare din cele cinci ființe îl respira în felul ei. Tatăl și cei doi fii ai lui, cari veneau la fiecare cincisprezece zile să petreacă duminica în familie, rânjeau ca niște idioți și mă sufocau cu întrebările lor de afaceri, mereu de afaceri. Pentru a pune la încercare cinstea mea, moșul nu găsi nimic mai înțelept decât să-mi ceară odată o sumă de bani; altă dată să-mi încredințeze una. Îl împăcai în amândouă împrejurările, zicându-mi că, desigur, prostia și banii trebuie să fie frați gemeni. Deci, aceștia trei nu se deosebeau prea mult unul de altul.

Bătrâna, sora răposatei, nici nu râdea, nici nu plângea. În schimb, mă descosea adesea asupra afacerilor mele. Câtva timp îi ocolii întrebările și ea mă suspectă. Pe urmă, tare pe încrederea celor trei nătângi, îi răspunsei îndelung că afacerile mele merg rău de doi ani, din lipsă de capital mai mare. Și asupra acestui lucru nu mințeam decât pe jumătate, căci era adevărat; dacă aș fi avut la îndemână o sumă mai importantă, cel mai bun negoț din vremea aceea era arămăria străină. Răspunsul meu prinse, dat fiind că nu spusesem niciodată că sunt bogat.

Dar bucuria inimii mele era dragostea frumoasei Tincuța. Ea era singura care mă făcu să stăruiesc și să nădăjduiesc în această casă a deznădejdii.

Om liber și care nu prețuiam deloc banul, obișnuit să respir marile vijelii ale vieții cari mătură miasmele naturii, nu întârziam în casa asta – unde totul era viciat de egoism și de prostie – decât pentru aceea care năzuia din toate puterile ei către libertate.

Deseori rămâneam singuri. Cum cădea seara, prăvălia se închidea. Mătușa se ducea să se culce, fiindcă se scula de cu noapte. Și atunci – lângă tatăl (de care nu știai când doarme și când e treaz decât după gemete) – Tincuța, plecată pe gherghetul ei, îmi zicea, cu o ocheadă care îmi îngheța sângele:

— Povestește-mi ceva, domnule Isvoranu; ceva trist...

Tatăl sărea în sus:

— Nu, nu trist! Mă plictisește!

— Bine, atunci ceva vesel, adăoga ea, melancolică.

— Vă voi povesti ceva care să împace pe toată lumea, zisei eu. Anul trecut, mă găseam cu marfă într-un bâlci pe Ialomița. Știți că, la bâlci, a fi bine cu toată lumea e un lucru foarte înțelept. Faci repede cunoștințe și le desfaci tot atât de repede, dar un negustor se poate întâlni cu altul ceva mai des decât un mort cu popa care l-a îngropat...

— Hm, ce înțelepciune, mormăia bătrânul.

— Mă conformam deci acestei linii de conduită, când iată ce mi se întâmplă într-o bună zi. Cunoșteam de câtăva vreme pe un nelipsit al tuturor iarmaroacelor, numit Trandafir, un țigan care pretindea că vinde salbe de

mărgele, dar care în realitate alerga după ageamii buni de jumulit cu „uite popa, nu e popa!". Cu alte cuvinte, Trandafir era un pungaș. Dar pungașul ăsta mă interesa. Cu salbele sale pe braț, el se sprijinea de baraca mea, fuma din lulea fără să spună nimic și scuipa în așa fel că, dezgustat, trebuia să-l gonesc. Atunci se amesteca în mulțime strigând: „Salbe, salbe!" Dar ochii lui scotoceau capetele țăranilor în stare să devină clienți ai jocului său, și cel ce-i cădea pradă ieșea cu buzunarele goale. Voind să-l fac să câștige viața mai onest, îi propusesem odată să-și schimbe meseria.

— Ce? mi-a răspuns el; vrei să mă faci tovarășul tău?

— Nu, zisei eu, nu pot să te fac tovarășul meu, dar pot să te fac salepgiu. Se câștigă bine.

— O, făcu el; se câștigă bine! Salepul tău n-o să mă facă niciodată să câștig destul pentru ca să pot, la fiecare șase luni, să adaog un nou galben la salba de galbeni imperiali ai frumoasei mele Miranda; și atunci, dragul meu, ea se va duce la altul, căci, vezi tu, dragostea e schimbătoare!

Convenii că avea dreptate: salepul nu produce galbeni, în vreme ce „uite popa, nu e popa!"... Ei bine, „uite popa, nu e popa!" îi aduse, în ziua aceea, cinci galbeni în mai puțin timp decât ți-ar trebui ca să faci o mămăligă. Dar iată că galbenii aceștia îi veniră însoțiți de-o poveste hazlie: tânărul țăran care fusese despuiat de avutul său nu-l mai slăbea pe Trandafir; și amândoi, după ce se fugăriseră peste câmpuri, se înfățișară înaintea mea pentru a mă lua ca arbitru. Țăranul zicea:

— Dacă nu vrea să-mi dea înapoi banii, atunci să mă învețe meșteșugul lui; da, meșteșugul lui; am să fac ca el.

— Cojanul ăsta e nebun, zău e nebun. Ce belea, ce belea!

Trandafir ridică din umeri:

— Nu, băiete, zicea celălalt; banii, banii mei, ori meșteșugul tău! Nu e bine să fii cinstit; am să fac ca tine!

— Dar nici tu nu ești mai cinstit decât mine, striga Trandafir; tu ai vrut să-mi iei banii mei; am fost mai șmecher și ți-am luat eu pe-ai tăi, asta-i tot.

— Da, convenea țăranul, n-am fost mai cinstit ca tine; pentru aceea îți las un galben; dă-mi înapoi pe ceilalți patru. Dacă nu, mă arunc în Ialomița și e păcat... Am acasă o nevastă tânără și singurică. Ne-am luat din dragoste. Și cei cinci galbeni erau toată podoaba salbei ei. Îi luasem pentru ca să-mi cumpăr doi cai și să-mi pot munci pământul...

Trandafir sări ca ars cu fierul roșu:

— Cum? Tâmpitule, iei galbenii nevestei ca să cumperi cai? A! Nu ești vrednic să ai femeie frumoasă cu salbă la gât!

— Dar ce să fac? se jeluia țăranul.

— Ce să faci? Ei bine, să te duci să furi caii la trei poște departe de satul tău și să lași galbenii la gâtul nevestei!

Și întorcându-se spre mine, Trandafir mă întrebă:

— Ai mai văzut tu un român așa de prost ca ăsta?

Zicând acestea, el căzu pe gânduri, trase din lulea și scuipă. Țăranul plângea, acoperindu-și fața cu mâinile. Atunci, iată ce-mi văzură ochii: Trandafir se întoarse

către tânăr, îi descoperi fața și, repede ca fulgerul, îi arse două palme.

— Pentru ce mă bați? îi strigă pălmuitul.

— Pentru că ești prost! Nu-mi plac bărbații cari plâng, răspunse țiganul, rotindu-și ochii de cărbune ca un drac. Acum, na-ți cei cinci galbeni și cară-te; dar la noapte să te ții la o bătaie de pușcă departe de satul tău, pe drumul mare: în zori am să-ți aduc caii și am să-ți mai dau două palme, ca să te-nvăț minte să nu te mai atingi altădată de salba unei femei frumoase decât ca să adaogi noi galbeni.

Șase luni după această întâmplare, întâlnesc pe Trandafir pe drumul Nazârului. Era călare; eu cu trăsura. Încrucișându-ne, îl întrebai:

— Te-ai ținut de cuvânt, Trandafire?

— Da, îmi răspunse el, i-am dat cei doi cai și cele două palme!

*

ÎN TIMP CE POVESTEAM, TATĂL ADORMISE, DAR Tincuța era mai mișcată ca totdeauna. Pentru întâia oară în viața mea mă găsii atunci singur înaintea unei fete frumoase care mă privea cu ochi iubitori, umezi, scânteietori. Aplecându-se către mine, ea mă luă de mână și zise cu o voce mai melodioasă ca sunetele viorii:

— Spune-mi, domnule Isvoranu, ai fi în stare să iubești ca țiganul Trandafir?

N-aș putea să vă spun dacă mâna ei mă arse ori mă-ngheță, dar știu că am fost cuprins de-o spaimă nemaipomenită, capul mi se învârti de parcă aș fi căzut de pe un acoperiș, și fără să zic o vorbă îmi luai pălăria și plecai.

Ea luase asta drept o glumă din parte-mi și râse mult când mă văzu a doua zi. Dar eu eram nenorocit: frica de a mă găsi singur cu o femeie mă stăpânea mai puternic ca oricând. Toată nădejdea că voi putea fi salvat prin mijlocirea unei intimități de mai multe luni se risipise; rămăsesem pe de-a-ntregul omul cu sufletul schilodit.

Totuși, așa cum se face cu caii cari se sperie de foc, mă încăpățânai să cred că, tot plimbându-mi flacăra pe sub nas, voi ajunge să nu-mi mai fie teamă de ea. Și cine știe? Ce cunoaștem noi din firea omului? Mai puțin ca animalele! Dacă aș fi avut răgazul să-mi stăpânesc, să-mi îmblânzesc simțurile pervertite, instinctele însălbăticite, poate că aș fi reușit să-mi găsesc echilibrul ce-mi lipsea... Dar pentru aceasta mi-ar fi trebuit bunăvoința oamenilor și ajutorul împrejurărilor. Nici ei, nici ele nu au vrut să salveze un om. Împrejurările au făcut din mine un om sărac, în vreme ce oamenii aceștia nu vedeau în mine altceva decât ceea ce egoismul lor le comanda. Rezultatul a fost că ne-am sfărâmat capul de un zid; dar, dintre toți, cel mai de plâns am fost eu.

N-aș fi vrut să cer mâna Tincuței înainte de a fi fost sigur că un început de vindecare se simte în apucăturile mele; dar un alt pretendent îmi luă înainte și-mi puse situația în pericol. Fata strigă tare că nu vrea să se mărite cu altul decât cu mine. Tatăl mă întrebă atunci ce planuri aveam.

Ce planuri! Vai de capul meu! Singur gândul însurătorii mă zvârlea în toate chinurile iadului! Nu putui răspunde nimic. Mă arătai șovăitor, încurcat... Tincuța,

jignită în mândria ei, plânse cu lacrimi cari îmi smulseră inima. Bătrânul tălmăci încurcătura mea, atribuind-o faptului că nu sunt un om bogat, și mă mângâie zicându-mi:

— O să fii și bogat într-o zi, muncind aici!

Ați auzit? Ei credeau că eu căutam bogăție în casa lor. Astfel prăpastia se apropia și eu mergeam drept spre ea; cerui mâna Tincuței. Copila săltă de bucurie, casa se trezi din amorțeală, iar eu – eu mă simțeam pierdut. Zilele cari urmară, după ce făcui cererea mea de căsătorie, semănară cu ultimele minute ale unui condamnat la moarte. Tincuța era încântată:

— Emoția te zăpăcește așa? mă întrebă ea într-o zi. Cât sunt de fericită!

Biata fată!

Pentru a-mi da curaj, glumeam de dimineață până seara, dar se băgă de seamă că nu mai eram ca înainte vreme, și în seara logodnei fui gata-gata să leșin. Rubedeniile fură foarte nedumerite și, ca și logodnica mea, ele îmi puseră turburarea pe seama emoției. Mă îndemnară să vorbesc, fusei rugat să povestesc. Îmi scormonii mintea și nu găsii nimic. Dar preotul care ne schimbase inelele, după ce spuse rugăciunile bisericești, îmi înlesni o anecdotă.

Era vorba de munca câmpului și popa se plângea că muncitorii își băteau joc de el lucrând prea încet.

Zisei, pentru a pregăti istorioara mea:

— Dacă vrei să-i faci să lucreze mai repede, nu e decât un mijloc, părinte.

— Care, fiule?

— Să înjuri, să înjuri ca un surugiu!

— A! Noi, preoții, nu putem înjura, e păcat.

— Da, e păcat, desigur, aprobai eu, dar el a fost dezlegat de mitropolitul din București pentru orice împrejurare în care nu se poate face altfel.

Popa făcu o mutră neîncrezătoare, dar asistenții strigară:

— Cum? Spune-ne, cum? Istorisește!

— Ei bine, iată cum: într-o zi, mitropolitul din București trebuia să se ducă într-un oraș în care prezența sa era necesară la o ceremonie oficială. I se aduse cea mai bună diligență și Sfinția Sa se sui în ea. Dar surugiul trăsurii fu foarte nemulțumit, cu tot bacșișul gras ce-l aștepta, și asta pentru că, după cum știm cu toții, un surugiu nu poate conduce caii fără să înjure. Pentru el, a învârti biciul în aer și a înjura este ceva mai necesar chiar decât bacșișul. Surugiul mitropolitului nu-și dezmințea numele. Temându-se însă de mânia înaltului prelat, bietul om își mușcă buzele și mână cum putu timp de trei ore de drum, dar, ajungând la un vad, el se opri brusc. Roșu de mânie, ca un rac fiert, lăsă hățurile celor patru cai și așteptă, hotărât să-și ceară dreptul lui cu orice preț. Mitropolitul pierdu răbdarea și după o vreme, scoțând capul pe ferestruica diligenței, întrebă pe surugiu de ce a oprit. Surugiul își scoase căciula și zise cu umilință:

— Păi să vedeți, Înalt Prea Sfinte, caii sunt obișnuiți cu înjurăturile surugiului și cum nu pot să înjur, din pricina Înalt Prea Sfinției Voastre, ei nu mă mai recunosc și nu mai vor să treacă vadul.

Mitropolitul îl sfătui:

— Dă-le și tu o gură, fiule: *hi, hi, bravi căișori!*

Surugiul șiret repetă din vârful buzelor:

— Hi, hi, căișorilor!

Dar caii nu mișcară.

— Nu e alt chip decât înjurăturile ca să-i faci să meargă? întrebă Sfinția Sa, pierzându-și răbdarea.

— Nu, Înalt Prea Sfinte, vă spun: caii nu merg decât cu ovăz și cu înjurături!

— Ei bine, răspunse mitropolitul, înjură atunci și te voi dezlega de păcat!

Surugiul sări în picioare, apucă hățurile, pocni din nesfârșitul lui bici și strigă cu un glas să sperie morții:

— Hi! hi! hi! Papucii Maicii Domnului! Icoanele și cele *patruzeci* de Evanghelii! *Șaizeci* de taine! Doisprezece apostoli și patruzeci de mucenici! Hi, hi, hi, căișorilor, Dumnezeii și Paștele!

Diligența trecu zburând peste vad ca o rândunică. Pe malul celălalt, mitropolitul scoase din nou capul și zise vizitiului, care-l privea cu un aer victorios:

— E uimitor cum ți-ai dresat caii, dar nu te pricepi la cele sfinte: nu sunt patruzeci de Evanghelii, ci patru; nici șaizeci de taine, ci numai șapte.

— Aveți dreptate, părinte, o știam și eu. Dar, vedeți, *patru* ori *șapte* sunt numere prea scurte ca să poți înjura din rărunchi. Și apoi noi ăștia, vizitiii, facem și noi ce putem ca să împăcăm cele sfinte cu nevoile meșteșugului!

Anecdota asta, prin râsul pe care-l pricinui, puse pe popă în încurcătură și mă învioră și pe mine. Tincuța era veselă nevoie mare și mândră de mine.

AH, PENTRU CE LUCRURILE NU SE OPRIRĂ AICI? SAU pentru ce nu m-am hotărât să fug înainte de dramă? Căci drama, lungă, nesfârșită, veni trei săptămâni după aceea – trei săptămâni de chin nemaipomenit și de necrezut, când fiecare sărutare pe care o primeam de la logodnica mea mi se părea un îndemn s-o rup la goană, să-mi iau lumea în cap. Drama asta începu odată cu nunta.

Am ajuns acum la îngrozitoarea crimă care sfărâmă viața mea și a nevinovatei Tincuța; am ajuns, dragul meu Mihail, la *perversiunea*, la *violența*, la *viciul* de care vorbeai – am ajuns la toate nemerniciile pe cari bestii mergând în două labe le practică sub formă de obiceiuri, de datini, de tradiții, otrăvind viața și chinuind pe nevinovați. Căci, tot atât cât și curata mea logodnică, eu însumi eram un nevinovat, o victimă a denaturării de care suferea m.

D-ta nu știi, poate, Mihail, de ce e vorba. Nu știi că la noi, în noaptea nunții, femeile din familie și chiar femei străine năvălesc în camera de culcare a tinerilor soți, câteva ore după ce s-au culcat, gonindu-i în altă odaie și răscolind patul pentru a găsi mărturia netăgăduită a feciorei miresei, pe care o duc câteodată în triumf pentru a o arăta musafirilor, cari petrec în odaia de alături. Mi s-a întâmplat să văd și mai mult decât asta: am văzut acest steag dus în vârful unei prăjini pe șoseaua de la Petroiu la Cazasu, înconjurat de o ceată de femei turbate, cari hăuiau în jurul dezgustătorului trofeu. Întovărășite de un țigan care scârțâia din diblă, ele mergeau, în zorii zilei de luni, ducând „rachiu roșu“ fericitei mame a nefericitei mirese.

Cunoști d-ta, Mihail, ceva mai barbar și mai oribil? Există oare perversiune ori perversitate, viol sau violență, viciu ori sadism care să fie mai inumane, mai crude, mai neînchipuite ca bucuria asta, ca spectacolul, obiceiul acesta răufăcător și rușinos?...

Eu îl știam, îl cunoșteam înainte de-a veni ziua nunții. Nu numai că el m-a dezgustat totdeauna, dar în ceasul periculos în care simțurile mele aveau să mă trădeze în chip atât de trist, era pentru mine o chestiune de viață și de moarte să îndepărtez, să trimet la dracu această mascaradă blestemată.

Chemai pe tată și pe mătușă și le vorbii. Tatăl, deși ținea la scârbosul obicei, nu fu prea îndărătnic, dar bătrâna susținu cu încăpățânare că trebuia neapărat respectat, fiindcă era o datină a poporului și o pavăză a cinstei.

Rămaserăm înțeleși, și nunta porni într-o frumoasă după-amiază, cu alaiul obișnuit, spre biserică: toată lumea mergea pe jos, afară de doi călăreți cari deschideau drumul; venea apoi purtătorul celor două imense lumânări de Moscova, culcate pe o mare tavă de argint cizelat, încrustat cu aur; iar în urmă, invitații. La ieșirea din biserică, călăreții o luară înainte, trăgând cu pistoalele, fluturând în aer peșchirele legate de brațele lor și jucându-și caii cari aveau coamele împodobite cu panglici și beteală de argint. Pe tavă erau acum pâinea și sarea tradițională. Imediat după aceștia, veneam eu, de-abia trăgându-mi picioarele, tremurând de frică și de mizerie, cu lumânarea în mână și cu Tincuța la braț. Ea era fericită

sub grămada de podoabe cari o acopereau pe de-a-ntregul. În urma noastră, toată nunta, asurzită de doisprezece lăutari cari cântau din patru instrumente: vioară, cobză, clarinet și goarnă. Pe drum, femeile cari se întorceau de la fântână vărsau cofele lor înaintea nuntașilor, drept urare de belșug.

Și seara, ceasul blestemat bătu pentru mine. Erau la masă vreo douăzeci de invitați, cu rubedenii cu tot. Orațiile nuntașilor dezlănțuiră o veselie amețitoare și trebuii să mă supun și să răspund și eu cu istorioare la poveștile comesenilor. Unul din aceștia, cu capul înfierbântat de vin, avu prostul gust să povestească cum odată, într-un sat, o mireasă, fiind găsită că greșise, a fost bătută de mire chiar în noaptea nunții; a doua zi el o aruncă într-un car, așezând-o cu spatele spre boi și cu fața spre o prăjitură care avea în vârf o oală de pământ spartă în fund. Cu astfel de alai, el o duse părinților îngroziți.

Priveam pe Tincuța: ea asculta liniștită, sigură de inocența ei. Dar eu mă îngrozii și strigai că ceea ce se petrece între cei doi soți nu privește pe nimeni decât pe ei înșiși.

— O să vedem noi numaidecât dacă nu privește pe nimeni, răspunseră câțiva intimi.

În sfârșit, acest „numaidecât“ veni repede, căci, cum bătu miezul nopții, băgai de seamă că mici cocoloașe de miez de pâine începură să mă lovească din diferite părți. Cocoloașele fură urmate de bucăți de pâine și, după câteva minute, de felii întregi.

— Ce însemnează asta? întrebai eu.

— Ei bine, asta înseamnă că trebuie să te scoli de aici și să te duci să-ți faci datoria! strigă nașa.

Vă jur, dragii mei, că nu înțelegeam nimic, dar am înțeles când nașul mă luă la o parte și-mi spuse de ce datorie era vorba. În timp ce-mi vorbea, nașa și mătușa făceau toaleta Tincuței în camera de culcare ce ne era destinată; apoi ele veniră să mă îmbrățișeze, ca și tatăl, și, fără altă introducere, îmi deschiseră ușa, mă împinseră înăuntru și o închiseră în urma mea.

În această clipă, una din cele mai tragice din viața mea, mi-amintesc încă vag că am văzut capul minunat de frumos al Tincuței odihnindu-se pe albeața pernei, părul ei negru, răspândit în juru-i. Și asta a fost tot ce s-a petrecut în seara aceea. Am căzut leșinat, în mijlocul camerei!

Niște friguri puternice mă făcură să delirez douăzeci și patru de ore. Stătui bolnav cincisprezece zile. Nu știu ce am spus în timpul stării mele de inconștiență, dar știu că foarte puțin numeroși fură acei cari veniră să mă viziteze. Sculându-mă din boală, mă trezii într-o lume vrăjmașă. Socru-meu și mătușa îmi cerură explicații asupra „rușinii" pe care o abătusem asupra casei lor. Scăpai deocamdată spunând că sunt „legat". Ei n-avură nici o milă de mine și mă urâră și mai mult.

Din această clipă și timp de zece luni, ura și dușmănia se asmuțiră împotrivă-mi. Mă ținură departe de orice afacere. Banii erau mereu închiși, ca și cum aș fi fost un hoț. Prin propriile mele mijloace nu puteam nimic întreprinde, afară doar de-a deveni din nou salepgiu,

căci economiile mele le cheltuisem aproape pe toate în cadouri de nuntă. Și atunci începu acea viață teribilă care mă îngrozește încă și azi.

*

NU POT SĂ V-O POVESTESC CU DE-AMĂNUNTUL. MI-E prea dureros...

Închis în această casă de nenorociri, nu îndrăzneam să mai ies pe stradă decât foarte rar și numai noaptea. Eram împiedecat să cobor chiar și în prăvălie. Nici o vizită... Nici o relație... Nici o muncă... Tot ce spuneam, tot ce propuneam cădea rău. La masă parcă aș fi fost între surdomuți. Și eu, în papuci și în cămașă, mă plimbam dintr-o cameră în alta ca un parazit, ca un caraghios, ca un fel de pensionar.

Cei doi cumnați veneau în toate duminicele. Le-am cerut să mă ia la Galați în afacerea lor, în care mă pricepeam binișor. Ei îmi vorbiră de divorț. Veți spune, cu drept cuvânt, că ar fi fost soluția cea mai inteligentă. Deloc.

Căci după căsătorie nevastă-mea se răcise de familia ei. Toată viața îi era acum înrădăcinată într-a mea, în această viață mizerabilă și schiloadă. Fără lacrimi și fără ură, ea acceptase nenorocirea cu un curaj nebănuit. Credea cu sinceritate că am fost „legat“ de o vrăjitoare și se ruga lui Dumnezeu cu aprindere ca să învingă pe diavol și să se vindece bărbatul pe care-l iubea cu toate lipsurile lui.

Închiși amândoi, ne petreceam zilele în convorbiri tainice, interminabile, și de o dragoste fără seamăn. Îi ceream iertare... Ea îmi spunea că nu mă vede întru nimic vinovat. Oh, cum aș putea să uit singura ființă care m-a înțeles și a avut milă de mine? Și cine ar putea pretinde că, fără ura care ne otrăvea, n-aș fi devenit soțul și omul normal spre care năzuiam din toate forțele mele?

Nu mai eram atât de timid ca la început, nu mi-era frică de nevastă-mea, dispăruse groaza care-mi îngheța sângele la apropierea ei. Aveam chiar momente când dorinți vagi, slabe deșteptări, mici impulsii senzuale îmi furnicau trupul și mă făceau să roșesc când ea mă strângea în brațe, mă mângâia, mă asigura de dragostea ei.

Dar ceea ce dragostea creează cu greutate ura distruge într-o clipă, și iată ce nu voi ierta niciodată oamenilor. În toate diminețile, de-abia ieșit din cameră, cele două bufnițe ale nenorocirii noastre se repezeau asupra bietei femei și o întrebau dacă s-a „petrecut" ceva. Fiindcă ea refuza să vorbească, blestematele coabe îi cădeau pe cap cu sfaturile lor de despărțenie și o torturau până la disperare.

Această ciopârțire și distrugere sistematică a puținului bine pe care natura încerca să-l reclădească dură zece luni. Ne înăbușeam. Cei doi călăi din Galați începură să devie amenințători; mă insultară și mă somară să-mi decid nevasta pentru divorț. Nu mai era chip să rezist. Strânși unul lângă altul, refuzam de multe ori să coborâm la masă, trăiam zile întregi mâncând o singură dată. Apoi, pe neașteptate, mi se născu în minte ideea de a fugi.

Ea mă întrebă dacă aș putea câștiga ce ne trebuie cu puținii bani ce-mi rămăsese, și la răspunsul meu înflă-

cărat asupra viitorului de libertate și de iubire, pe care eram în stare să i-l deschid departe de casa asta blestemată, lacrimi de fericire țâșniră din ochii ei. Îmbrățișați ca doi frați, pierduți într-o lume vrăjmașă, aveam obrajii și hainele udate de propriile noastre lacrimi; și am trăit așa orele celei mai curate fericiri ce se putea gusta pe pământ.

Dar orele acestea fură și cele din urmă ce ne-au fost date să trăim împreună. Marele val al urii oamenilor se apropia.

Era la sfârșitul lui februarie. Aveam planul nostru bine fixat: să așteptăm încă o lună și către sfârșitul lui martie să fugim pe o corabie la Stambul.

Dar, de câteva zile, băgarăm de seamă o schimbare ciudată în atitudinea celor doi tirani ai noștri: ei încetaseră deodată să mai vină dimineața la nevastă-mea, n-o mai terorizau și, cât despre mine, bătrânul îmi spuse că pot să ies și să viu când oi vrea. Rămăsei uluit! Alergai la Tincuța, dar ea izbucni în lacrimi:

— Cred că o nenorocire ne pândește! îmi zise ea. Visez urât; te văd noaptea înconjurat de copii cari plâng și eu împodobită cu aur și pietre scumpe... E foarte rău. Nu mai ieși! Cine știe ce ți se poate întâmpla? Suferim închisoarea asta de zece luni. S-o mai răbdăm câteva săptămâni!

La aceste cuvinte, simții că un pumnal îmi intră în inimă și începui să tremur. Dar, dragii mei, soarta omului e scrisă dinainte.

A doua zi, era o dimineață strălucitoare de iarnă liniștită. Zăpada, groasă de trei palme, acoperea lumea cu linţoliul ei curat și clopoțeii săniilor umpleau aerul

cu zăngănitul lor nostalgic. Stam la fereastră și mi se părea că zidurile se dărâmă peste mine. Înnebuneam! O putere de nestăpânit mă chema afară, către acel afară care e mișcarea, viața, năvalnicul mister al existenței libere, pe care n-o mai cunoșteam de aproape un an. Mă aruncai la picioarele soției mele și o implorai să mă lase să ies un ceas, o jumătate de ceas, cinci minute, afară din ziduri, de sub acoperișuri, din mizerie!

Ea se îndură și-mi dete îngăduința, sfătuindu-mă să iau cu mine cuțitul și două pistoale și recomandându-mi să nu intru în vorbă cu nimeni. Îi sărutai papucii, îmi luai cojocul, căciula de astrahan și scoborâi în prăvălie.

Ah, ieșirea asta fu nenorocirea mea și a bietei Tincuța! A fost nenorocirea noastră – fără a fi numaidecât, fiindcă nimic nu mi se întâmplă în dimineața aceea și tot nimic nici când ieșii după-amiază, nici a doua zi. Dar desigur că în timpul unei astfel de treceri prin prăvălie fusei recunoscut de ochiul trădător pe care bătrânul îl ascunse îndărătul unei uși și care mă demască!

În seara acelei ultime duminici pe care o trăii în această casă, venind cu ochii plini de măreția Dunării ce-și ducea enormele sloiuri de gheață, îmbrățișai pentru ultima oară femeia care fu, vreme de zece luni, cea mai drăgăstoasă dintre soții și cea mai curată dintre fecioare.

Eram liniștit... Dar, coborând pentru a cina, o tragică împovărare ne lungea figurile și ne ținea la limita lacrimilor. Ea întrebă către sfârșitul mesei:

— Pentru ce n-au venit frații?

— Trebuie să vină numaidecât, răspunse tatăl.

Ne aprinserăm narghilelele și băurăm cafeaua turcească. Afară, noapte și liniște. Era târziu. Deodată, surprinzând o privire semnificativă între bătrân și mătușă, Tincuța izbucni în suspine.

În momentul acela, ușa se dete de perete și cei doi frați, întunecați ca niște călăi, apărură aducând un om la vederea căruia pălii.

Era un grec care fusese pe vremuri prietenul meu și care venea ca denunțător și ca ucigaș.

ÎN PICIOARE TOȚI TREI, ÎNAINTEA UȘII, RĂMASĂ DESchisă, prima vorbă, drept bună seara, fu cea a trădătorului. Întinzând brațul și arătându-mă, el zise în românește:

— Ăsta e domnul Isvoranu al vostru? Bineînțeles că e „legat": ăsta e Stavru salepgiul și pederastul.

La această ultimă vorbă, care denumea viciul meu și pe al lui, Tincuța dete un strigăt și căzu la pământ, în vreme ce eu...

Înșfăcat de cruzimea și setea de răzbunare a cumnaților mei, fusei dus în prăvălie și călcat în picioare, lovit în cap, pe față, pe piept, până leșinai. Pe urmă...

Pe urmă, mă trezii afară în zăpadă, înaintea porții zăvorâte a unei curți ce da spre un gang închis. Eram înghețat. Mâinile și picioarele, pieptul, capul, zdrobite. Și drept îmbrăcăminte de iarnă, mă găseam în cămașă și cu capul gol.

Îmi adunai puterile și mă dusei să cer ospitalitate unui turc, care îmi furniza salepul înainte vreme. Mă primi creștinește și mă îngriji ca un frate.

Patru zile după aceea, omul acesta cumsecade, fără să știe cui vorbește, mi-aduse la patul meu de suferință știrea care umpluse tot orașul: Tincuța fusese pescuită pe malul stâng al Dunării de către lipoveni.

DE ATUNCI AU TRECUT TREIZECI ȘI CINCI DE ANI, ȘI în fiecare an, la data fatală, mă duc pe malul Dunării ce-și poartă sloiurile, ca să cer iertare Tincuței de jignirea ce i-am adus-o...

Ție de asemeni, Adrian, îți cer iertare pentru jignirea ce ți-am adus-o.

*

PE DRUMUL CĂTRE SLOBOZIA, ÎNTRE DOUĂ LANURI DE orz, căruța cu trei oameni mergea la trap. Înaintea ochilor calului care se scutura în răcoarea dimineții, luceafărul scânteia pe bolta purpurie a răsăritului.

O ciocârlie zbucni din lan și se nălță ca o săgeată către cer. Stavru o urmări cu privirile, până ce o văzu căzând ca o piatră. Cu ochii ficși, spre locul unde o văzuse căzând, el cântă – în acea limbă universală cunoscută oamenilor cari n-au patrie și pe acea melodie ce nu se poate prinde pe hârtie:

Dac-aș fi o ciocârlie,
Ca ea aș săgeta văzduhul,
Dar n-aș mai veni pe pământ,
Unde oamenii seamănă grâu,
Unde oamenii seceră grâu,
Unde se seamănă și se seceră fără nici un rost!

CHIRA CHIRALINA

ÎN CRÂNGUL ÎN CARE CĂRUȚA CELOR TREI NEGUSTORI se oprise pentru masa de amiază, Stavru se lăsă rugat de tovarășii lui, cari, de o oră, cereau să le spună povestea copilăriei sale și a surorii, pe care o evocase la începutul povestirii lui din pod. Nu-i lipsea pofta de a istorisi, căci sufletul îi era acum dispus să evoce această depărtată amintire, dar așa se întâmplă când vrei să te atingi de zăgazurile ruginite ce opresc trecerea apelor trecutului: îți place să te lași rugat.

Întinși pe iarba moale a tufișului, ei fumau tăcuți, în vreme ce calul păștea iarba și strănuta, plimbându-se cu pași mărunți în juru-le. Stavru se sculă, adună câteva crengi uscate și aprinse focul, și când jeratecul fu gata, căută în căruță sculele pentru preparat cafea, fierse apa și aruncă în ibricul de aramă zahărul și cafeaua necesară. După care, cu un talent de cafegiu, vărsă lichidul spumos și aromatic în trei filigeane, se așeză turcește și începu:

— Nu-mi amintesc nici data, nici vârsta exactă ce aveam în momentul acela. Dar știu că evenimentul cel

mai apropiat care urmă dramei ce vă voi povesti fu Războiul Crimeii.

Copil, mi-aduc aminte de asprimea unui tată care bătea pe mama în toate zilele fără să înțeleg de ce. Mama lipsea deseori de-acasă, se întorcea și ea bătută înainte de plecare și după sosire. Nu știam dacă era schingiuită înainte pentru a o face să plece sau pentru a o reține, nici dacă la sosire bătaia era din pricina lipsei ori fiindcă se întorsese.

Mi-amintesc apoi că, în vremea aceea tulbure, lângă tata se afla totdeauna fratele meu mai mare, tot așa de aspru ca și el, iar lângă mama se tânguia soru-mea Chira, cu patru ani mai în vârstă decât mine și către care mă simțeam atras.

Încet-încet, ceața se risipește, mă măresc și încep să înțeleg. Și înțelesei lucruri ciudate... Să tot fi avut opt-nouă ani; soru-mea, între doisprezece și treisprezece, și era așa de frumoasă, că mă țineam toată ziua lângă ea, pentru a o privi din cap până-n picioare. Ea se gătea de dimineață până seara și mama făcea la fel, căci și ea era tot atât de frumoasă. Dintr-o cutie de fildeș, amândouă înaintea oglinzii, își făceau genele cu chinoros înmuiat în untdelemn, sprâncenele cu un tăciune de lemn de busuioc, iar pe buze, pe obraji, ca și pe unghii dădeau cu roșu de cârmâz. Și când această lungă operație era sfârșită, ele se sărutau și spuneau cuvinte de dragoste și începeau să-mi facă toaleta mea. După aceea, toți trei, luându-ne de mână, dănțuiam după moda turcească ori grecească și ne îmbrățișam. Astfel, formam o familie aparte.

Acum, tatăl și fiul mai mare nu mai veneau în toate serile acasă. Erau amândoi caretași, cei mai meșteri și mai căutați din tot ținutul; și atelierul lor se găsea în partea opusă a orașului, în cartierul Karakioi, în vreme ce noi locuiam în Cetățuie. Între noi și ei se întindea tot orașul. Casa din Karakioi era a tatălui meu. El avea acolo doi lucrători și doi ucenici, cărora le da mâncare și casă. Mai avea o servitoare bătrână, care se ocupa de gospodărie. Erau șapte. Noi nu mergeam acolo niciodată și eu de-abia cunoșteam atelierul tatii, care mă înspăimânta. În Cetățuie eram la mama. Nu ne păsa de nimic, toată ziua petreceam. Iarna beam ceai, vara siropuri și tot anul mâncam baclavale, cadaifuri, sarailii, beam cafea, fumam din narghilea, ne găteam și dănțuiam. Era o viață frumoasă...

DA, ERA O VIAȚĂ FRUMOASĂ, AFARĂ DE ZILELE ÎN cari tata ori fiu-său, sau amândoi deodată, năvăleau în mijlocul petrecerii și zvântau în bătaie pe mama, snopeau cu lovituri de pumni pe Chira și rupeau bastoanele în capul meu, fiindcă acum făceam și eu parte din horă. Cum vorbeam curent limba turcă, ei ziceau femeilor „paciauri", iar mie „chiciuc pezevenghi". Cele două nenorocite se aruncau la picioarele zbirilor, le înlănțuiau genunchii și-i rugau să le cruțe cel puțin fața:

— Nu obrajii! strigau ele. Pentru numele lui Dumnezeu și al Sfintei Fecioare, nu loviți fața! Nu vă atingeți de ochi! Iertare!

A! Fața, ochii, frumusețea acestor două femei! Nu era alta care să le-o întreacă! Ele aveau păr de aur, lung

până-n călcâie, pielea obrazului albă; sprâncenele, genele, ochii, negri ca abanosul. Căci pe tulpina românească, din partea mamei, trei rase diferite se altoiseră: turcă, rusă și greacă, după ocupanții cari stăpâniseră țara în trecut.

La vârsta de șaisprezece ani, mama născu pe cel dintâi copil, dar în ziua când deschisei ochii nimeni n-ar fi crezut că era mamă a trei copii. Și femeia asta, care era făcută să fie mângâiată și răsfățată, era bătută până la sânge. Dar, dacă tata n-o copleșea cu mângâierile, amanții ei o despăgubeau îndeajuns, și n-am știut niciodată dacă la început a fost bătută fiindcă își înșelase bărbatul sau îl înșelase fiindcă fusese bătută. În orice caz, tărăboiul n-a contenit niciodată la noi, fiindcă strigătele de plăcere alternau cu strigătele de durere; și cum înceta ciomăgeala, râsetele izbucneau pe fețele udate de lacrimi.

Eu făceam de pază, mâncând prăjituri, în vreme ce curtezanii – cu purtări de altminteri cuviincioase – stăteau turcește pe covoare, cântau și îndemnau pe femei să joace după arii orientale din ghitare, acompaniate de castagnete și tamburine. Mama și Chira, îmbrăcate în mătase și săgetate de dorinți, jucau danțul batistei, se învârteau, se legănau, se amețeau. Apoi, cu fața îmbujorată de căldură, ele se trânteau pe perne enorme, își ascundeau picioarele în rochiile lor lungi și-și făceau vânt. Se beau lichioruri fine și se ardeau aromate. Bărbații erau tineri și frumoși. Totdeauna bruni, negri, ei aveau o înfățișare elegantă, mustățile ascuțite, bărbile foarte îngrijite, iar părul lor lins ori creț răspândea un miros puternic de unt de migdale, parfumat cu mosc. Erau

turci, greci și, câteodată, români, căci naționalitatea nu juca nici un rol, cu condiția ca curtezanii să fie tineri și frumoși, delicați, discreți și nu prea grăbiți.

SITUAȚIA MEA ERA FOARTE INGRATĂ. NIMĂNUI NU i-am vorbit până azi de ceea ce au fost chinurile mele atunci.

Rostul meu era să veghez, așezat pe marginea ferestrei, și să preîntâmpin orice surpriză. Asta îmi plăcea mult, fiindcă uram de moarte pe cei din Karakioi, cari ne băteau. Dar în pieptul meu se da o luptă între datoria și gelozia mea.

Eram gelos, grozav de gelos...

Casa era așezată în fundul unei vaste curți împrejmuite cu ziduri. Unele ferestre dau către această curte, iar altele, înapoi, erau suspendate deasupra platoului care domina portul. Nu puteai pătrunde în casă decât prin unica intrare din față, dar pentru a fugi, deh!, musafirii făceau mai puține nazuri, și dacă povârnișul platoului ar fi putut vorbi, câți inși n-a văzut el căutând scăpare pe acolo!

Cățărat pe pervazul ferestrei, aveam ochii ficși către felinarul ce lumina, toată noaptea, deasupra porții – iar urechea mi-era ațintită să aud zgomotul zăvoarelor ruginite.

Dar țineam să văd deopotrivă și ce se petrecea înăuntru. Mama și Chira erau frumoase de te-nnebuneau. Rochia le strângea talia de le-ai fi trecut-o printr-un inel. Sânii, rotunzi ca doi pepenași. Părul, resfirat din belșug

pe spate și pe umerii goi. Fruntea, încercuită de o panglică roșie aprinsă și genele lungi, clipind drăcește parcă pentru a ațâța para flăcărilor din ochii aprinși de patimi.

Deseori, în goana lor de a se face plăcuți femeilor, în vorbăria lor neroadă, musafirii deveneau caraghioși. Așa, într-o seară, unul din ei, voind să complimenteze pe mama, zise: „Găina bătrână face zeamă bună."Biata femeie, jignită, îi aruncă evantaiul în cap și plânse. Alt invitat se ridică furios, dete neghiobului cu tifla și-l scuipă în față. Se luară de piept, răvășiră casa, răsturnară narghilelele. Asta ne făcu să râdem cu lacrimi. Pentru a face pace, mama îi sărută pe amândoi.

Dar aceste sărutări, aceste îmbrățișări erau un mijloc al ei de a răsplăti tot felul de merite. Pentru o voce frumoasă, pentru o vorbă de haz, un joc iscusit, ea da sărutări; și tot așa făcea când trebuia să înveselească pe un posac, să șteargă urma unei vorbe supărătoare, să potolească un zurbagiu prea gelos, să plătească năuceala unui prost.

Chira, pe de altă parte, strălucea în felul ei. Foarte dezvoltată fizicește de la paisprezece ani, ea părea cu doi ani mai mare. Nebunatecă, șireată, cu năsușorul cam încovoiat, cu bărbia ascuțită, cu două gropițe în care zeul dragostei pictase două alunițe aproape simetrice. Chira nemulțumea atât pe îndrăgostiții ei, cât și pe mine cu zburdălniciile, înțepăturile și glumele sale. Ei se plângeau că nu pot obține mai mult, iar eu socoteam că e prea darnică.

Ca să nu supărăm pe nimeni, le ziceam *musafiri* curtezanilor cari veneau la noi. Și, la toată vorba, musafirii ăștia îi sărutau mâinile și sandalele. Ea îi trăgea de nas

și de barbă, le vărsa sirop pe cărbunii cari ardeau deasupra tumbechiului narghilelelor, le da să bea din paharul ei și apoi spărgea paharul pentru a-i jigni, dar revenea un minut după aceea pentru a depune vârful pletelor ei pe buzele omului jignit.

Toate astea mă înfuriau, căci iubeam pe Chira mai mult decât pe mama. O adoram și nu suferеam nici o mângâiere ce venea de la altul decât de la mine.

Mi-aduc aminte că într-o seară, spre culmea geloziei mele, nodul de la un sandal al Chirei desfăcându-se în timpul dansului, ea își așeză piciorul pe genunchii unui musafir și ceru să-i lege șiretul. Înțelegeți ce fericire pentru norocosul acela! El se execută, prelungindu-și plăcerea cât putu mai mult, în vreme ce eu deschideam niște ochi de lup. Pe urmă ticălosul începu să-i mângâie piciorul și chiar pulpa. Și ea... ei bine, ea nu zicea nimic, se lăsa! Atunci, furios, pierzându-mi capul, strigai:

— Tata!... Fugiți!...

Cât ai clipi din ochi, cei doi musafiri încălecară fereastra și dispărură în întunerec, rostogolindu-se pe panta dealului. Unul din ei, un grec, în graba lui, își uită fesul și ghitara, pe cari mama le luă și le aruncă după el pe fereastră, în vreme ce Chira ascundea cele două narghilele ce erau în plus.

Scena asta fu așa de hazlie, încât eu, odată trecută mânia, fusei apucat de un acces de râs nebun – căzui de pe pervaz, mă rostogolii pe covor și mă făcui vânăt la față. Mama crezu de-a binelea că înnebunisem de groaza sosirii tatălui; bietele femei sfâșiară aerul cu strigătele

lor înfricoșate, uitară de tata și de dracu și se aruncară asupră-mi, deznădăjduite.

— Nu vine nici un tată! putui să răspund în sfârșit, dar m-am supărat fiindcă Chira s-a lăsat să i se mângâie pulpa! Și m-am răzbunat! Asta-i tot!

Bucuria le făcu acum să țipe și mai tare. Ele mă bătură strașnic dindărăt, tot sărutându-mă, apoi începurăm să țopăim prin odaie, mulțumiți că ne alesesem ele cu spaima, iar eu cu o urecheală sfârșită de mângâieri.

*

DOI SAU TREI ANI SE SCURSERĂ ÎN CHIPUL FERICIT de mai sus, singurii ani ai copilăriei mele cari mi-au rămas clar în amintire. Împlinisem unsprezece ani. Chira avea cincisprezece și eram nedespărțit de ea. O urmăream pretutindeni, ca un câine, o pândeam când își făcea toaleta, îi sărutam hainele îmbibate de parfumul ei; și biata copilă se apăra cum putea, cu gingășie, crezându-mă nevinovat, deloc pătimaș. Vorbind drept, n-aveam nici un gând precis, nu știam ce voiam, muream de plăcere și mă topeam după ea.

Trebuie să mai spun că, în casa mamei mele, trăiam în iadul dragostei. Totul era dragoste: cele două femei, ca și iubiții lor, ca și toaletele, ca și lichiorurile, parfumurile, cântecele, jocurile. Chiar fuga caraghioasă și dramatică a curtezanilor mi se părea voluptuoasă și pasionată. Numai sosirea tatii și bușeala noastră cu capul de toți pereții erau neplăcute și fără iubire. Dar le primeam ca un tribut, tributul plăcerii. Mama zicea:

— Orice fericire își are latura ei tristă; viața chiar o plătim cu moartea. Pentru aceea, trebuie s-o trăim. Trăiți-o, copii, trăiți-o după gusturile voastre și în așa fel ca să nu regretați nimic în ziua judecății din urmă.

Conduși de o asemenea „filozofie“, e ușor de înțeles cu ce grabă ne sileam, și eu, și Chira, să urmăm exemplul mamei. Având averea ei personală, asigurată în mâinile fraților săi, contrabandiști de articole orientale, ea își îngăduia orice plăcere, se făcea adorată, schimba amanții, mai mult sau mai puțin satisfăcuți, tot așa de des ca rochiile, se lăsa să fie snopită în bătaie de tată-meu, apărându-și numai fața, și trecea grabnic la o nouă distracție.

Ea avea chiar o oarecare virtute: când se știa prea plină de păcat și se temea ca furia bărbatului ei să nu se abată și asupra noastră, ținea ușa închisă până ce noi izbuteam să fugim pe fereastră. Pe urmă deschidea vitejește și încasa singură și pentru noi.

Când ne întorceam, câteva ceasuri după aceea, o găseam lungită pe sofa, cu fața acoperită de miez de pâine albă înmuiat în vin roșu pentru a vindeca umflăturile și vânătăile. Se scula râzând ca o nebună; și, cu oglinda în mână, ne spunea arătându-ne fața zdrobită:

— Nu e așa că nu m-a sluțit prea tare? În două zile n-o să rămână nici urmă... Și atunci, iar o să chemăm musafiri! Nu moare cineva de-o bătaie!

Ne nelinișteam de trupul ei. Trebuia să fie groaznic de văzut. Ea exclama:

— O, trupul! Trupul nu se vede!

Și, semnele bătăii odată vindecate, chefurile reîncepeau vârtos.

În casă nu se făcea nici un fel de bucătărie, căci mamei îi era silă de mirosul cepei prăjite. Era abonată la o locandă vecină, care ne trimetea cele trebuincioase: supe, mâncăruri, prăjituri, creme, în vase de aramă date de mama. O spălătoreasă venea luni dimineața să ne ia rufele murdare din timpul săptămânii și ne lăsa altele curate. Împreună cu bătrânul turc – negustor de pomade și dresuri –, asta e toată lumea pe care o văzui intrând în casă, afară de musafiri, firește, cari nu erau totdeauna siguri că vor ieși pe unde au intrat. Afară, de asemeni, de tata și de frate-meu, cari erau „musafiri nepoftiți“ și cari ne făceau vizite foarte neplăcute. Cum, de mai bine de doi ani, tata nu mai dormea la noi și nu venea decât de trei sau patru ori pe lună pentru a ne bate, casa era liniștită.

Scutite de grijile gospodăriei, cele două femei își petreceau vremea cu odihna, cu baia, cu toaleta, cu siropurile, cu mâncarea, cu narghilelele și cu primirea curtezanilor. Nu uitau nici rugăciunile, dar nu se duceau niciodată la biserică, iar timpul sacrificat lui Dumnezeu era foarte scurt. Mama se scuza, zicând:

— Dumnezeu vede bine că nu-l contrazic: rămân cum m-a făcut... Ascult, supusă, strigătele și poruncile inimii mele.

Chira întâmpina:

— Dar, mamă, nu crezi că se cam amestecă și dracul, câteodată?

— Nu, răspundea ea, nu cred în dracu; Dumnezeu e mai tare ca el. Și dacă suntem cum suntem e pentru că Dumnezeu o vrea.

ȘI, DESIGUR, MAMA ERA MULȚUMITĂ DE CEEA CE Dumnezeu voia ca ea să facă, fiindcă el nu vrea lucruri silnice.

El voia, mai întâi, ca mama și fiica să stea în pat dimineața, cât le-o plăcea – loc potrivit pentru a ronțăi pesmeți cu unt și miere și pentru a bea cafeaua cu lapte.

Dumnezeu le poruncea apoi să se îmbăieze și să-și ungă corpul cu elixir de smirnă, să-și înfrăgezeze obrajii cu abur de lapte fierbând la foc mic; să-și facă părul lucios cu unt de migdale parfumat cu mosc; să-și lustruiască unghiile cu o pensulă înmuiată în esență de anilină de acajiu. Era apoi o întreagă daraveră cu toaleta genelor, sprâncenelor, buzelor și obrajilor. Și când totul era gata, urmau dejunul, fumatul și siesta. Se trezeau când soarele era la chindie, pentru a arde aromate, pentru a bea siropuri și în sfârșit pentru a începe marea dandana a zilei: cântecele, danțurile, cheful care ținea până la miezul nopții.

Mama era mult mai bogată decât tata; și cu toate cheltuielile nebunești, averea ei, plasată în întreprinderi cam nelămurite de către frați, îi aducea venituri atât de mari, încât îi rămânea destul ca să pună deoparte în fiecare lună (tot în mâna fraților ei) banii destinați Chirei și mie.

Eu nu cunoșteam prea bine viața mamei mele. Mi-aduc aminte să fi auzit-o povestind că părinții ei

fuseseră hotelieri bogați. Tatăl său, un turc bun și pios, fusese trimis din Stambul cu firman de la Sublima Poartă pentru a deschide un hotel la Ibraila către sfârșitul veacului al XVIII-lea, cu însărcinarea de-a primi și ospăta pe toți demnitarii pe cari sultanul îi trimitea în pașalâcul său. El avea trei femei: două grecoaice și o română. Românca a fost mama mamei mele. Celelalte două mame au dat naștere la trei copii, dintre cari unul a înnebunit și s-a spânzurat. Dar mama și frații ei vitregi nu se înțelegeau în casa părintească decât pentru a o răvăși.

După cât se pare, nimic mai interesant nu se săvârșea în casa asta decât să se adune bani și să se facă rugăciuni la doi Dumnezei în trei limbi deosebite.

Cei doi băieți se apucară de contrabande, iar mama, încă foarte tânără, era gata să-i urmeze, când turcul se hotărî, scurt, s-o mărite cu un om aspru și fără inimă, tatăl meu, care se îndrăgosti de ea, „probabil", zicea mama, „într-un moment când Dumnezeu se scobea în nas". Bunicul dădu tatălui meu aur mult și lăsă moștenire mamei o mare parte din averea sa, cu dreptul de a o administra după pofta ei, cu condiția de a rămâne măritată.

Astfel legată de un om pe care îl ura, ea știu să se plece voinții turcului, de teama de-a nu se vedea deposedată – făcu pe pisicuța, îi câștigă încrederea și, la moartea lui, reuși să-i smulgă averea ce-i era destinată, dând-o apoi în seama fraților, cari o adorau.

Atunci începu viața de petreceri, de plăceri și de amoruri nebune, pe care o aveam sub ochi și pe care tatăl

meu nu putea s-o împiedice, cu toată brutalitatea lui. Mama i-ar fi făcut bucuroasă un dar din zestrea ei dacă ar fi vrut să-i redea libertatea, dar el ținea să se răzbune de dezonorarea ce-i făcuse. În ziua despărțirii lor, luând cu el tot ce-i aparținea, tata zise mamei, arătându-ne pe mine și pe Chira:

— Pe șerpii ăștia doi ți-i las. Ei nu sunt copiii mei, seamănă mamei lor.

— Ai vrea poate să semene și ei tatălui lor? răspunse ea. D-ta ești un om uscat, un mort; împiedeci pe cei vii să trăiască. Mă mir că uscăciunea d-tale a fost în stare să zămislească chiar și pe acest neisprăvit, cu care te potrivești de minune, dar care nu e fiul meu!

Și biata mama avea drept să spună că acest mort ne împiedeca să trăim. O făcea chiar din ce în ce mai des. Știind că mama ținea la fața ei ca la viață, el o lovea întotdeauna în acest centru al existenței sale; și, în vremea din urmă, nenorocita trebuia să se îngrijească câte opt și zece zile pentru a face să dispară vânătăile și rănile.

În acest timp, nu mai putea fi vorba de distracție, nici de-a mai primi musafiri. Aceasta o aruncă în melancolie, nu ne mai mângâie ca altădată și, pentru întâia oară, o văzui plângând de deznădejde.

Dar asemenea deznădejdi o făceau să dorească răzbunarea cu o patimă înzecită, spre a face pe tiran și mai furios; și izbuti așa de bine, că furia lui ne fu fatală.

Într-o seară, casa gemea de musafiri. Erau cel puțin șapte. Mama atârnase patru candelabre pe pereți, fără

a mai vorbi de policandrul din plafon. Am numărat lumânările: erau douăzeci și patru. Lumina era orbitoare.

În ziua aceea chiar, mama chemase un lăcătuș și pusese un zăvor mare la poarta masivă a curții, care se închidea numai cu cheia. Astfel asigurată, ea se dădu veseliei celei mai neînfrânate din câte cunoscui. Cred încă și azi că ea presimțise sfârșitul vieții ei fericite și voia să-l trăiască cu toată intensitatea.

Din cei șapte invitați, trei erau muzicanți greci, renumiți în petrecerile timpului. Deschizând balul, mama dărui fiecăruia din ei o mică pungă de piele cu câte zece galbeni înveliți în câte o batistă de mătase brodată și le zise:

— Palicarilor, aveți în aceste pungi de cinci ori mai mult decât e dreptul vostru cântând toată noaptea! Nu vă covârșesc astfel numai din generozitate. În casa asta, veselia se plătește scump, și se poate ca astă-seară să ieșiți pe ferestrele ce vedeți colea. Sunteți sprinteni de picioare?

Și le deschise ferestrele suspendate deasupra râpei. Palicarii se aplecară peste pervaz, măsurară din ochi adâncimea, cântăriră greutatea aurului, săltând pungile în mâini, și acceptară cu un curtenitor „Evalah!" Cântecul, dansul, petrecerea începură.

Cele trei instrumente, clarinetul, piculina și ghitara, erau mânuite cu îndemânare. Chira și mama, răsturnate ca niște cadâne pe sofa, ascultau răpite cântecul plângător, apoi tumultuos al doinelor, languroasele maniele turcești și pastorale grecești, acompaniate de pocniturile din palme și de vocile bărbătești ale celor patru musafiri.

După fiecare cântec, mama servea lichioruri, cafele, narghilele. Două tăvi mari cu cadaif și sarailie erau oferite ispititor ochilor celor mâncăcioși.

Cum în seara aceea nu mai făceam de gardă, dansai cu sora mea, cu mama, singur și cu amândouă până ameții. Dansul era cea mai mare pasiune a scurtei mele copilării acasă, precum și un mijloc de-a dobândi de la Chira mângâierile cele mai nebune. Jocul arăbesc al pântecului, pe care-l executai singur, fu așa de bogat în mișcări în seara acestei ultime petreceri, că cei trei muzicanți, cari erau cunoscători, mă lăudară și mă îmbrățișară cu căldură. Chira era la paroxism. Mama exclamă:

— Ei, da! Ăsta e cu adevărat băiatul meu! Nu e nici o îndoială!

În timpul unei pauze, când toți bărbații, stând turcește pe covoare, fumau zgomotos narghilelele lor, Chira întrebă ce devenise unul dintre adoratorii ei cei mai stăruitori.

— Și-a scrântit piciorul în ultima săritură pe fereastră, răspunse musafirul.

Și în ilaritatea generală, el explică cum bietul om gemea, în momentul ăsta, în patul lui, îngrijit de un masor. Povestea puse pe gânduri pe ghitarist, care era scurt și gros. El se duse la fereastră și scrută încă o dată abisul. Un musafir îl liniști spunându-i:

— Nu e prea sus! Cel mult doi metri. Numai că nu trebuie să sari prea înainte, ci să te lași să aluneci încetișor, apoi să te ții dârz când începi să te rostogolești pe panta cea mare. În fundul ei îți vei găsi fesul și ghitara!

Râserăm cu toții și dansul reîncepu.

*

ÎNTÂMPLAREA ACEASTA SE PETRECEA PRIN LUNA IUNIE, cu puțin înainte de seceriș.

Înspre curte, ferestrele erau astupate cu draperii grele, pe când acelea cari dădeau spre Dunăre n-aveau decât perdeluțe subțiri. Și eram toți obosiți când, în dimineața aceea, aurora zvârli albul ei aurit pe geamuri. Ne înăbușeam. Atmosfera era otrăvită de fumul narghilelelor, cu toate aromatele arse. Mama deschise o fereastră și respiră adânc aerul parfumat. Lângă ea, Chira și eu priveam zorile cari luminau deja balta cu pădurea ei de sălcii. Apoi, întorcându-se către oaspeți:

— Ei bine, dragii mei, petrecerea s-a sfârșit! zise ea. La culcare!

În momentul acesta, zgomotul unui corp căzând greu în curte ne făcu să tresărim, și puțin după aceea se auzi scârțâitul zăvoarelor și țâțânelor de la poartă.

Mama strigă:

— Fugiți! Au sărit zidul!

Și în vreme ce tata și fiu-său zgâlțâiau ușa, musafirii se zvârliră prin cele două ferestre, uitând toate precauțiunile, ca și cum afară îi așteptau saltele de lână. Lăutarii fură cei dintâi cari o tuliră, iar ceilalți îi îmbrânceau de la spate, în ciuda sfatului de a nu sări prea departe. În câteva clipe, casa era goală, chefliii se rostogoleau unii peste alții pe panta nisipoasă. Dar cât despre a ascunde urmele petrecerii, nu mai putea fi vorba.

Și atunci, vitejește, mama se duse să deschidă. Ea fu imediat înșfăcată de păr și aruncată la pământ. Fratele făcu la fel cu Chira; și eu, înnebunit de a o vedea pe

soră-mea așa de crunt călcată în picioare, luai o narghilea și o spărsei în capul nemernicului. El lăsă pe Chira, duse mâna la cap, și, plin de sânge, se aruncă asupră-mi. Avea aproape douăzeci de ani și era foarte tare. Mă bătu până se sătură și până ce mă podidi sângele pe nas și pe gură.

În vremea asta, mama era ucisă în toată puterea cuvântului. Leșinată, cu îmbrăcămintea sfâșiată, cu corpul aproape gol, și tata mai continua s-o lovească. Frate-meu se duse să-și spele capul însângerat și Chira alergă la un sertar de unde se întoarse cu un pumnal în mână; dar rămaserăm împietriți înaintea grozăviei ce ni se înfățișă ochilor: tata luase un sandal de lemn – pierdut în fugă de vreun musafir – și cu tocul pocnea în față pe biata mama, care de-abia își mai mișca brațele. Fața ei, scăldată în sânge, era o rană.

Chira înaintă pentru a lovi în spate pe barbar, șovăi și leșină. Tata o ridică, o aruncă într-un fel de dulap mare băgat în zid, numit iatac, și trase zăvorul. Pe mine mă lăsă sub paza fratelui, care își pansa capul cu o basma, iar el luă pe mama în spate și ieși în curte. După câteva minute, auzii capacul greu al pivniții căzând zgomotos peste nenorocita pe care o închidea astfel ca într-un mormânt. Intrând în casă el se năpusti asupră-mi cu pumnii strânși și mă săgetă cu ochii în așa fel că crezui că ultimul meu ceas sunase. Dar nu mă atinse, ci numai zbieră:

— Așa, hai? Spargi capul fratelui tău, iar paciaura de soră-ta voia să mă ucidă! Ei bine, acum s-a sfârșit cu voi toți!

Ei stinseră lumânările și mă luară cu dânșii. Trecând prin curte, aruncai o privire asupra capacului pivniții: un lacăt mare trecut prin două cârlige făcea imposibilă o evadare, și suspinai la ideea că biata mama, rănită, desfigurată, dar trăind încă, era îngropată în acel oribil mormânt, în vreme ce Chira, în iatac, se înăbușea de deznădejde.

Afară, era ziuă... Cărbunarii turci cu samarul în spinare și cu bastonul ascuțit sub braț mergeau spre port la lucru. Și eu, unde mergeam?

Ajunseserăm la locuința tatii și fusei de îndată pus să învârtesc tocila, pe care ucenicii ascuțeau barde și dălți. În jurul meu, claie peste grămadă, zăceau bușteni de stejar, de tei și de plop printre căruțe desfăcute: roate, bucșe, spițe, oiști, obezi, amestecate cu strujele.

Până la prânz nu mi-au dat nimic de mâncare. Neobișnuit cu munca, mă istovisem cu totul. Frate-meu mă biciui. Apoi baba îmi aduse mâncare: pâine, măsline, apă.

Partea tristă era că ochii tuturor îmi iscodeau orice mișcare și nu era nici un chip de fugă. După prânz mă puseră iar la învârtit, iar când mă înmuiam frate-meu trecea pe lângă mine și mă izbea cu botforii peste țurloaie. Încinși cu șorțuri de piele, ca oricare dintre calfe, tatăl său și el lucrau, forfoteau încoace și-ncolo, muți, morocănoși, încruntați, în mijlocul unei tăceri triste, în care nu se auzea decât zgomotul instrumentelor. Lămuririle și poruncile erau scurte, reci ca sufletele lor.

Peste noapte, fusei încuiat într-o odaie cu ferestrele zăbrelite. Acolo, pe un mindir așezat la pământ, fără pic de lumină, îmi petrecui noaptea plângând și gândin-

du-mă la dragile mele făpturi, cari erau și mai nenorocite decât mine.

A doua zi, vremea se scurse la fel. Mă chinuia gândul dacă nu cumva cruzimea călăilor noștri va fi mergând până acolo încât să facă uitate pe cele două femei bătute, bolnave și întemnițate. Spre seară, hotărâi să nu mai plâng și să încerc să fug cu orice preț.

În ogradă zărisem fel de fel de scări, iar în chiliuța mea un morman de spițe, cioplite din gros: în ele sta libertatea mea. Slujnica îmi aduse cina – pâine și brânză –, vorbindu-mi cu răutate:

— Ei, ce zici, coconașule? Aici nu-i așa de bine ca acasă, hai? Apoi deh, vezi tu, viața nu-i făcută numai din plăceri! Mai trebuie și muncă. He, he! He, he! Trebuie să mai muncești!

Mă încuie. Eu ațipii pe dată. Când mă deșteptai, nu se luminase încă. Gândurile mă năpădiră și începui să plâng amintindu-mi chipul însângerat al mamei. Nu mult, și cocoșii începură să cânte. Se crăpa de ziuă. Toată casa era încă scufundată în somn. Deschisei fereastra, înfrigurat, și, cu o spiță, încovoiai puțin zăbrelele, care nu erau prea groase. O secure era înfiptă într-un buștean, în ogradă. O smulsei și înșfăcai la subțioară o scăriță, cățărându-mă pe alta, pentru a sări peste zid. Când mă văzui afară, începui să alerg cât mă țineau picioarele pe drumul portului.

Începuse să se lumineze de ziuă când ajunsei la poalele povârnișului pe creasta căruia casa noastră dormea somnul deznădejdii. Pentru întâia oară începui să

urc prăvălișul acela, pe care până atunci nu făcusem decât să-l scobor în fugi vijelioase.

Ajuns pe muchie, îmi așezai scara și, în timp ce inima-mi zvâcnea neînchipuit de tare, izbii geamul, care sări în țăndări. Atunci – după o clipă de sfârșeală – auzii glasul blând al Chirei, gemând din închisoarea ei:

— Tu ești, Dragomir?

La chemarea surioarei mele, mă cutremurai și strigai:

— Eu sunt! Am venit să vă scap!

Mă strecurai înăuntru prin spărtură și trăsei zăvorul. Palidă, umflată de plâns, Chira îmi sări de gât, întrebându-mă îngrijorată:

— Dar mama? Ce-i cu mama?

— E închisă în pivniță, trebuie s-o scoatem de-acolo și să fugim!

Ușa casei era încuiată cu cheia. Deschisei fereastra și sării în curte. Cu ajutorul securii sfărâmai belciugele și coborâi scara urmat de Chira. Un miros greu de mucegai, de varză murată și de legume putrede ne trăsni în nas, căci de vreo doi-trei ani nimeni nu mai coborâse în pivniță. Broaște țestoase mișunau leneșe, și ouăle lor, ceva mai mărișoare ca ouăle păsărelelor, stăteau înșirate de-a lungul zidurilor. În această ticăloșie, mama zăcea de două zile. O găsirăm sculată în picioare, ca și cum s-ar fi așteptat să fie ucisă. Își bandajase capul cu fâșii din zdrențele cari mai atârnau de corpul ei măcelărit.

O sprijinirăm să urce scările lunecoase; iar afară, în fața vedeniei ce mai rămăsese din mândra noastră mamă, îi căzurăm la picioare, ca înaintea unei martire. Un ochi

se ascundea sub legătură, dar ce era cu el putea oricine să-și dea seama, judecând după restul chipului zdrobit. Nasu-i era strivit, buzele spintecate, gâtul și pieptul acoperite de sânge închegat. Mâinile-i erau însângerate și un deget strivit. Ea ne ridică de jos și ne spuse cu glasul stins:

— Să fugim cât mai repede! Luați cu voi câte ceva de mâncare!

Intrarăm în casă. Ele se spălară și se îmbrăcară în grabă. Mama își luă lădița cu bani și juvaieruri și scoborârăm încet povârnișul, după ce aruncarăm scărița înăuntru și închiserăm ferestrele prin care atâția dintre musafirii noștri își găsiseră scăparea. Fusese scris, se vede, ca stăpâna casei să iasă la urmă tot pe acolo!

DUPĂ UN CEAS ERAM PE DRUMUL CAZASULUI, PIERduți în mijlocul holdelor de grâu. La poalele celor două coline cari, pe vremuri, se chemau „tăbii“, mama se opri. Și acolo, pe iarbă, între cele două tăbii, cari ne doseau de drumul mare, mama ne vorbi cam așa:

— Copiii mei... La multe m-așteptam din partea tatălui vostru, dar nu mi-aș fi închipuit vreodată c-o să mă sluțească în halul acesta, fără să mă omoare pe loc. Trebuie să știți că ochiul stâng îmi e aproape ieșit din orbită. Pentru mine, asta-i mai rău decât moartea. Dumnezeu m-a făcut pentru plăcerile trupului, așa cum pe cârtiță a făcut-o să trăiască departe de lumina soarelui. Și, după cum dihaniei aceștia nu-i lipsește nimic ca să poată trăi pe sub pământ, tot așa și eu aveam tot ce-mi

trebuia ca să mă bucur de plăcerile vieții. M-am jurat să mă omor dacă cumva puterea omenească m-ar sili să trăiesc o altă viață decât aceea pe care eu o simt clocotind în sângele meu. Azi, a sosit vremea să mă gândesc la jurământul acela. De aceea vă las... Mă duc să mă îngrijesc, departe. Dacă mi-oi scăpa ochiul și voi izbuti să-mi tămăduiesc urmele rănilor, voi trăi și mă veți revedea. Dacă îmi pierd ochiul, nu ne vom mai regăsi niciodată. Și acum, iată ce mai am de adăugat: tu, Chira, dacă – după cum bănuiesc – nu ți-e dat să trăiești în acea curățenie care vine de la Dumnezeu și aduce mulțumire, să nu fii o cinstită fățarnică, să nu faci pe virtuoasa. Nu-ți bate joc de Dumnezeu, ci fii ceea ce te-a lăsat el: trăiește-ți viața așa cum o simți, fii chiar o destrăbălată, dar o destrăbălată de inimă! E mai bine așa! Și tu, Dragomir, dacă nu poți ajunge om de treabă, fii ca soră-ta și ca maică-ta, fă-te chiar hoț, dar un hoț cu suflet, căci omul fără suflet, dragii mei, e un mort care împiedecă lumea să trăiască. E ca tatăl vostru...

ACUM VOI O SĂ RĂMÂNEȚI AICI, PÂNĂ CÂND O DA soarele-n chindie. De-o fi să înceapă vreo ploaie cu trăsnete, să nu vă adăpostiți pe sub copaci, ci ascundeți-vă în groapa cea din coastă. După toacă vor veni să vă caute doi călăreți și vă vor lua sub aripa lor. Să știți că aceia sunt frații mei, doi oameni de omenie și de inimă. Eu mă duc la ei, dar pe voi nu vă pot lua, pentru că sunteți încă fără minte și-i puteți da de gol, fără voia voastră. Dacă, până la chindie, frații mei nu vin să vă ia, întoar-

ceți-vă la târg și cereți găzduire, în numele meu, la locanda de unde luam mâncare, dar să nu ieșiți din odaie până n-or veni unchii voștri să vă caute. Și acum, am să vă mai spun un lucru. Trupul nostru e supus tuturor boalelor. Cu voia lui Dumnezeu, nici eu, nici voi n-am cunoscut chinurile astea, dar ele există; și fără de număr sunt cei cari pătimesc de ele. În clipele voastre de fericire, gândiți-vă la ei, și pe tot anul dați o parte din prisosul vostru așezământului în care ei sunt îngrijiți! Eu vă las destulă avere de la frații mei.

Zicând acestea, ea scoase din bisactea două inele, pe cari le înnodă într-o batistă de mătase, o vârî în sânul Chirei, ne îmbrățișă lung, lung de tot, și plecă, învăluită în mantila ei cu glugă.

După vreo treizeci de pași se întoarse spre noi, își lipi mâinile pe buze, apoi ridică brațul, arătă cu degetul spre cer, se înturnă cu spatele și pieri.

— Ce va să zică asta? o întrebai pe Chira.

— Asta vrea să zică – frățioare – că ne vom revedea în cer! îmi răspunse ea.

De atunci, n-am mai știut nimic de mama.

RĂMAȘI SINGURI, UITARĂM CĂ ERAM FLĂMÂNZI ȘI plânserăm, îmbrățișați, până când sfârșeala și arșița soarelui ne amorțiră într-un somn binefăcător. Când ne deșteptarăm, ni se păru că nu mai făceam parte din lumea asta. Simțeam că ceva groaznic se petrecuse, dar nu ne dădeam seama dacă eram prada unor halucinații sau dacă nu cumva viața noastră de până atunci fusese numai un vis.

Un lan de rapiță, din împrejurimi, ne trimetea plăcutu-i parfum pe aripile unei adieri înăbușitoare, iar fluturii, libelulele și bondarii ne chinuiau fără încetare cu veselia lor neîmpărtășită...

Se apropia de toacă... Lunecând spre zări, soarele își potolea strălucirea. Eram îngrijorați și privirile noastre scrutau drumul pustiu în partea în care pierise mama. Ne urcarăm pe una din tăbii. Departe, pe șoseaua Cazasului, se ridica un nor de praf. După câteva clipe, răsăriră doi călăreți, venind val-vârtej și lăsând în urma lor ca o dâră de fum. Îmi fu frică și coborâi, de teamă să nu fiu zdrobit sub copitele cailor, al căror ropot ritmic ajungea până la mine. Dar Chira nu mă urmă. Ca înfiptă pe muchie, cu fusta fâlfâind, ea își flutură batista și țipă de fericire la sosirea vijelioasă a celor doi bărbați. Aceștia își luară caii de frâu, intrară în lan, le scoaseră zăbalele și-i lăsară să pască între cele două tăbii, care-i adăposteau dinspre drum.

Chira scoborî în goană, își desfășură tulpanul care-i învăluia capul și – cu părul ei de aur curgând peste umeri – se aruncă la picioarele unchilor noștri necunoscuți, cari ședeau înaintea noastră, înalți și spătoși ca doi stejari. Erau doi uriași de același stat, părând să aibă între patruzeci și cincizeci de ani, unul mai voinic decât celălalt.

Pe capetele rase ca-n palmă purtau turbane. Bărbile și mustățile pleoștite le streșinau gurile. Ochii lor mari scăpărau priviri pătrunzătoare, de neîndurat, dar limpezi și cinstite.

Mâinile păroase semănau cu niște labe de urs. Erau ca niște draci negri, învăluiți în ghebele lor, care-i ascundeau de la gât până sub genunchi.

Ei rămaseră câtva timp nemișcați, privindu-ne pe mine, care înlemnisem în picioare – crezându-mă în fața unor arătări din basme –, pe Chira, prosternată la picioarele lor. Apoi își scoaseră mantăile și abia atunci văzui că erau îmbrăcați turcește: cu ilice, șalvari, brâie roșii. Ceea ce mă înfricoșă însă peste măsură fu când îi văzui înarmați până-n dinți, ca niște adevărați haiduci: cu flinte scurte în țeavă, atârnate de umeri, pistoale și junghere vârâte în cingătoare.

ÎN CLIPA ACEASTA FIREA PĂTIMAȘĂ A CHIREI SE DEZvălui cu repeziciunea unui fulger. Cu o singură rugăminte făcută acestor voinici, ea zdrobi o familie, căzând ea însăși victimă patimei ei răzbunătoare.

Cel mai vârstnic dintre cei doi inși o ridică de jos pe Chira și o privi în ochi, ținând-o cu mâinile pe umeri. O strâmbătură a clăii de păr care-i ascundea gura mă făcu să bănuiesc că dedesubt trebuia să fie un zâmbet. Un surâs mai hotărât se arătă în privirile lui. Apoi întrebă pe românește, cu un glas tăios și gros:

— Fetițo, ia spune-mi, care din astea trei limbi o știi mai bine: turcește, grecește ori românește?

— Românește, cruce de voinic! răspunse ea dârză, țintindu-l cu o îndrăzneală de necrezut.

— Și cum îți zice ție?

— Chira.

— Ei bine, Chiralina! Uite, eu te sărut ca un unchi, dar ferice de omul care ți-o putea mușca cireșele gurii ca ibovnic!

El o îmbrățișă și o împinse către fratele său. Apoi se-ntoarse spre mine:

— Și tu, Dragomir voinice, ce te uiți atât de speriat? mă întrebă el, îmbrățișându-mă.

Iar după ce-și așeză pușca peste ghebă, adăugă:

— Oare ți-e teamă de bărbile noastre?

Se rostogoli în iarbă și mă trase lângă el.

Nu crâcneam o iotă. El stărui:

— Ia spune, Dragomire, poate ți-e frică?

— Da, abia șoptii eu.

— Și de ce ți-e frică?

— De armele voastre, că prea aveți multe.

El izbucni în hohote:

— Ha, ha, ha!... Dragomir flăcăule! Să știi că niciodată nu ești prea armat, când te-ai stricat cu Dumnezeu și cu dreptatea făpturilor lui. Dar ce înțelegi tu din astea, țâncule?

În clipa asta, Chira căzu în genunchi, își împreună mâinile ca pentru rugăciune și strigă:

— Eu pricep asta!

— Și cam ce pricepi tu, Chiră Chiralină, floare de grădină, tânără tulpină?

— Înțeleg că oamenii sunt răi și că tu îi pedepsești!

— Bravo, Chiralină! strigă el, pocnind din degete. Dar ce? Nu cumva inimioara ta nutrește vreo răzbunare?

— O sfântă și dreaptă răzbunare!

Și vorbind așa, ea ridică greaua flintă, o sărută și strigă:

— S-o descarci chiar astă-seară, în pieptul tatii! Și fratele tău să judece pe frățâne-meu cel mare! Faceți ce vă rog, pe toți sfinții, în numele mamei care ne-a părăsit! Răzbunați doi orfani, și mă voi robi vouă! Mă veți lua cu voi!

Unchiul îi luă arma din mâini, se întunecă la față și vorbi:

— Chiră... Dumnezeu a greșit, făcându-te femeie. Când îmi vorbeai de răzbunare, mă gândeam la vreo păruială pe care tu o doreai vreunui îndrăgostit ce te-ar fi sărutat fără voia ta. Dar tu grăiești lucruri la cari noi ne gândeam mai dinainte... așa că verși ulei peste foc...

— Spune-mi, fiica iadului, adăogă el după un răstimp de gândire, n-ai să mori de groază astă-seară când ăi vedea capul tatălui tău sfărmat în bucăți?

Cu ochii peste măsură de mari, aprinsă la față, Chira răspunse:

— Am să-mi înmoi mâinile în sângele lui și-am să mă spăl cu el pe față.

Unchiul încruntă din sprâncene și rămase cu privirile țintite pe discul de pară al apusului, ca și cum ar fi ascultat la cavalul unui cioban care plângea în depărtare. Apoi începu să vorbească grecește cu fratele său, scâlciind vorbele, pentru a le face și mai de neînțeles.

În preajmă, caii ronțăiau iarba, strănutând, blânzi ca doi miei, pe când cele două tăbii se întunecau în noaptea care începuse să ne învăluie.

Tăceam... Răcoarea nopții înfioră pe Chira. Vorbind mereu în șoapte, unchiul ne înveli în cele două ghebe. Rămaserăm așa până se făcu întunerec beznă. Atunci, cei doi bărbați se ridicară. Cel mai vârstnic vorbi surorii mele:

— Ei bine, Chiră Chiralină, șarpe ce-nvenină, pui de curviștină: fie cum ai spus! Dorința ta mi-a înfierbântat sângele. Vom încerca, chiar astă-noapte... Dar pentru asta, tu și frate-tău ne veți sluji drept nadă.

Chira îngenunche și-i sărută mâna. Făcui la fel, luând mâna celuilalt, care mă întrebă:

— Și tu, Dragomire, ceri răzbunarea?

— Îi urăsc, și pe tata, și pe frate-meu! răspunsei.

Cel mai bătrân sări pe cal și ridică pe Chira, așezând-o dinaintea lui, de-a curmezișul, pe când mezinul mă așeză la spatele lui, legându-mă cu o curea de el. Ieșirăm la pas din lan, dar pe drumul neted cel dintâi își împintenă bidiviul, care o tuli ca vântul, urmat la vreo douăzeci de pași mai îndărăt de al nostru.

Fugirăm așa, cam cât ai fuma o țigară. Ajunși la marginea târgului, cârmirăm la stânga pe-un drumeag care ducea drept la Dunăre. Timp de câteva minute goana vijelioasă a cailor mă făcu să cred că nu un cal mă purta în spinare, ci însuși dracul. Sub blânda cernere a lunii, care arginta calea, pletele Chirei, ieșite de sub ghebă, fluturau în vânt ca un fuior desfăcut.

Curând după asta, începurăm să scoborâm un povârniș, iar când fluviul apăru în întregime, ca o panglică strălucitoare, caii își încetiniră goana, apoi se opriră deo-

dată în preajma unui crâng de sălcii. Ne găseam la locul numit Catagaț, cam la vreun ceas de drum cu piciorul departe de port și de casa noastră. Fără să descalece, cei doi oameni se apropiară și schimbară câteva cuvinte, pe care nu le-am putut înțelege, apoi cel mai vârstnic vârî două degete în gură și fluieră o dată lung, puternic, iar după o clipă încă de două ori scurt.

Pe dată, dintre sălcii apăru un turc bătrân, cu barba albă, care se apropie târșindu-și târligii și făcu o temenea, cu brațele încrucișate pe piept.

— Bună seara, Ibrahim! îi răspunseră unchii mei, pe turcește.

El luă caii de căpestre și noi îl urmarăm. Nu departe, de cealaltă latură a sălciilor, era un bordei, năruit de revărsările apelor. Bătrânul era pescar de raci și bostănar. Cea de-a treia meserie cred că i-o ghiciți lesne. El legă caii sub un șopron de stuf și intră în coliba lui, urmat de unchiul cel mai bătrân, care, apoi, ieși singur, luă pe Chira în brațe și plecă grăbit. Fratele lui făcu la fel cu mine. Și, ducându-ne ca pe niște prunci, cei doi bărbați se îndreptară spre port, de-a lungul țărmului. Picioarele li se afundau în clisa moale. Vreascuri trosneau sub pașii lor.

*

AJUNȘI SUB POVÂRNIȘUL LOCUINȚEI NOASTRE, ÎNCEPURĂM să urcăm. Casa era cufundată în beznă. Băgarăm de seamă că fereastra cu geamul spart fusese astupată cu scânduri bătute în cuie. Unchii își încordară auzul,

apoi desprinseră scândurile cu lovituri de pat de pușcă, și străbăturăm în casă.

Cel mai în vârstă ne spuse:

— Noi o să ieșim în ogradă și-o să ne ascundem în pivniță. Vom rămâne acolo atât cât va fi nevoie, chiar până mâine dimineață. Închideți fereastra, aprindeți șase sau opt lumânări, mâncați ceva și culcați-vă îmbrăcați pe divan... Auziți? *Pe divan* și fără să stingeți lumina! Dacă ei vin și încep să vă cerceteze, răspundeți-le ce voiți: n-au să vă plictisească mult timp. Dar să lăsați desfăcute perdelele ferestrelor care dau spre curte! Asta-i foarte însemnat, și să nu uitați să stați pe divan!

Cu aceste cuvinte, săriră pe fereastră.

Ah, ce noapte plină de chinuri! Dac-ar fi să trăiesc o mie de ani, și în ceasul morții tot mi-aș aduce aminte de clipele de groază.

Uram de moarte pe hainul meu tată, ca și pe blestemata făptură care-i semăna, și doream din tot sufletul să-i ia dracul pe amândoi! Ei, dar să vrei moartea cuiva e chestie de ură, câtă vreme să iei parte la execuția lui, trebuie să ai... ce trebuie să ai? Nu mai știu nimic... Voiam să zic că trebuie să fii crud, dar sunt încredințat că Chira nu era crudă.

Atunci? Cât e de trist să fii om, și să înțelegi viața mai puțin chiar decât lighioanele. De ce e cu putință ca mila să stea alături de ură? Și pentru ce iubim?... Și pentru ce ucidem? Pentru ce ne frământă simțăminte cari dăunează altora și chiar nouă înșine?

După ce am rămas singuri și lumânările fură aprinse, prima mea grijă a fost să caut în ochii Chirei. O regăsii

la fel de neîmblânzită în setea ei de sânge. Era în culmea fericirii, ca și cum ar fi fost vorba de o sărbătoare. Se îmbrăcă într-o rochie decoltată și se sulemeni, de parcă și-ar fi așteptat musafirii, îngânând neîncetat un cântec.

Pe umărul obrazului stâng avea o vânătaie de mărimea unei nuci.

— Sărută-mă aci tare! îmi spuse ea. În astă seară, o descărcătură de pușcă o va face să dispară!

— Chiro, o întrebai, sărutându-i rana, n-ar fi mai bine să chemăm pe unchii noștri... și să plecăm cu ei?

— Nu! strigă ea. Mai întâi trebuie ca ucigașul mamei să-și ia răsplata! Pe urmă... vom pleca.

— Dar asta trebuie să fie cumplit de văzut!

— E neînchipuit de frumos! urlă ea, deschizându-și brațele și strângându-mă la piept.

CLIPELE TRECEAU GRELE, COPLEȘITOARE, CA SUB STĂpânirea unor visuri rele. Mă hrăneam cu nădejdea că tata și frate-meu nu vor veni în noaptea asta și nici în cele ce vor urma și că unchii – plictisiți – vor părăsi gândul răzbunării.

Dar menirea ursitelor e mai tare ca dorința noastră, și cine știe dacă voința Chirei nu era chiar voința lor?

Ea alergă de la oglindă la ferestre, privindu-se și ascultând în noapte, își săruta cosița, se juca cu vălul ei, apoi se aruncă pe pernele divanului, râzând ca ieșită din minți. Deodată căzu pe gânduri, se ridică, trecu într-o odaie de alături și reveni cu un mic pumnal.

— Vezi tu asta? îmi spuse în șoaptă. Dacă dai de gol pe unchii noștri, am să mi-l vâr în inimă. Și tu vei rămâne singur! Ți-o jur pe mama!

Mă cutremurai. Gândul acesta nu-mi venise încă. Mă rugai:

— Pune-l la loc, Chiro! La rândul meu, îți jur și eu pe mama că n-am să scap o vorbă.

Cu toate acestea, ea ascunse pumnalul în sân.

De-abia avu timpul să-l ascundă, că țâțânele porții scrâșniră ca într-o plângere dureroasă, care răsună în sufletul meu ca un urlet de agonie. Chira se cutremură, ochii îi scânteiară și se azvârli pe divan, la dreapta mea, șoptindu-mi la ureche:

— Să nu te uiți spre ferestrele curții, deloc, deloc!...

Cheia scârțâi în broască. Înmărmurit, pironit lângă Chira, văzui pe tata apărând, urmat de fiu-său, cu fruntea încrețită și pumnii strânși.

Nu avu timpul decât să ne întrebe, arătând fereastra sfărâmată dinspre vale:

— Cine a stricat asta? Unde-i maica voastră?

Două detunături slobozite aproape deodată țăndăriră geamurile, cutremurară casa și umplură odaia cu un fum gros, care mirosea a cârpă arsă și a praf de pușcă. Lipit de pieptul Chirei, în clipa aceea grozavă nu putui să văd altceva decât pe fratele meu prăvălindu-se pe spate și pe tata azvârlindu-se pe fereastra dinspre port. Închisei ochii, aproape înăbușit, dar îi deschisei pe dată ca să văd, la pământ, pe fratele meu cu capul în bucăți, ca un pepene, sfărâmat de zid, și pe cei doi unchi, aplecați peste

fereastra prin care scăpase tata, descărcând patru focuri de pistol pe urma lui.

Chira îmi dădu drumul și sări în mijlocul odăii, strigând:

— Nu l-ați nimerit! L-ați scăpat! Doar urechea stângă i-ați rupt-o!

Drept orice răspuns, ei stinseră lumânările și mezinul ieși în ogradă, în vreme ce bătrânul ne împinse spre intrare. Ne așeză pe un divan, în întunerec, și ne spuse:

— Vă sărut, Chiralino și Dragomire, poate pentru cea din urmă dată. Tatăl vostru e al treilea om care-mi scapă, și – dacă e să-mi cred ursita – moartea mea e dat să-mi vină din mâna celui de-al treilea dușman care îmi va fi scăpat din bătaia puștii pe lună plină. Negreșit, am să-mi apăr pielea pe cât voi putea, dar... ce ți-e scris în frunte ți-e pus! Și-acum ascultați-mă: stăpânul hanului de unde mama voastră lua mâncare va veni în curând să vă ia. La el veți avea două odăi și tot ce vă trebuiește. Mâine o să vie aici să vă ia lucrurile voastre. În casa asta să nu mai călcați niciodată!

— Dar nu ne luați cu voi? întrebă Chira, cu glasul tremurând.

— Nu, n-am dreptul ăsta... Viața noastră e grea, și voi sunteți crescuți în puf...

— Apoi, atunci, tata are să ne omoare...

— N-are să vă omoare. De altfel n-are să treacă mult și avem să-l călcăm iarăși, și atunci nu are să ne mai scape: într-un fel sau altul, el va pieri, căci noi suntem doi, iar el e unul singur. Așadar, după cum vă e voia, și faceți ca

și cum nici nu ne-ați fi cunoscut vreodată, ne vom revedea numai după ce-o pieri câinele. Dacă – din când în când – veți dori să ne aflați de sănătate, dați-vă pe lângă hangiu și șoptiți-i numele meu: Cosma. El vă va spune ce-o ști. Dar mai multe va ști să vă spună despre noi Ibrahim, pescarul de raci de la Catagaț, pe care, de-l veți auzi strigând pe sub ferestrele voastre: „Raci! Racii vii, raci!", să vă scoborâți și să-l urmați până afară din Cetate. Să știți că el va aduce totdeauna câte-o veste din partea noastră. În sfârșit, dacă dregătoriile vă vor cerceta despre cele ce s-au petrecut în noaptea asta, spuneți tot ce-ați văzut, dar să nu spuneți ce gândiți și... să nu gândiți nimic!

Tăcu... În curte răsunară niște pași: hangiul intră. Amândoi unchii ne sărutară și dispărură. Curând apoi plecarăm și noi.

Hanul se afla la vreo cincizeci de pași departe de casa noastră și era așezat într-o poziție asemănătoare. Dar câtă deosebire între podoaba odăilor noastre și cele ce ni se dădură aici, cu toate că fuseseră alese printre cele mai bune.

Plânserăm în hohote. Din fericire, camerele dădeau înspre Dunăre și comunicau între ele.

Înaintea flăcării fumegânde a unei singure lumânări, printre mobilele acelea sărăcăcioase, scoarțele urâte și roase, Chira se azvârli îmbrăcată în pat, văzu zădărnicia răzbunării ei și plânse mai amarnic decât mine.

Înspăimântat de a mă ști singur în odaia mea, cu privirile împânzite de spaimă, luai o pătură și mă culcai pe divanul surorii mele. Adormii în curând, zdrobit de cele

trei zile de zbucium, lăsând lumânările aprinse și pe Chira în lăcrămi.

*

CU TOATE ASTEA, A DOUA ZI DE DIMINEAȚĂ, CÂND cele dintâi raze ale soarelui năvăliră în odaie, aceasta îmi păru mai frumoasă și fusei chiar mulțumit. Dar gândul că pot da ochi cu tata mă îngrozea. Deșteptai pe Chira, care dormea, și-i propusei să fugim. Ea gândea la fel. Ședea pe marginea patului, ca prostită, cu ochii roșii, cu fața umflată de plâns. Crezui că o năpădeau părerile de rău și o întrebai dacă de-asta era tristă.

— Nu, îmi răspunse ea, sunt amărâtă că tata a scăpat! Dacă ar fi cu fiu-său, am fi acum în casa noastră. Sărăcia de-aici mă îngrozește!

Ea își roti ochii disprețuitori prin odaie. Ieșirăm. Înaintea ușii, în răcoarea dimineții, hangiul fuma din narghilea. El se ridică și ne făcu o temenea:

— Aș putea să știu ce vă face să ieșiți atât de dimineață? ne întrebă el, foarte cuviincios, pe turcește.

— Abu-Hasan, ni-e teamă de poliție și de tata, răspunse Chira în aceeași limbă.

— Atâta vreme cât veți sta liniștiți, în casa mea, eu răspund de viața dumneavoastră, domnișoară.

Și, trăgând cu ochii îndărătul lui, adăogă în șoapte:

— Doar pentru asta sunteți aici!

Niciodată n-am știut ce era cu omul acesta, nici legăturile pe cari le avea cu familia mamei mele. Știu însă că, în adevăr, nimeni n-a venit să ne turbure cât am stat

la el și nici tata nu s-a mai arătat. Totuși, cum noi ne temeam să nu fim surprinși în ziua aceea de tata, fugirăm de-acasă, și atunci începu pentru noi viața aceea frumoasă și tristă, care ținu o lună încheiată, bogată în lumină și hoinăreli.

Felul acesta de-a trăi ne uimi ca ceva cu totul nou, o voluptate necunoscută. Era o altă viață: două păsăruici care scăpaseră din cușcă și-și încercau puterea aripilor, avântându-se însetate spre soare!

Hanul avea o ieșire pe din dos, foarte murdară, dar cât se poate de potrivită pentru noi, căci ea ne îngăduia să plecăm și să venim fără să fim văzuți. Era o portiță care dădea pe o scară tăiată chiar în mal, spre port. Scara aceasta scobora sub ferestrele noastre. Când ne mai obișnuirăm cu noua noastră stare, spuneam râzând că aici era mai bine chiar decât acasă, unde povârnișul de sub ferestrele mamei n-avea nici urmă de scară.

Dimineața, după ce gustam câte ceva, o luam razna și nu ne întorceam decât la amiază. Mâncarea ne-o aducea chiar în odaie. După-amiezile iarăși le petreceam afară. Cum secerișul se sfârșise, Chira găsea o plăcere nespusă să adune spice de grâu și să le dăruiască bietelor spicuitoare ce se-nghebоșau prin miriști. Uneori ne alungam prin pârloagele unde pășteau mii de oi, a căror masă se mișca fără încetare, lăsând în urma ei pământul acoperit cu băligar și smocuri de lână agățate prin scaieți. Babe treceau de la scai la scai, culegând lâna lăsată de ele. Făcurăm și noi la fel, dăruindu-le rodul ostenelilor noastre.

Odată, împinserăm hoinăreala până la cele două tăbii, unde ne părăsise mama, și de-abia atunci descoperirăm că – în seara plecării cu unchii noștri – uitasem acolo legătura cu de-ale mâncării pe care-o luaserăm de acasă. Câinii fără căpătâi o sfâșiaseră și mâncaseră tot ce conținuse. Din ea nu mai rămăseseră decât zdrențele ștergarului.

Ne năpădiră lacrămile. Amintirea dezastrului nostru ne apăru sub o lumină cu atât mai tristă cu cât noi eram pe cale să-l uităm și clipele acestea de copilărească durere se împleteau fără nici o zăbavă cu ceasurile de negrăită fericire care ne umplea sufletele.

„Crescuți în puf“, după cum spusese unchiul Cosma, flori de seră, noi nu cunoșteam decât desfătările de sub acoperișul mamei: jocuri, cântece, răsfățări și belșugul hranei. O, erau frumoase acele zile! Dar acum descopeream că mai există și un „afară“, iar acest „afară“, bogat în lumină, îmbălsămat de miresme sălbatice, avea un farmec nebănuit.

Până atunci nu știusem ce înseamnă să alergi după un fluture, să mângâi o lăcustă verde, să prinzi o caradașcă, să asculți viersul cântătoarelor în largul lor necuprins, greierul nevăzut în pâcla înserărilor învrâstându-și țârâitul cu îndepărtatul caval al ciobanului, să vezi albinele ieșind de-a-ndaratelea dintr-o floare, cu piciorușele aurite de polen. Și, mai ales, habar n-aveam de înfiorarea pe care o încearcă inima atunci când trupul ți-e mângâiat de alintările molcome ale vânturilor de vară, cari hoinăresc pe întinsul lanurilor.

Am cunoscut toate acestea; și gustul dulciurilor casei fu uitat. Uitate de asemenea înfrigurarea danțurilor, fumul de narghilele și mireasma aromatelor. Uitat fu până și chipul desfigurat al mamei și setea noastră de răzbunare! Fața Chirei se arămi în scurt timp, și nicicând o fată mai frumoasă n-a cutreierat câmpiile cu ochii înrourați de dragoste, cu părul fluturând în vânt ca o flamură, cu fusta indiscret ridicată, cu sânii pătimași oferiți Zeului Soare!

ÎN VREMEA ASTA, ÎN MAHALA SE ÎNRĂDĂCINA UN zvon: se zicea că, neîndoios, cei ce uciseseră pe frate-meu și tăiaseră urechea tatii nu putuseră să fie decât ibovnicii mamei. Ba lucrurile merseră până acolo încât erau arătați, pe nume, ca ucigași, doi dintre musafiri, cari printr-o ciudată întâmplare se îmbarcaseră pentru Stambul în chiar noaptea crimei. Înțeleserăm atunci că tata nu crâcnise o vorbă despre taina crimei și nu dăduse nici o jalbă.

Liniștiți, oarecum, de nepăsarea care ne învăluia, ne reluarăm hoinărelile cu mai mare avânt, dar deodată Chira păru că începe să se plictisească. Vezi dumneata, drăguții de musafiri începuseră a da târcoale în preajma noii noastre locuințe și a face serenade pe sub ferestrele dinspre port, pe unde trecătorii erau foarte rari. Cățărați ca niște draci pe treptele scării, care se năruia mereu, ei deveneau din ce în ce mai numeroși. Și era nespus de hazliu să vezi roiul acela de oameni, caraghios înșiruiți pe povârnișul malului, behăind, amestecând melodiile instrumentelor lor într-o cacofonie înspăimântătoare,

înjurându-se ca niște derbedei de bâlciuri și câteodată rostogolindu-se la vale ca niște saci cu lut.

Ne înveselea nespus priveliștea gloatei acesteia de nebuni, cari laolaltă cerșeau câte-o „întâlnire“; Abu-Hasan le făcu chiar cinstea unor ciubăre cu apă rece, ca să-i mai răcorească, dar dragostea-i mai puternică decât apa, și ei nu se dădură bătuți, ci continuară să ne... distreze.

Ca să-i turbeze și mai tare, Chira își reluă gătelile și cochetăriile ei, așa că în chipul acesta eu îmi urmai singur hoinărelile de dimineață. O făceam bucuros, dar nu mă mai îndepărtam ca alte dăți. Dunărea mă mai atrăgea cu o putere covârșitoare. Aveam unsprezece ani trecuți, și nu cunoșteam încă bărcile acelea ai căror vâslași cântă cu duioșie, furați de unda apei.

Pe vremea aceea, portul nu avea chei și puteai înainta în apă zece și chiar douăzeci de pași, până ca ea să-ți ajungă la piept. Ca să te urci în vreo luntre, trebuia să treci pe punți mici de lemn. Vasele cu pânză, ancorate la adânc, își frecau pântecele de pontoanele cari sprijineau un capăt al podului celui mare, durat din bârne și dulapi. Un furnicar de hamali turci, armeni și români, cu saci în spate, se duceau și veneau în goană pe punțile acestea, cari se-ncovoiau sub greutatea lor.

La început privii de departe mișuneala aceasta, pe urmă mă amestecai printre plodurile celor patru ori cinci seminții cari locuiau orașul și prinsei gustul jocurilor lor. Îmi plăcea mai ales să-i văd bălăcindu-se în apă, goi ca niște drăcușori oacheși. Râvneam chiar să mă scald laolaltă cu ei, dar mi-era teamă când îi vedeam bătându-se

în apă și ținându-se – unul pe altul – cu capul la fund, gata să se înăbușe.

Într-o zi scoaseră la mal pe un mic lipovean, bălan ca și mine, care aproape se înecase și nu mai răsufla.

Din ziua aceea îi părăsii și începui să contemplez barcagiii tolăniți în luntrele lor, cari trândăveau la soare, fumând și mormăind frânturi de cântece. Odată, mă rugai chiar de unul din ei, pe turcește, să mă plimbe puțin pe apă. El îmi răspunse că pentru ca să te poți plimba cu luntrea trebuie să plătești câteva parale. De unde eram să știu eu ce-i aceea să ai parale la tine și să... plătești? Barcagiul mă făcu „prost“ și-mi tălmăci că el își câștigă pâinea purtând oamenii pe apă. Și, pe când îmi vorbea, privea îndărătul meu, făcea cu ochiul, apoi, cătând la hainele mele noi, exclamă:

— Ah, copiii ăștia de bani gata! Habar n-au măcar că trebuie să ai parale pentru ca să poți trăi!

Atunci mă întorsei și dădui cu ochii de un turc bătrân, frumos și cu haine strălucitoare, care se ținea la o oarecare depărtare, sprjinit într-un baston noduros de corn, și care asculta convorbirea noastră.

Îmi făcu semn cu degetul și îmi spuse:

— Tu ești turc? Vorbești foarte bine turcește.

— Nu, sunt român!

Mă cercetă îndelung, cu blândețe și bună cuviință, dar nu i-am răspuns la toate întrebările. Cu toate acestea, mi-era drag... Vai! Pentru ce n-am putut să-mi dau seama de nenorocirea care mă pândea?

Înaintea mea ședea ființa îngrozitoare care mi-a sfărâmat viața mea și pe aceea a Chirei: Nazim Efendi, proprietar de corăbii și furnizor de marfă pentru haremuri, ca atâția alții de pe vremea aceea.

Monstrul s-a purtat cu mine cum nu se poate mai bine: serios, liniștit, cuviincios.

Despărțindu-se și îndreptându-se spre luntrea lui tapisată, îmi spuse cu un aer nepăsător:

— Dacă din întâmplare îți vine poftă să te plimbi pe apă, singur sau cu sora ta, vă dau cu plăcere barca mea!

Își strigă luntrașul, un arab, îi dădu poruncă și plecă pe fluviu. Eram cât se poate de bucuros de această bunăvoință, și-mi părea chiar rău că nu mă folosisem pe loc de ea. Mi-era teamă că n-am să-l mai întâlnesc și că am scăpat chilipirul.

Fugii cât mă ținură picioarele spre han și urcai treptele malului, trimițând sărutări Chirei, care ședea la fereastră.

— Nu ești deloc drăguț, îmi spuse ea. Tu te duci la joacele tale și pe mine mă lași singură aici, să mă plictisesc!

— Mâine ai să te distrezi ca o prințesă, în luntrea unui bei! izbucnii eu, sărutând-o.

Și pe nerăsuflate îi povestii minunea pe care o descoperisem.

Ah, pentru ce n-a fost, măcar ea, mai înțeleaptă, mai cunoscătoare în răutățile omenești! Chira sorbi cu nesaț vorbele mele și se zăpăci într-atât, încât – în dorința ei de a se plimba mai repede pe Dunăre într-o luxoasă luntre cu pânze – nu putu închide ochii toată noaptea.

A doua zi dimineața își pierdu vremea cu găteala ei și a mea. Către amiază ne scoborâm pe țărmul apei. Arabul era acolo cu barca lui, dar bătrânul lipsea. Chira îl întrebă, îndrăzneață:

— Ai primit poruncă să ne plimbi?

— Da! răspunse acesta, ridicându-se în picioare.

Ea alergă pe punte și sări în luntre, ca o căprioară. Pe când o urmam, auzii pe un vâslaș în urma mea spunând vorbele acestea, de care mi-am adus aminte în nefericirea mea de mai târziu:

— Ce mai vânat!

I le spusei Chirei și o întrebai de rostul lor.

— Niște proști! făcu ea.

Sufla pe Dunăre o adiere de vis. Pentru întâia dată ne bucuram de plăcerile unei asemenea legănări.

Pânzele se umflau puțin sub bătaia ușoară a vântului. Totuși țărmul se depărtă și deodată începurăm să săltăm pe valurile de la larg. Pe Chira o prinse frica.

— Nu mai vâsli spre mijlocul gârlei! Întoarce la mal!

Arabul cârmi. Revenirăm spre țărm. Pe muchie, casa părintească apăru într-o tristă pustietate, iar în apropierea ei se vestea hanul cu ferestrele deschise de la odăile noastre. Luntrea le trecu încet, ca și furnicarul portului, nenumăratele corăbii, șlepuri și pontoane. Când ajunserăm la capătul celălalt al cetății, șalupa se îndreptă spre o punte singuratică și acostă. Pe mal, turcul ne aștepta în picioare. El făcu câțiva pași, salută pe Chira cu o lungă închinăciune și-o ajută să sară pe țărm. Aceasta o încântă.

Bătrânul avea mlădiere în mișcări, o purtare elegantă cum noi nu văzuserăm încă la zăpăciții noștri de musafiri.

Ah! Biata inimă omenească! Cu ce ușurință se avântă pe făgașurile bucuriei! Cât suntem de orbi! Nici azi nu înțeleg cum s-a făcut că n-am găsit suspectă prezența turcului la sosirea noastră, ca și lipsa lui chibzuită la plecarea din port.

De data aceasta se purtă și mai cu dibăcie. Înaintea liniștei, a cuviinței și a părului său alb, Chira merse până acolo încât îl rugă să ne arate corabia lui. Atât aștepta și el, dar se vede că era prea sigur de prada lui și îi răspunse într-o turcească din cele mai alese:

— Nu imediat, încântătoare duduie! Corabia mea e ancorată de cealaltă parte a Dunării, pe brațul Măcinului, unde încarcă mărfuri, și cum mata nu ești învățată cu clătinarea valurilor, poți să te îmbolnăvești. Dar în curând îți voi satisface curiozitatea. Până atunci, sunt foarte fericit că pot să-ți pun la îndemână luntrea mea, și aș fi cum nu se poate mai măgulit să vă văd folosindu-vă de ea.

După ce termină, ne salută cu un adânc salamalec, care făcu să-i onduleze vestmintele de mătase, își duse mâna la frunte, la buze și la inimă și se urcă în barcă.

*

PLĂCEREA ACEASTA NOUĂ NE LUĂ MINȚILE. UITARĂM de mamă, tată, unchi, musafiri și chiar de Dumnezeu. Ne dădurăm cu trupul și sufletul în mrejile proteguitorului nostru. Trei zile de-a rândul ne plimbarăm pe

valurile Dunării, încumetându-ne din ce în ce mai departe. Într-o zi atât de tare, încât – fără să băgăm de seamă – ne pomenirăm de cealaltă parte a fluviului. În sfârșit, curiozitatea noastră fu potolită – ne urcarăm pe corabie. Era mare și nouă. Mirosul de catran ne ațâță nările, iar din toate lămuririle pe care arabul ni le dădu despre rostul pânzelor, catargurilor, al puzderiei de funii n-am înțeles mai nimic.

Nazim Efendi ne primi în caftan și în papuci, în bogata lui cabină-salon, așezată lângă catargul din față.

Niciodată nu mai văzuserăm atâta bogăție de covoare orientale, de arămării, perne cusute în fir de aur, mușarabiehuri în miniatură și nesfârșite panoplii cu arme: archebuze, hangere, pistoale, iatagane, toate în filigrane cu încrustări de aur, argint și fildeș. Parfumuri cu mirosuri necunoscute ne îmbătau simțurile. Pe pereții acoperiți cu covoare se răsfățau, la locul de cinste, portretul sultanului Abdul-Medjid și însemnele Turciei, cadre cu versuri din Coran, într-o frumoasă scriere arabă, și chipuri de odalisce, de o frumusețe uimitoare, care atraseră luarea aminte a Chirei.

— Cât sunt de frumoase! se miră ea.

— Și dumneata ești tot pe-atât de frumoasă, domnișoară! o linguși turcul.

Ni se dădură baclavale gustoase, cafea în filigene măiestre și nemaivăzute narghilele, cu tumbacul parfumat.

Gazda noastră fu foarte măgulitoare, veselă, și nu se poate mai bună. O cercetă discret pe Chira asupra părinților noștri și – fără să-i spună tot – ea îi dezvălui mai

mult decât trebuia. Mai ales se grăbi să-i spună că-i plăcea să danseze și Nazim Efendi, încântat de chipul cum își petrecuse ziua, se sculă și ne dădu drumul, adăugând:

— Dacă vă place dansul, aici puteți dansa oricând!

După care furăm trecuți pe țărmul românesc.

ERAM MÂNDRU ȘI MULȚUMIT DE DESCOPERIREA MEA. Nu bănuiam nimic. Chira era și mai mulțumită decât mine, și mai puțin bănuitoare. Părăsirăm toate obiceiurile noastre de mai înainte, toate înclinările. Viața ne fu absorbită cu totul de corabia blestemată. Șalupa ne ducea în fiecare zi într-acolo, și nu mai dădeam pe-acasă decât pentru a dormi și a mânca. Mai mult: Chira nu-și mai găsea vestmintele destul de bogate, iar odăile noastre îi deveniseră de nesuferit. Era nerăbdătoare ca unchiul Cosma s-o sfârșească odată cu tata, ca să poată intra în stăpânirea casei și averii ei, să ajungă o cucoană elegantă și să primească și ea, nu musafiri, ci de-alde Nazim Efendi! Sărăcuța!

O săptămână încheiată băturăm cabina turcului, jucarăm și petrecurăm. Deveniserăm prieteni și nu ne mai rușinam de nimic. Chira se jura că „omul ăsta era un adevărat tată!". El scotea de prin lăzi vestminte neînchipuit de frumoase de odaliscă și le plimba pe dinaintea ochilor noștri uluiți. Într-o zi chiar o făcu pe Chira să se îmbrace cu unul. Ea părea o adevărată odaliscă, în totul asemănătoare celor din rame! Pentru a nu mă face gelos, mă înveștmântă și pe mine ca pe-un turc: cu fes, șalvari și un pistol la cingătoarea brodată. Împopoțonați

astfel, nu eram departe să ne rugăm să ridice ancora și să întindă pânzele.

Asta a și făcut-o de altfel, dar pentru a ne robi și mai bine ne dezbrăcă, își închise straiele în sipete și ne retrimise și în seara aceea acasă, cu balele la gură.

A doua zi dimineață – cea din urmă zi a noastră pe pământul românesc –, Chira plângea amar: tata trăia încă și unchiul Cosma nu se gândea să-i pună capăt zilelor. Dar dacă el întârzia să făptuiască acest gest dezrobitor, era totuși cineva care fusese răpus.

Foarte de cu vreme auzirăm un glas răgușit, strigând sub ferestrele noastre:

— Raci, raci vii!

În sfârșit! Sosea poate vestea cea bună! Pescarul venea la timp!

Scoborârăm în goană. Încovoiat sub povara anilor și – fără îndoială – sub aceea a păcatelor lui, bătrânul Ibrahim dădea târcoale pe sub ferestrele noastre, cercetându-le tâlhărește. Îl urmarăm spre Catagaț, și acolo, departe de port, ne șopti în taină:

— Vai de voi! Cosma a fost împușcat de oamenii tatălui vostru, puși la pândă. Fratele său e rănit, dar a izbutit să scape călare.

Ah, câte lacrămi n-am vărsat atunci! Sprijinitorul nostru ucis? Ursita se îndeplinise! Ce ne facem de-acum? Nemaitemându-ne de nimic, eram siguri că tata avea să vie să ne ridice.

Ne pătrunse o teamă ca de moarte. Mai bine să ne aruncăm în Dunăre decât să ne întoarcem la han! Toc-

mai bine, luntrea ne aștepta la țărm și – ajunși pe corabie – ne azvârlirăm în brațele lui Nazim Efendi, ca și cum am fi fost copiii lui.

Cu obrajii scăldați în lacrămi, Chira îi povesti tot adevărul, tot, cum și dezastrul din urmă, strigând deznădăjduită:

— Mai curând ne înecăm decât să ne întoarcem acasă!

— De ce vă deznădăjduiți așa, copii? ne întrerupse tâlharul. După bunicul vostru, voi sunteți turci. Ei bine, am să vă iau cu mine la Stambul, unde neîndoios a plecat și mama voastră, să-și îngrijească ochiul cel stricat... Acolo vom da de ea și veți trăi fericiți!

După aceasta ne sărută.

— Când plecați? îl întrebă Chira.

— Peste câteva ceasuri, de cum o apune soarele!

În culmea fericirii, deși ne scufundam în mormânt, îi căzurăm la picioare și-i îmbrățișarăm genunchii. El era mântuitorul nostru! Iar seara, în zgomotul asurzitor care răzbate dinspre punte, ghemuiți în cabina în care fumam ciubucuri amestecate cu opium, cu mințile halucinate, într-o pâclă de inconștiență și fericire, vasul începu să se legene în așa fel, încât crezurăm că ne ridicăm spre ceruri.

Nu ne-ndreptarăm nici spre cer, nici spre Stambul, ca să ne întâlnim cu mama. Eram răpiți, răpiți cu învoirea noastră, și duși să fim vânduți ca orice marfă.

Altă dată vă voi povesti peripețiile rătăcirilor mele în căutarea Chirei, care – pe dată ce ajunserăm la Constantinopol – fu închisă într-un harem. Eu trebuii

să mă încovoi plăcerilor respectabilului meu binefăcător, și fusei pervertit pentru totdeauna. Și pentru totdeauna o pierdui pe scumpa mea surioară, cu toate că – fugind după doi ani de zălogire – am căutat-o timp de doisprezece ani de-a rândul, vânzând salep.

Paisprezece ani mai târziu, întorcându-mă în România, aflai că – la puțină vreme după fuga noastră – unchiu-meu, care scăpase de la moarte, a dat foc într-o noapte la amândouă casele: și la a mamei, și la a tatei, de frică să nu-l mai scape pe călăul nostru.

Și în adevăr, de data aceasta nu l-a scăpat, căci tata pieri în flăcări.

DRAGOMIR

TRECUSERĂ PATRU ANI DIN ZIUA ÎN CARE ADRIAN ascultase, din gura lui Stavru, istoria Chirei. Cu toate cercetările și silințele pe cari și le dăduse pentru ca să poată întâlni pe nenorocitul limonagiu și să-l încredințeze de dragostea și prietenia lui, nu izbutise să dea de el. Îl credea mort. Și existența, atât de zbuciumată acum, a neastâmpăratului nostru tânăr își urmă destinul.

Dar destinul acesta îl slujea de minune, cel puțin în ceea ce-l interesa mai mult în viață: nevoia de a privi fără încetare în gheena sufletului omenesc. Și cu toate că aceste gheene sunt rare și grele de descoperit în cadrul de nepătruns al mulțimii fără de nume, Adrian știa să le caute și să le descopere. Câteodată le întâlnea din întâmplare.

Astfel, într-o seară de plictiseală chinuitoare, el își târa pașii greoi pe strada Darb-el-Baraba, din Cairo, unde se afla de vreo lună, și intră într-o cafenea-restaurant evreo-român, loc cosmopolit, cercetat de indivizi de toate condițiile și de toate moralitățile. Între clienții domnului Goldstein nu era nici o afinitate sufletească – se bănuiau între ei și adesea se disprețuiau. Ceea ce-i aduna laolaltă

era știuca umplută ovreiește și țuica românească. Adrian făcea ca ei, ori de câte ori avea cu ce, și în seara aceea avea. Dezgustul său însă pentru această cârdășie era vădit. Pentru a ocoli vreo întâmpinare neplăcută, el se strecură cu ochii în pământ până în fundul sălii, unde se adunau clienții de mâna a treia și unde mesele n-aveau fețe de masă. De acolo asculta și își cerceta tovarășii.

„Câtă asemănare între omul acesta și Stavru!“ gândi el, în vreme ce mânca știuca, aruncând priviri piezișe spre cineva așezat în profil în partea cealaltă a crâșmei.

Sărăcăcios îmbrăcat, neras de-o lună, îmbătrânit, omul acesta ședea nemișcat, cu bărbia rezimată-n palmă, și privea în neștire spre intrare, cu un pahar de țuică dinainte. Avea în înfățișarea lui acele stigmate respingătoare cari produc dezgust. Totuși, fără a bănui existența vreunui Stavru în Egipt, Adrian se simți înduioșat pentru acest bătrân stingher, tăcut și nepăsător. Ar fi voit să-l vadă din față, însă omul nu se clintea din loc, părea înțepenit.

Atunci, folosindu-se de obiceiul oriental care îngăduie oricui să cinstească pe orice necunoscut de teapa lui, sau mai de jos, chiar și numai așa, din senin, Adrian chemă chelnerul și-l rugă să ducă, din partea lui, o țuică omului care ședea în colț. Asta trebuia să prilejuiască neîndoios un schimb de mulțumiri și de urări. În loc de așa ceva și spre marea mirare a lui Adrian, necunoscutul refuză consumația, pe care n-o ceruse.

— E din partea domnului de colo, spuse chelnerul arătând pe Adrian.

— Puțin îmi pasă, răspunse omul, fără să privească spre locul ce i se arăta.

Sunetul vocii însă îi ajunse lui Adrian pentru ca să recunoască pe Stavru. Se sculă, mișcat, și-l apucă de umăr. Cu glasul tremurând, îi șopti la ureche, așezându-se lângă el:

— E cu putință? Tu ești? Aici?

— Ce, nu știai? întrebă Stavru, la rândul său, privindu-l fără urmă de mirare și bănuitor.

— Cum? făcu Adrian, uluit. M-ai văzut intrând și n-ai venit să mă îmbrățișezi? Și încă respingi cinstea pe care ți-o trimit din simpatie? Ce-i cu tine? Te-ai făcut atât de ursuz de când nu ne-am mai văzut?

— Așa se întâmplă cu oamenii la bătrânețe, mai ales când duc o viață ca a mea: simpatiile nu le mai ajung.

— Dar eu nu-s nimic mai mult decât o simpatie pentru tine?

— Eu vorbesc de „cinstele" astea din simpatie, sau de simpatia care poate încăpea într-o „cinste"... Cât despre tine...

— Ei? Cât despre mine?

— Deocamdată e o deosebire: tu urci colina vieții, pe când eu o scobor, iar între noi stă culmea. Și-apoi...

Stavru privi bănuitor împrejur și tăcu.

— Nu ți-e foame, Stavrule? întrebă Adrian cu dragoste.

— Da, mi-e cam foame.

— N-ai vrea să mănânci și tu știucă umplută? Aici o gătește minunat.

— Știucă, broască ori elefant, comandă ce poți... dar fă o „cinste“ mai acătării decât un păhărel de țuică, pe care mi l-aș fi putut plăti singur, răspunse Stavru.

Și, cu un aer plictisit, își trecu palma peste chipul zbârcit.

*

CAM DUPĂ VREUN CEAS, ÎNAINTEA UNUI PAHAR CU vin, în odaia lui Adrian – luminată de-o lampă cu gaz – și încălzit de sinceritatea tânărului său prieten, Stavru ardea cele din urmă picături de untdelemn din candela sfântă care susține sufletele celor pătimași.

— Acum, când ți-am făcut cunoscută ultima și bizara mea incarnație de negustor de piei de cloșcă, știu, dragă Adriane, că, dacă nu m-ai vedea în halul în care sunt, te-ai grăbi să mă întrebi ce s-a mai întâmplat cu Chira, adică să-ți povestesc istoria micului Dragomir de altădată. Dar pentru tine sunt gata iar cu mintea în vremile acelea de mult trecute, deși vei fi știind cât te doare când răscolești prin cuferele îndepărtatelor călătorii...

Când am scăpat de pe corabia lui Nazim Efendi, la Constantinopol, trebuie să fi avut vreo cincisprezece ani.

Tânăr, frumos și prost, eram îmbrăcat și împopoțonat ca un fecior de prinț. Numai hainele de pe mine trebuie să fi prețuit cât un cal arăbesc! Darmite ceasul comandat pentru mine și lucrat de ceasornicarul sultanului! Dar inelele, de cari îmi erau pline toate degetele! Dar fesul cusut numai în fir de aur! Iar pe deasupra, multe lire turcești, cari îmi îngreunau buzunarele și făceau să-mi

cadă șalvarii. Aveam cu ce trăi zece ani, fără să mă obosesc să dau măcar din deget.

Dar pentru ca să trăiești nu-i de-ajuns să ai numai avere. În suflet purtam o durere grea, și în inimă închideam o naivitate și mai apăsătoare – doi călăi cari ajung să răpună repede o fire prea simțitoare. Durerea era dorul meu de Chira și de mama, cele două ființe pierdute și cari îmi erau atât de trebuitoare în viață. Naivitatea era zadarnica mea încredere că, odată liber, oamenii mă vor ajuta să le regăsesc. Iar pentru ca să pot da de ele eram gata de orice jertfă.

Eram gata, fără să-mi dau seamă, chiar și la jertfirea trupului meu, viciat acum și obișnuit cu noua lui stare, căci în viață te obicinuiești cu totul, și cu viciul mult mai ușor decât cu oricare altă treabă care-ți pare grea la început. Și asta e atât de adevărat, încât, captiv fiind, de câte ori nu spuneam: „Ah! Dacă Chira și mama ar fi cu mine, n-aș dori să mai plec niciodată de aici!“

MĂ SIMȚII ATÂT DE FERICIT CÂND MĂ VĂZUI SCĂPAT ca prin minune din capcana mea aurită, încât (Doamne, iartă-mă!) uitai și de Chira, și de mama! Nu mă mai temeam de asupritorul meu. Corabia lui își ridica ancora chiar în clipa în care – printr-o neprevedere a lui – izbutisem să pun piciorul pe țărm. Și îndelung după asta, în revărsatul zorilor, alergând pe cheiul Bosforului, îi aruncai toate ocările, dându-i cu tifla:

— Du-te la toți dracii! Împuțitură parfumată! Să dea Dumnezeu să înceapă o furtună tocmai când vei fi pe

Marea Neagră și să-ți mănânce hoitul peștii adâncurilor! Amin!

După ce corabia blestemată pieri, în suflet mi se aprinse o bucurie fără seamăn. Începui să alerg încotro vedeam pe străzile murdare ale Galatei, călcând peste cozile nenumăraților câini râioși, ciondănindu-mă cu vânzătorii de salep, dând peste cerșetorii orbi și răsturnând narghilelele fumătorilor de pe trotuare. Asta din pricină că cele ce vedeam și neașteptata mea libertate mă zăpăciseră cu totul. Trecătorii mă crezuseră nebun, iar un ceauș mă opri, fără să mă atingă, mă salută cuviincios și-mi spuse cu atâta politețe, încât mă pufni râsul:

— Cuconașule, nu vă supărați că îndrăznesc să vă spun, dar nu stă frumos pentru părintele dumneavoastră, beiul, cele ce faceți! Care este ilustrul vostru nume? Unde este guvernorul dumneavoastră?

— Ce-i aceea „ilustru“ și „guvernor“? îl întrebai, ridicându-mi șalvarii, care-mi căzuseră pe vine.

Și, fără multă vorbă, îi întorsei spatele. Un călăreț fugea la trap, iar stăpânul calului alerga îndărătul lui, ținându-se de coada animalului. Asta-mi plăcu afară din cale, și-o luai și eu la goană, până mi se tăie răsuflarea.

Această primă zi de libertate fu singura – din vremurile acelea – în care bucuria mi-a fost întreagă, fără cea mai mică grijă, întru nimic stingherită. Îmi venea să fac tot felul de năzbâtii deodată: să trec peste poduri, să mă duc la Cornul de Aur, să intru în lupanare, unde dansau femei cu pântecele gol, să mă urc pe străzile piezișe cari merg spre Pera. În sfârșit mă hotărâi să mă plimb

călare, și alesei calul cel mai frumos. Stăpânul lui era cuviincios și binevoitor. Mă ajută să încalec și-mi scurtă scările după măsură. Băgând de seamă că nu mă pricep la călărie și că nici nu prea știu încotro vreau să merg, mă învăță cum să țiu frâul și mă întrebă unde mi-ar plăcea să mă plimb.

— Pretutindeni! răspunsei eu, înțepenindu-mă în scări.

— Pretutindeni? făcu el mirat, dar luminăția voastră n-ar putea să meargă deodată în toate părțile. Trebuie să vă alegeți o țintă.

— Dacă-i așa, du-mă spre colinele cele ce se oglindesc în Bosfor.

Și, mânat de el, mă îndreptai spre Ildiz-Kioșc și Dolma-Bakce, cari mă minunară și îmi umplură sufletul cu cele mai năstrușnice închipuiri. În timpul acestor lungi și dulci ceasuri, vrăjit de legănările calului, care mergea la pas, și de frumusețile ce se perindau pe dinaintea ochilor mei, trupul, sufletul, întreaga mea ființă nu mai aparțineau lumii acesteia. Tot trecutul meu se năruise... Uitasem cine eram... Uitasem și de omul care conducea calul de căpăstru și care nu crâcnea o vorbă, după cum nici eu nu-i puneam cea mai mică întrebare; și tot timpul cât ținu această plimbare de neuitat, nu deschisei gura. Ca prin vis, simții, într-un târziu, că se oprește calul și auzii o voce de nerecunoscut, miaunând parcă:

— Efendi, e târziu... Acum se înnoptează. Mi-e foame, după cum trebuie să-i fie și calului. N-ar fi vremea să vă duc acasă?

Înțelesei că trebuie să descalec, și mă dădui jos, aproape zăpăcit. O senzație dureroasă între picioare mă făcu să-mi pierd cumpătul și mă așezai la pământ.

— Voiți să rămâneți aici? mă întrebă omul.

Îi făcui un semn afirmativ cu capul și scosei o liră turcească, pe care i-o dădui. Știam că trebuie să plătesc, dar n-aveam nici o idee despre valoarea banilor, nici despre aceea a celor trebuitoare în viață.

— Trebuie să-mi dați trei cereci, îmi spuse el, poate aveți mărunțiș.

Fără să-mi dau seamă de ce fac, vrui să-i mai dau două lire.

— Nu, Efendi, mi-ați plătit prea mult, și n-am de unde vă da restul.

— Nu-i nimic, păstrează tot! șoptii.

— Vai de mine, pentru banii aceștia ar trebui să muncesc o săptămână!

— Nu face nimic! Ia-ți-i dumneata...

— În numele lui Allah, nu-mi trebuiesc! urlă el. Puternicul vostru părinte ar avea dreptul să-mi taie capul de-aș face una ca asta! Nu, nu-mi trebuiesc!...

Și, deșertându-și chimirul, îmi vărsă în brațe o sumedenie de cereci, beșlici și metelici, ceea ce mi se păru nesfârșit de mult, apoi se temeni de nenumărate ori, încălecă și dispăru.

Rămăsei singur pe pajiștea verde a unui drum curat și frumos, care mergea de-a lungul unui canal. Privirea mea, ațintită asupra apei liniștite, absorbea setoasă vedenii de povești orientale: umbrele palatelor și chiparoșilor

pe cari soarele în apus le culca pe luciul întunecat al Bosforului, iar mai încolo, cât cuprindeai cu ochiul, era o perindare nesfârșită de culori aprinse, pete de aur și de aramă, limbi de foc, mistuindu-se în depărtări, frânte de colinele cu dâmburile liliachii, răsturnate de oglindirea mării.

Cum, atât de frumos e pământul? Nici idee n-avusesem până atunci. Pentru întâia oară vedeam atâtea minunății.

Salonul mamei și cușca plutitoare a lui Nazim Efendi umpluseră toată viața mea trecută. Atât de tare mă adâncii acum în beția acestei zile strălucitoare și mai cu seamă în visările sfârșitului ei crepuscular, încât se înnoptase când tresării, readus în simțuri de un cântec duios ce venea dinspre o luntre cu vâsle, care luneca încet, nu departe de mine. Unde eram? Unde aveam să mănânc? Unde să dorm? Și unde erau Chira, mama? Înspre ce inimă iubitoare urma să-mi îndrept pașii?

Mă pornii deodată pe un plâns cu hohote, îmi răcnii tot pustiul sufletesc ce-l simțeam, și lacrimi fierbinți îmi inundară obrajii. Vâslașul mă auzi și cârmi spre mine, însă când fu la vreo doi metri de țărm își lungi gâtul, mă cercetă un minut, apoi se depărtă, strigându-mi pe grecește:

— Eeh! Sufletelule! Ce te bocești așa? Nu cred să fii atât de nenorocit, că doar te văd poleit cu aur!

Din noaptea aceea, nu mă mai încred în oamenii cu vocea frumoasă.

ÎMI ȚIPAI SINGURĂTĂȚII TOATĂ DUREREA, TOATĂ jalea unei gingașe adolescențe, dată pradă nemiloasei

vieți... Nici aurul acesta care-mi îngreuia buzunarele, nici inelele scumpe cari îmi împodobeau degetele, nici ceasul acela domnesc nu fură în stare să-mi dea vreun sfat, să-mi aducă vreo mângâiere. Valoarea lor se nărui în ochii mei. Aș fi dat totul, până și cămașa de pe mine, aceluia care mi-ar fi scos în cale nu pe Chira, nici pe mama – ci numai o șuviță din părul lor; ea mi-ar fi dat mai multă putere decât tot metalul acesta blestemat; mi-ar fi alinat inima mai mult decât toate nestematele acestea.

Îmi răzimam fruntea înfierbântată de fiecare copac al drumului întunecat ce ducea spre oraș, și coaja fiecăruia dintre ei o scăldai cu lacrimile mele. Îi strângeam în brațe și nepăsării lor repetam fără curmare:

— Mamă!... Măicuță!... Chiro!... Surioară! Unde sunteți? Eu am scăpat... Și nu știu încotro s-apuc... Și-i noapte... Și pe-aici e atâta lume... atâția oameni... Dar nu-i Chira, nu-i mama!

Deodată, la o cotitură, o lumină puternică îmi luă vederile. Doi „deschizători de cale“, cu pulpele goale și cu făclii în mâini, trecură în goană, strigând:

— La o parte!

De-abia avui timpul să mă feresc din fața unei trăsuri luxoase care trecea, când un bici pocni, și simții o arsură peste gât și bărbie. Din vremea bătăilor tatii și ale fratelui meu nu mai suferisem atâta durere.

Mă ridicai bâjbâind. Drumul era acum și mai întunecat ca înainte, și o frică groaznică mă cuprinse. În-

cepui să alerg cât mă ţineau picioarele, fără să scot o vorbă, temându-mă de propria-mi răsuflare şi de ţiuitul vântului în urechi. Într-un târziu începură să apară câteva case, apoi străzi curate, uliţi murdare, lume, negustori cari ţipau, câini cari abia se mişcau şi – în sfârşit – mă prăbuşii leşinat, undeva pe un maidan.

Îmi revenii sub silinţele unui om care voia să mă ridice şi – la lumina lunii – zării un chip care parcă ar fi fost al lui Ibrahim, pescarul de raci de la Catagaţ. În aceeaşi clipă, în sufletul meu se redeşteptă nădejdea de a regăsi pe Chira şi pe mama. Mă înlănţuii de gâtul omului aceluia, care mirosea a jeg şi a tutun, şi strigai, cutremurat de plâns:

— Sunt un nenorocit: am pierdut pe soră-mea şi pe mama! Ajută-mă să le găsesc şi-ţi dau toţi banii din buzunare, toate inelele, ceasul şi hainele de pe mine...

— În numele lui Allah, nu ţipa aşa! îmi şopti bătrânul, apăsându-mă peste gură cu palma lui jilavă.

Apoi, ridicându-mă, adăogă:

— Vino cu mine!

Îl urmai. Abia atunci băgai de seamă că, pe braţ, ducea un coş cu rahat, cu care de bună seamă îşi câştiga pâinea.

Merserăm mai bine de-o jumătate de ceas. El tăcea; eram cu desăvârşire prostit. Niciodată – până în seara aceea – nu băltăcisem printr-atât noroi, niciodată nu-mi mai fusese dat să văd mahalale atât de murdare, nici o sărăcie atât de cumplită. În sfârşit, el mă trase într-un

fel de maghernіță, unde nu erau decât o saltea și un urcior cu apă, ambele pe pământ. Atâta tot.

— Acum spune-mi ce-i cu tine! îmi zise el, lăsându-și panerul și așezându-se turcește pe marginea așternutului.

În mai puțin de un ceas, îi povestii toată istoria mea, pe scurt, dar toată, fără să-i ascund nimic, începând de pe când eram lângă mama până când fugii de pe corabie. El mă ascultă fără să scoată un cuvânt. În sfârșit, se ridică în picioare:

— Culcă-te colo, îmi zise, arătându-mi salteaua. Asta-i tot ce-ți pot spune în astă seară!

Rămăsei cam mirat, dar pe de-a-ntregul încredințat că mă va ajuta să-mi regăsesc ființele dragi pe cari le căutam.

Căzui ca un buștean și adormii privind pe binefăcătorul meu, care înlemnise într-un colț cu ochii ațintiți asupra mea.

A doua zi mă deșteptai de cu noapte:

— Trebuie să plecăm...

— Ca să căutăm pe Chira? întrebai grăbit.

— Nu, copile, nu ca s-o căutăm pe Chira, dar pentru ca să nu ne mai întâlnim niciodată, căci aurul tău e piază rea. Sculele și hainele tale sunt purtătoare de nenoroc... Allah să te aibă în paza lui!

Și, după ce încuie ușa, mă lăsă afară, depărtându-se cu panerul său de rahat.

*

BĂTRÂNUL ACESTA, ÎMPREUNĂ CU CEAUȘUL, BARCAGIUL și stăpânul calului luat cu chirie, fură singurii patru inși, singurele ființe cinstite, cum multă vreme n-aveam să mai întâlnesc, iar această primă zi de libertate fu singura la amintirea căreia putui să-mi mai dezmorțesc inima.

Cel dintâi pas pe care-l făcui, din clipa aceasta, mă duse de-a dreptul în prăpastie.

Părăsit într-un chip atât de crud, uluiala mea fu așa de mare, încât – crezând că bătrânul e nebun – n-avui măcar puterea să plâng, să deznădăjduiesc.

Nu-mi venea să cred într-atâta răutate. Primul meu gând fu să plec cât mai curând în căutarea unor oameni cu inimi mai bune. Viața m-aștepta la o cotitură ca să mă servească de minune.

Nu-mi dau seama prin ce ciudățenie copilărească îmi vârâsem în cap ideea fixă că maică-mea continua și acum să-și îngrijească ochiul în vreun spital din Stambul. Cu ea – îmi spuneam – trebuie să-mi încep cercetările. Cu gândul acesta înrădăcinat în creier, o pornii, întrebând pe trecători cam în ce parte era mijlocul orașului. Toți mă îndreptară spre Pera, unde ajunsei cu vreun ceas înainte de amiază.

Mi-era foame de nu mai puteam să mă țin pe picioare. Căutai ceva de mâncare într-o uliță laterală, de unde venea miros de friptură de oaie. Lângă colț, înaintea unei prăvălioare, un om făcea vânt deasupra unui grătar pe care se frigeau o mulțime de frigărui. Cu fesul pe ceafă și cămașa întredeschisă, lăsând să se vadă un

piept arămiu și păros, negustorul își întorcea marfa, se învârtea într-un picior, își da ochii peste cap și striga cât putea:

— Kebab! Kebab!

Intrai în prăvălia deșartă și cerui pâine și kebab. La o masă murdară de lemn, înghiții aproape pe nemestecate o jumătate de pâine, trei frigărui și băui apă. Apoi, scoțând un pumn de bani de aur, argint și aramă, îi întinsei să ia ce-i datoram:

— Ia-ți cât costă mâncarea, îi spusei.

Negustorul tresări, mă ținti cu ochii, privi pe furiș spre ușă și luă, cu îndrăzneală, o liră de aur, pe care o strecură iute în chimir. Pe când ieșeam, mă gândeam: „Una din două: sau o masă costă cu mult mai scump decât chiria unui cal pe-o zi întreagă, sau tâlharului acestuia puțin îi pasă că *puternicul meu tată* ar putea să-i reteze capul!“

Nerăbdător să dau cât mai curând de un om cumsecade, care să mă ajute din inimă în planul meu, mă îndreptai spre cea mai mare cafenea ce-mi ieși înainte în piața aceea. Mă gândeam: „E mai cuminte să mă adresez celor mari și nobili: ei n-au nevoie să mă fure și nici nu li-e teamă de podoaba mea de aur.“

Judecata mea fu exactă. Mă îndreptai mai întâi spre un văcsuitor, cum vedeam că făceau și alți oameni cu ghetele murdare ca ale mele. De data asta însă fusei mai dibaci: trăsei cu ochiul la cât plăteau alți inși văcsuitorului și-i dădui și eu cât mai puțin, un metelic. Apoi – curat oglindă – intrai în cafenea.

Mă zăpăci zgomotul asurzitor al glasurilor, zarurilor și pulurilor de table. La mese, aproape n-aveai loc; toți jucau câte un joc. În adevăr, aici nu era decât lume bună, mărimi, civili și militari. Mă strecurai printre mese. Nimeni nu mă luă în seamă și nu păru mirat de bogăția de pe mine, nici chiar chelnerii.

„Cât e de plăcut să ai de-a face cu oameni bine crescuți!“ mă gândii. „Aici te simți mai la locul tău decât printre calici.“

Mă așezai pe-un scaun, lângă doi jucători de șah, și poruncii o cafea cu caimac și-o narghilea. Din nou căutai să-mi dau seama cum plăteau ceilalți consumatori. Și care nu-mi fu mirarea când văzui că pentru un bănuț de argint, un cerec, puteai să bei zece cafele și să fumezi tot atâtea narghilele, cu bacșiș cu tot.

Cercetai chipurile celor doi jucători, vecinii mei, un ofițer și un civil, amândoi încă tineri, cu totul adânciți în jocul lor. Ei îl fixau cu atâta atenție, încât pe mine mă apucă durerea de cap. Îmi părură simpatici, mai ales figura cam bosumflată a ofițerului lângă care ședeam. Vorbeau rar, într-o turcească aleasă, ceea ce îmi plăcea cu deosebire, dar mă și înfiora, căci și Nazim Efendi vorbea tot pe-atât de distins. Uniforma ofițerului însă îmi inspiră încredere:

— Acesta trebuie să fie un viteaz, gândii, privindu-i pieptul plin de decorații.

Și fără multă vorbă, mă aplecai spre el:

— Mă iertați, domnule, nu știți dumneavoastră...

Fără să mă privească, îmi făcu semn cu degetul să tac.

Neizbânda asta, pricinuită de un gest atât de familiar, nu mă descurajă și după câteva clipe mă aplecai din nou să-l întreb, însă n-apucai să deschid gura, că el mă opri cu același semn de deget, iar cu mâna cealaltă înaintă o figurină. Atunci, îndrăzneț, nu mă lăsai:

— Mă iertați, domnule, nu știți dumneavoastră unde se îngrijesc oamenii cari au ochii plesniți?

— Cine are ochii plesniți? zbieră acesta, aruncându-mi o privire care mă înspăimântă.

— Apăi... mama! bâlbâii eu.

— Mă-ta-i chioară? Și cine i-a scos ochii? făcu el, măsurându-mă din creștet până-n tălpi.

— Nu pe-amândoi – zisei timid – unul singur.

— Unde? Când? Cum?

— Tata, bătând-o... la Brăila, în România... Acum doi ani.

Ofițerul păru că-și iese din fire. Se întoarse spre prietenul său și repetă disprețuitor fraza mea:

— O femeie bătută în România acum doi ani, cu un ochi scos, și pe care o caută acum, prin Constantinopol! Tu înțelegi ceva din asta, Mustafa?

— Cum nu? Înțeleg! făcu celălalt, lucrul acesta trebuie cercetat mai de aproape, dar nu aici!

Și mângâindu-mă pe obraz, adăogă:

— Deocamdată ar trebui să îngrijim de copilul ăsta – hai să ieșim!

Afară, el chemă un birjar și urcarăm tustrei.

TRECURĂ ȘASE LUNI DE DULCI NĂDEJDI ȘI DE DECEPȚII crude, de libertate relativă și de viață îmbelșugată, după acest al doilea și ultim contact cu generozitatea lumii bune, care vorbește într-o limbă aleasă.

Scoborând la ușa lui Mustafa-bei, ofițerul se despărți de prietenul său. Omul acesta, pe care nu aveam să-l mai văd decât peste câțiva ani, în împrejurări de cari voi vorbi, îmi azvârli o privire severă și plină de dispreț. Îl luai drept un om rău și în avântul meu copilăresc îi spusei beiului:

— Dar știi că-i mândru prietenul dumitale...

— Da, e cam mândru, dar e un om bun. (Mai vorbea de bunătate și Mustafa-bei!)

Locuința lui era o vilă uriașă, așezată în partea de miază-zi a orașului. Parcul nesfârșit care-o împrejmuia scobora până la Bosfor. Casa era tăcută, plină de bogății și de slugi cari se strecurau ca niște umbre, muți ca mormintele. Însă aerul prietenos care umple orice locuință orientală mă făcu încrezător. Deosebita delicatețä a beiului a contribuit mult la aceasta. Nu avea nimic din vicleșugul lui Nazim. Fu încântător, cuviincios, familiar, tot timpul cât dură și nădejdea mea. N-aș avea să-i reproșez nimic – nici chiar neputința de a-mi îndeplini imposibila mea dorință – dacă, din clipa năruirii nădejdilor mele, s-ar fi mulțumit să mă dea afară. Dar pasiunea orientalilor este atât de înverșunată, încât falsifică inimile cele mai generoase și le împinge – fie din răutate, fie din violență – spre aceleași fapte scelerate.

MUSTAFA-BEI ÎMI CUNOSCU POVESTEA CU MULT MAI ușor decât mulți alții de-atunci încoace. Sunt încredințat că omul acesta a fost sincer mișcat de ea, căci nu de puține ori ochii i se umplură de lacrimi în timpul istorisirii mele.

Îmi făgădui că va face pentru mine tot ce-i va fi cu putință.

— Dacă mama ta e în Constantinopol, îmi spuse el, mângâindu-mi mâinile, voi afla-o prin spitale și prin poliție. Cât privește pe Chira, voi trimete mijlocitoare subtile ca eterul și viclene ca vulpea, să iscodească până și haremurile cele mai bine păzite. Dacă dăm de ea, pun capul că o scoatem. Cu bani poți obține tot ce vrei în Turcia.

După asta îmi arătă odaia mea și mă dădu în seama unui servitor, care trebuia să îngrijească de mine. Bijuteriile și hainele de pe mine, cari – după spusa lui – „erau prea bogate și chiar indecente“, fură înlocuite cu altele, mai „demne“. În schimbul tuturor acestor atențiuni, mi se ceru un singur lucru: să nu mă mai duc prin marile cafenele și să nu prea ies atât de des în oraș.

— Asta-i în interesul nostru, adăugă el. Nazim nu are să renunțe atât de lesne la prada lui și, într-o bună zi, ai să te pomenești cu o traistă în cap, legat burduf și îmbarcat ca un sac cu ienibahar.

O asemenea perspectivă mă băgă în toți sperieții. Pe loc mă simții legat de el și de această semicaptivitate care se întredeschidea înaintea adolescenței mele.

*

EXISTĂ FELURITE CHIPURI PRIN CARI SĂ DAI PIERZĂRII un suflet pătimaș. Cel mai lesnicios e să-l iei cu binișorul. Și, cum inima mea pe atunci era plină numai de Chira, Mustafa-bei nu-mi vorbi decât despre ea.

O făcea cu naturalețã, căci mă iubea sincer, dar dracu s-o ia de sinceritate a pătimașilor! De cele mai adese ori nu este decât un narcotic voluptuos.

Mustafa-bei începu prin a introduce pe Chira în casă, botezând cu numele ei toate lucrurile simpatice. Astfel, aflând că narghilea și brățară, pe românește, sunt nume feminine, mi-aduse, pe rând, cea mai frumoasă narghilea pe care am văzut-o vreodată, apoi o brățară de preț. Pe amândouă era săpat cuvântul Chira, pe care nu știui să-l citesc. În sfârșit, abia împlinisem o lună de ședere în casa lui, și iată că, într-o zi, pe când eram în parc, el veni aducând de căpăstru o iapă admirabilă, tânără, vioaie, capricioasă și neastâmpărată ca și Chira:

— Iată pe cea mai frumoasă Chiralină pe care ți-o pot oferi, îmi zise el. Ia-o, e a ta!

Și numaidecât mă făcu să încalec și-mi ajută să mă obișnuiesc cu zburdălniciile ei. Încadrat între el și servitorul lui, câteștrei călări, ieșirăm să dăm o raită prin împrejurimile pitorești ce se întindeau în partea de miază-noapte a vilei.

Un fapt trebuie recunoscut înainte de toate: nicicând în această scurtă epocă de tristă îmbelșugare desfătările n-au izbutit să mă facă să-mi uit ruina copilăriei trei zile de-a rândul. Nu-i mai puțin drept că biata mea inimă se lăsa adesea ademenită de desfătări.

Lungile mele ceasuri de lene – hrănite de cuvintele pline de nădejdi ale beiului – se scurgeau între narghilea și frumoasa mea iapă, de care nu mă despărțeam decât ca să dorm și să mănânc, și care, prin particularitățile și ciudățeniile temperamentului său, mă făcea să cred că ceva din dragostea Chirei îmi venea prin mijlocirea ei. La rândul lui, acest nobil animal mi se atașase în așa măsură, că era în stare să strice grajdul de câte ori, în loc să ies la plimbare, întârziam cu beiul la table.

În felul acesta, Chira era pretutindeni: în ochii frumoși ai iepei, în orice lucru pe care-l atingeam, în conversațiile noastre. Chipul Chirei era pe jumătate în casă.

Cealaltă jumătate fu introdusă de mijlocitoarele puse în urmărirea ei. Dihaniile acestea – una mai convinsă ca cealaltă – veneau să mă încredințeze că Chira se găsea în câte zece haremuri deodată.

Sub impresia descrierilor lor, de o izbitoare exactitate, în amănunțimile mișcătoare pe cari mi le dădeau asupra înfățișării cadânelor pe cari le zăriseră, inima mea zvâcnea să-și rupă coardele. Le sorbeam cuvintele cu nevinovăția unui copil de șase ani, și multora dintre desfrânatele acestea le săream de gât, strigând:

— Ea trebuie să fie! E aidoma soră-mea! Încearcă să te apropii de ea și șoptește-i numele meu: Dragomir! Fă tot ce poți și cere-i o fotografie!

Dar pentru ca să poți vorbi cadânelor și să capeți o fotografie trebuiau bani. Iar ca să închizi ochii curioșilor, să astupi urechile indiscreților, să deschizi ușile atât de strașnic păzite trebuiau încă și mai mulți bani.

În mijlocul odăii, cu mâinile în buzunare, privind iscoditor și ironic, beiul asculta și zâmbea. Eu îi cădeam la picioare, îl imploram. Și el împărțea cu dărnicie bani de aur și de argint, după însemnătatea misiunii.

Apoi, din nou, trecură zile îndelungi de așteptare, ceasuri triste, goale de orice îndemn de viață. Deznădejdea mea nu găsea alt refugiu decât sufletul înțelegător al „Chiralinei" mele. Împreună cu ea și înlănțuit adesea de gâtu-i mătăsos, mă avântam pe căi fără de sfârșit, în dimineți purpurii, sau în apusuri clocotitoare, în uitări de sine, pline de nostalgii dureroase, de plăceri ucigătoare.

Lângă mine și ca un nonsens și mai jignitor, servitorul călărea, înarmat până-n dinți, urmărindu-mă pas cu pas, și, prin tăcerea lui vinovată, el violenta ultima expresie a iubirii mele.

ÎN FELUL ACESTA TRECU VREMEA DE CU PRIMĂVARĂ până-n toamnă, din mai în septembrie. Apoi nădejdea mă părăsi deodată.

Fotografiile ce mi se aduseră nu erau ale Chirei și numele lui Dragomir, șoptit la urechile nenorocitelor întemnițate, nu trezi nici un ecou în tainițele întunecate ale inimilor lor. Nu-mi mai plecai urechea la dulcegăriile femeilor acestora și ele fură date afară.

Dar o nenorocire nu vine niciodată singură. Toate cercetările făcute ca să dea de urma mamei, prin Constantinopol, rămaseră tot pe-atât de zadarnice. Mi-o mărturisi chiar beiul, plictisit de întrebările mele – și pentru ca să-mi dovedească bunăvoința lui el chemă chiar pe

șeful poliției turcești, un uriaș cu o înfățișare de călău, cu mustățile lăsate pe oală și cu priviri de bandit. Acesta, după ce izbi din picior, salută și strigă, cu o voce de tunet, care doar că nu m-a dat peste cap:

— De când e Stambulul, n-a pus piciorul în el o româncă cu un ochi plesnit!

Era mai mult decât convingător.

Deznădejdea mă cuprinse de îndată ce orice iluzie se nărui în mine. Lacrimile îmi curgeau nestăpânite pe mâinile parfumate ale beiului, pe care îl rugam să mă lase să plec. El se împotrivi.

— Ce-ai să te faci dacă ai să te duci de aici? Ba mai ai și nenorocirea să fii tânăr și frumos, două calități cu cari în Turcia nu izbutești decât dacă ești șiret, și tu n-ai arma asta. Rămâi deci aici. La mine ai tot ce-ți trebuie, mai mult chiar decât nașterea ta ți-ar fi dat dreptul să nădăjduiești.

Eram nemângâiat. Vorbele lui răsunau ca niște clopote de înmormântare. Beiul își îndoi bunăvoința față de mine. Cunoscându-mi patima pentru călărie, îmi comandă un costum de vânătoare, îmi cumpără o pușcă admirabilă, cu patul încrustat la Damasc – pe care o și boteză „cumplita Chiră“ – și astfel echipat, într-o bună dimineață, întovărășiți de doi servitori, o luarăm pe drumul mare spre Adrianopol.

— Am să-ți arăt cuprinsurile locuite de cerbi și de vulturi! îmi spunea beiul. Și ai să vezi că viața e frumoasă și fără de femei, căci tu nu știi că chiar și cea mai frumoasă femeie sfârșește totdeauna prin a deveni o mârșavă.

Ocara aceasta mă izbi ca o lovitură de pumnal și mă făcu să-l urăsc pe Mustafa-bei. Îmi tăinuii pe cât putui simțămintele, dar în aceeași clipă îmi năzări gândul fugii.

Un prilej minunat nu întârzie să se prezinte. Plecasem pentru un ocol de vreo cincisprezece zile spre măgurile cele mai apropiate ale Balcanilor și-n lungul Mariței, partidă de vânătoare pe care beiul era obișnuit s-o facă în orice toamnă.

Planul meu era întreit: ori izbuteam să înșel supravegherea tiranilor mei și să fug, îmbrăcat ca un țăran turc, ori îmi cumpăram libertatea cu bani. Iar dacă cele două încercări dădeau greș, nu-mi rămânea (în cazul cel mai deznădăjduit) decât iuțeala „Chiralinei“, care, după spusa beiului, era o gonace neîntrecută. Pentru ca să mă încredințez, cerui să-mi dea voie să mă iau la întrecere cu calul arab al lui Mustafa. Mulțumit că mă vede mai vesel, acesta primi, îmi dădu trei sute de pași înainte și-mi spuse că mă va ajunge până la un sat care se zărea la o depărtare de vreo trei kilometri.

La detunătura pistolului, descărcat de bei, îmi și vârâi pintenii în coastele „Chiralinei“. Iapa se ridică în două picioare, își frământă zăbalele și porni ca o săgeată. Eu dădui drumul frâului și mă agățai de șa. Vântul șuiera atât de tare pe la urechi, încât îmi era cu neputință să aud goana potrivnicului meu. Nedându-mi seamă în ce măsură eram ajuns din urmă, izbeam pe cât puteam pântecele animalului. Pământul se învârtea în jurul meu, drumul alb părea că fuge ca într-o lume de basme.

În curând, satul se ivi înaintea mea; apoi îl străbătui și-l lăsai în urmă, sub privirile înspăimântate ale locuitorilor. Gâște, găini, rațe cari – spre nenorocul lor – erau prin mijlocul drumului fură făcute praf.

La un kilometru dincolo de sat, beiul mă ajunse din urmă. Puțin după aceea sosiră și servitorii, aducându-mi pușca, pe care nici nu știam că o pierdusem.

— M-ai bătut! îmi spuse el, strângându-mi mâna. Cere-mi ce vrei și-ți voi da!

— Ei bine – îi răspunsei – dă-mi un kilometru înainte și făgăduiește-mi că dacă nu mă ajungi până la celălalt sat nu mă mai cauți!

El păru îndurerat:

— Până într-atâta te-ai scârbit de mine? Ce-ți lipsește? Femei? Pot să-ți dau oricâte vrei: din haremul meu, sau fecioare de paisprezece ani. Ținuturile acestea mișună de femei, de toate fețele, de toate neamurile, și cari nu râvnesc altceva decât să ni se dea ca roabe, fiindcă nu-i nici o fecioară care să nu-și găsească într-o zi neghiobul ei.

— Mustafa-bei, nu crezi că libertatea e mai scumpă decât robia, și că un „neghiob" care ți-e drag prețuiește mai mult decât un prinț de care ți-e scârbă?

— E drept asta, răspunse el. Dar ocupă-te mai puțin de ceea ce e drept... și vezi mai bine de ceea ce e bun. Noi suntem stăpânii tuturor olaturilor acestora, cu dobitoace cu tot. De ce n-am gusta din ceea ce ni se oferă atât de dobitocește poftelor noastre?

În clipa aceasta, ochii mi se deschiseră pe deplin înțelegători asupra vieții. În adevăr, în cinismul lui, beiul

avea dreptate: totul se pleca „dobitocește“ sub puterea sa. Nu le era dator nici măcar o mulțumire.

Pe pământul turcesc, ca și pe cel bulgăresc, musulmanul și creștinul, de la sărac la bogat, nu erau decât niște robi ascultători, și dacă fecioarele se mistuiau la sosirea noastră, părinții lor – pentru a obține bunăvoința stăpânului – nu cerșeau decât îngăduința de a le jertfi, cu aceeași ușurință cu care ne ofereau patul cel mai bun și oaia cea mai grasă.

Spectacolul acesta mă făcu să râvnesc cu atât mai mult libertatea. Mă simțeam vinovat de belșugul în care trăiam. În sufletul meu tânăr încolți trebuința de a-mi căuta o meserie independentă, care să-mi îngăduie să-mi câștig pâinea cinstit. De atunci, începu să nu mă mai preocupe nimic alt decât grija de a fugi. Însă prilejul acesta întârzia să se arate și orice sfârșit de zi mă găsea tot atât de deznădăjduit cum fusesem în ajun.

Eram din ce în ce mai păzit. Ziua, în timpul lungilor și obositoarelor goane ale vânătoarei, eram neîntrerupt alăturea de bei, sau încercuit de doi servitori. Noaptea dormeam în odaia tristului meu protector, fără speranță de scăpare. Astfel, cel dintâi dintre cele trei mijloace de fugă se mistui. Al doilea, de a-mi cumpăra cu bani libertatea, căzu și el. Iată cum:

Într-o zi, pe când ploua cu găleata, și în vreme ce beiul juca șah cu gazda, eu începusem o partidă de table cu servitorul meu. Eram singuri. Pentru a-mi ajunge ținta, devenii duios, sentimental, și îl lăsai să înțeleagă

dorința mea de fugă. El făcu pe surdul. Atunci îi făgăduii bani și bijuteriile pe cari le aveam. El se împotrivi.

— Cum, Ahmed! Se zice că în Turcia cumperi orice poftești cu aur!

— Da... cumperi... – șopti el – dar cel care vinde trebuie să ia atâta aur încât să-și poată răscumpăra viața, la rândul său..., iar tu nu ai bani de ajuns.

NU-MI MAI RĂMÂNEA DECÂT SĂ-MI PUN VIAȚA ÎN JOC, într-o fugă disperată. Știam că pot fi ucis ca un câine, și cu toate acestea nu șovăii o clipă.

Ne găseam într-o regiune muntoasă, împădurită, foarte prielnică țintei mele. A doua zi, dis-de-dimineață, începurăm să urcăm un drum greu, printre brazi, întovărășiți de cinci călăreți, cari trebuiau să facă o bătaie.

Pentru a nu da timp servitorului să-i spuie stăpânului său ceea ce-i propusesem cu o zi înainte, mă hotărâi să-mi încerc norocul de cum s-o ivi prilejul, și se prezentă cum nici nu-l așteptam.

Vânătorii poposiră în marginea unei poieni întinse, în mijlocul căreia dormea un mic lac străbătut de un torent.

— Aici e adăpătoarea ciutelor! spuse liniștit călăuza.

Și plecă cu cei patru oameni ai săi. Ambii servitori fură așezați în două locuri strategice, cu porunca să tragă când va trebui să cârmească vânatul spre pușca beiului.

Astfel, împrăștiați, simțeam că libertatea mea se apropie, căci era cu mult mai lesne să scapi de un singur om decât de toată ceata.

Ne ascunserăm în adâncurile unei stânci; priveliștea cuprindea partea de unde trebuia să ne cadă vânatul.

— Tu să nu tragi decât dacă mi-o scăpa mie lighioana, ori dacă ți-o trece pe sub nas – îmi spuse Mustafa-bei – căci „cumplita Chiră“ nu-i prea de temut în mâna ta!

În adevăr, eu nu știam să ochesc.

Trecuse cam vreun ceas, când răbufni un foc de pușcă, apoi două sau trei. Beiul, cu pușca gata, scruta împrejurimile, și deodată, ca și cum ar fi răsărit din pământ, un cerb apăru drept pe cărare – dar după o clipă pieri spre dreapta, unde se ținea Ahmed.

— Nu ne scapă! îmi răcni beiul. Fug să-l iau din coastă! Rămâi aici și aține-i trecerea ca să-l abați îndărăt!

— Ba să rămâi tu, na! Ține și pușca! strigai în urmă-i, văzându-l plecând în goană.

Aruncând pușca și tolba, o luai de-a dreptul spre vale, părăsii drumul și mă afundai în brădet, iar când dădui de-un drum neted, îmi repezii iapa într-o goană vijelioasă. De fuga aceasta atârna libertatea sau moartea mea.

— Scumpă Chira, vino-mi în ajutor!...

TREBUIE SĂ FI FĂCUT CEL PUȚIN VREO CINCI LEGHE de la locul de vânătoare, când – în lumina duioasă de toamnă – mă oprii într-o dumbravă de pe malurile Mariței. Îmi lăsai iapa să pască și să se odihnească. Zdrobit de oboseală și zăpăcit de fericire, mă lungii pe pătura mea. Cu toate acestea, mă încercau fiorii morții: în fuga mea fusesem văzut de locuitorii satelor și tăietorii de prin păduri. Și mă întrebam mereu: „Am scăpat sau nu?“

Înaintea ochilor mei, pământul se întindea necuprins și frumos, iar eu nu-mi dădeam seamă dacă eram liber să mă scol și să plec, după capul meu. Umbra unei mâini nevăzute mă amenința – ea mă putea înhăța în orice clipă și să mă rețină.

Somnul mă scoase din încurcătură. Pleoapele mi se închiseră, grele. La deșteptare mă simții mai puțin încurcat, căci lângă mine – șezând turcește – Mustafa-bei veghea asupra fericirii mele. În timp ce eu mă frecam la ochi, ca pentru a goni un vis urât, el îmi spuse arătându-mi o geantă de piele de căprioară:

— Uite, Dragomire, ți-am adus de mâncare... Trebuie să-ți fie foame!

Iar pe când ne înapoiam în trapul cailor, adăogă:

— Așa, hai? Ești în stare să-mi faci și pocinoage de-astea? Dar tu nu știi că chiar și Dumnezeu se lipsește de lucrul pe care turcul pune mâna?

LA CÂTEVA ZILE DUPĂ ACEEA, ÎNTORCÂNDU-NE LA Constantinopol, cea dintâi grijă a beiului fu să spună celor doi servitori, chiar în fața mea:

— De două ori pe săptămână, veți însoți pe d. Dragomir la plimbare, călări, timp de un ceas, mergând numai la trap, și veți răspunde de el cu capetele voastre. Vă poruncesc să trageți în burta iepei lui la cea dintâi încercare de fugă!

Apoi se întoarse spre mine:

— Și chiar acasă nu mai ai voie să umbli decât prin apartamentul tău!

Servitorii însă n-avură când să îndeplinească aceste gingașe porunci, căci, chiar în ziua aceea, mă îmbolnăvii și căzui la pat. Vreme de o săptămână, zăcui fără cunoștință, în prada frigurilor și aiurărilor.

Când îmi venii în simțiri, odaia mea era prefăcută într-o vastă infirmerie. Doi medici vegheau pe rând la căpătâiul meu. Mustafa-bei era aproape nebun.

Uitându-și rangul, el se frământa la picioarele mele, cerându-mi iertare.

— Mă lași să plec? îl întrebai.

— Dar asta nu se poate, sufletelule! Cere-mi tot ce vrei, dar nu să pleci!

— Atunci mai bine să mor! făcui, întorcându-mă cu fața la perete.

Da, voiam să mor. Dar nu mori când ți-e voia. Trei săptămâni mai târziu, părăseam patul, ca să intru într-o lungă convalescență, când, timp de o lună, nu ieșeam dintr-o criză furioasă de nervi decât ca să cad într-o năuceală completă.

Toate darurile pe cari mi le aducea beiul le sfărâmam în picioare, le sfâșiam. Frumoasa mea narghilea o izbii de gratiile ferestrei, iar brățara o făcui bucățele. Chiar și numai apariția asupritorului meu în odaie mă făcea să-mi sfâșii hainele de pe mine.

În vremea asta, o întâmplare duioasă, nevinovată și neașteptată veni să pună puțină rânduială în organismul meu dezechilibrat.

Începuse iarna. Iarna blândă și senzuală a Bosforului. Singur, de dimineața până seara, tot ce puteam face

era să privesc în parc prin trei mari ferestre ale apartamentului meu.

Pentru a mai însufleți acest colț deșert al parcului, aruncam păsărelelor resturile meselor mele: pâine, fructe, carne.

În curând, o sumedenie de vrăbii și chiar de ciori începură să se apropie, pe furiș, și să ciugulească sub ochii mei.

Într-o zi, spre marea mea mirare, un câine ciobănesc apăru printre arbori. El se opri departe de ferestre, adulmecă aerul, și – auzind că-l chem – își vârî coada între picioare și se îndepărtă cu un aer trist.

„Și acesta trebuie să fi gustat din bunătatea oamenilor!“ mă gândii.

În zilele următoare reveni și se apropie ceva mai mult. Mă ascunsei, ca să nu-l sperii, și aruncai afară trei părți din îmbelșugata mea masă. Încetul cu încetul, în sfârșit, ne împrietenirăm. La mângâierile mele, începu să dea din coadă și plecă, lăsându-mă să înțeleg că trebuia să mă mulțumesc cu atât în ziua aceea. Îi dădeam dreptate, căci, cumințit de propriile mele pățanii, eram eu însumi hotărât să fiu mai cu luare-aminte în alegerea prieteniilor mele dacă Cerul s-ar fi îndurat să mă ajute să-mi redobândesc într-o zi libertatea.

Câinele acesta avea un suflet deosebit. Cu toate că era mort de foame, mânca cu delicatețǎ și se ferea să-și ia îmbucătura de-a dreptul de pe pământ – mesteca încet și nu rodea niciodată oasele. Neîndoios, o mare durere

trebuie să-i fi apăsat inima... De ce – de pildă – nu se lăsa să fie hrănit de oamenii miloși?

Se știe că la Constantinopol fiecare musulman are câinii lui obștești, cari îl întovărășesc o dată pe zi la brutărie, unde fiecare își capătă bucățica lui de pâine. Va fi găsit el înjositor faptul acesta? Îi plăcea mai bine să bată câmpii, pentru a găsi o viață mai neatârnată? Sau poate promiscuitatea abjectă a semenilor săi îl scârbea?

ÎL BOTEZAI LUPU, NUME POTRIVIT VIEȚII LUI SĂLBAtice și demne, și făcui minuni de îndemânare ca să dobândesc din parte-i un început de prietenie. Fu cât se poate de zgârcit cu avansurile pe cari mi le făcu; dar fiecare dintre noi își are viața lui, durerile și propria lui filozofie. Așa că îi respectai rezerva în care se ținea. Pentru ca să-i dovedesc că-l înțelegeam, nu-i mai aruncam carnea de-a dreptul pe pământ, ci i-o învăluiam în hârtie.

Fără îndoială că el băgă de seamă aceasta, căci – pentru întâia oară – se hotărî să se așeze pe picioarele dindărăt și să mă privească în față, destul de departe totuși pentru a nu putea fi ajuns de vreun băț.

Lupu era brun, un câine de rând și destul de voinic. Cât despre starea lui de curățenie, deh!, face omul ce poate când duce o viață de lup.

Ochii lui mari, negri, clipeau trist, deasupra durerilor vieții, și se sileau, pe jumătate închiși, poate ca să le vadă mai bine. Expresia lor mai că nu putea fi definită. În orice caz nu erau nici blânzi, nici chiar indulgenți. Cât

despre fruntea lui, era poate de o prea rece seninătate și de un calm prea încăpățânat.

— Sărmane Lupu! îi vorbeam, întinzând deznădăjduit mâna printre gratii și cerșindu-i un semn de încredere. Sărmane Lupu, să fi suferit tu oare atât de mult încât să ți se fi împietrit inima? Cred că multe ți-a pătimit pielea, odinioară, gustând din dragostea celor tari, și că poate vei fi avut și tu cândva frumoasa ta narghilea, brățara ta, pușca și iapa ta, apoi boala și medicii tăi. Dar, oricum, tu ești azi liber, pe când eu sunt întemnițat și fără nădejde, în dosul gratiilor ăstora. Hai, frate Lupule, apropie-te și lasă-mă să te mângâi!

Nu vreau să spun că în Turcia câinii înțeleg românește, dar pot să afirm că Lupu meu – după ce a ascultat săptămâni întregi plângerile mele deznădăjduite – s-a apropiat într-o bună zi cu îndrăzneală și și-a pus laba în palma mea. În ziua aceea mi s-a dat cea mai sinceră strângere de mână din câte am primit în viața mea.

ERAM FERICIT – ORI, DACĂ VREȚI, AM SIMȚIT DIN NOU binefacerile bucuriei care nu încearcă decât inimile nemuritorilor, oricare ar fi durerea ce le bântuie. Mă ferii pe cât putui să-mi dezvăluiesc prietenia pe care o legasem cu Lupu. Pentru ca să nu mă trădeze fără voia lui, îl făcui să înțeleagă că atunci când ferestrele erau închise, nu găsea nimic de mâncare. El înțelese atât de bine lucrul acesta, că mai târziu – ori de câte ori le vedea închise – se întorcea de departe și pleca. De asemenea, în convorbirile noastre, când ziceam: „Du-te, prietene, hai, du-te

acuma!“, el pleca pe dată ce închideam geamurile, se îndepărta demn, prietenos, fără să se supere.

Pe Mustafa-bei și pe servitorii lui îi primeam la anumite ore: pe cel dintâi, ca să mă vadă; pe ceilalți, ca să mă servească. Din pricina stării mele nervoase, vizitele acestea erau cât se poate de scurte.

Îndeosebi prezența beiului mă făcea să-mi ies din sărite și, de-abia venit, se ducea la dracu. Apartamentul său era lângă al meu, dar ne despărțea un mare fumoar. Pentru mai multă siguranță, mă închideam cu cheia.

Cu bucuria pe care Lupu o aduse în viața mea, îmi schimbai atitudinea. Devenii mai împăciuitor. Beiul îmi răspunse încărcându-mă de favoruri. Astfel, îmi îngădui să mă plimb prin parc, întovărășit, bineînțeles, de servitorul meu.

Dar cu deosebire două dintre favorurile pe cari mi le arătă îmi fură funeste și avură înrâuriri incalculabile asupra restului vieții mele.

Mai întâi beiul introduse în casă alcoolul, care mi-era aproape necunoscut, și din nenorocire băutura asta dulceagă îmi plăcu peste măsură. Sub înrâurirea beției, creierul meu pierdu simțul tristei realități, mintea mea luă câmpii. Găsii o mângâiere în rachiu și rugai să mi se dea mereu.

Beiul îmi dădu cât voii și bău el însuși. Ne îmbătam zilnic. Alungându-ne – în patru labe – pe covorul largului fumoar, urlam ca lighioanele. Mai ales el era de nerecunoscut. Chipul lui nu mai avea nimic omenesc, și într-o seară – pe când voia să-mi sfarme între dinți un

deget de la picior – îl izbii peste față cu un vătrai de la sobă. El stătu liniștit, la pământ, lăsând să i se prelingă sângele spre gură, și își linse buzele. Atunci, de scârbă, îl scuipai în obraz. El se linse din nou.

Zilele cari urmau acestor desfrâuri îmi erau de nesuferit. Ședeam în pat până la amiază, văitându-mă. Capul îmi părea de plumb, aveam chipul palid și tremuram din tot corpul. Lumina zilei îmi făcea rău. Mustafa-bei trăgea draperiile grele ale ferestrelor. Și de îndată ce camera se lumina de nenumărate lumânări și se îmbălsăma de mirt nebuniile începeau și mai îndârjite.

Într-o noapte, târziu, pe când eram năucit de beție, patru fete cu tamburine și castagnete năvăliră în fumoar și începură un joc amețitor. Inima îmi tresări de plăcere! Ai fi jurat că sunt patru Chire, gătite ca niște domnițe orientale, cu chipurile abia ascunse de văluri.

Sării de la locul meu, răsturnându-mi cafeaua, păhăruțul cu lichior și narghileaua și mă aruncai la picioarele lor. Lungit în mijlocul camerei, cu ochii închiși, simții îndelung, foarte îndelung, fâșâitul rochiilor lor și oarecari parfumuri necunoscute îmi izbiră nările cu putere, apoi...

Apoi, pierdui cunoștința...

Când mă deșteptai, eram în pat, și nu-mi venea să-mi cred ochilor, simțurilor, respingătoarei realități. Patru curve din cel de pe urmă bordel, bătrâne, zbârcite, scârbos de goale, mă mângâiau, mă sărutau, mă hârjoneau din toate părțile, acoperindu-mi fața și trupul cu balele lor. Mă zbătui, țipând după ajutor. Ele mă mângâiau și mai de zor. Atunci mă smucii din brațele lor, înșfăcai cleștele

de la sobă și sfărâmai totul în odaie, oglinzi, vase, statui, bibelouri, tot ce-mi ieșea în cale.

Înspăimântate, dezgustătoarele vânzătoare de dragoste se făcură nevăzute, ducându-se să spună lui Mustafa-bei că eu mă îndărătnicisem să nu mai întrezăresc pe cele patru fete de mai înainte în aceste „putori“ cu chipuri de bufniță.

DUPĂ NOAPTEA ASTA DE DESFRÂU, MĂ ÎNCHISEI DOUĂzeci și patru de ceasuri în odaia mea, nemaiprimind pe nimeni. Mâncarea îmi făcea greață. O azvârlii lui Lupu, căruia îi mărturisii toată decăderea mea.

În sfârșit, scârbit până în măruntaie de josnicia în care beiul voia să mă cufunde, hotărâi să mă spânzur și chemai pe stăpânul meu pentru a-i spune că – dacă nu consimte să-mi dea drumul – îmi pun planul în executare prin orice mijloc aș găsi. Mi se răspunse că beiul plecase într-o călătorie de zece zile. Vestea aceasta fu o nouă surpriză pentru mine și o mare ușurare. Ideea fugii mi se înfipse în minte.

Eram în martie. A doua zi după plecarea beiului, mă plimbam prin parc, întovărășit de slugă, când deodată o întrebare îmi răsări în gând: „Pe unde intră câinele în parc?“ Acesta era doar împrejmuit de ziduri vechi și înalte, cu neputință de sărit peste ele, iar poarta cea mare, din față, sta veșnic închisă. Trebuie dar să fi fost vreo spărtură pe undeva. Începui să cercetez cu băgare de seamă și – în adevăr – ținându-mă de-a lungul zidului, îmbrăcat în iederă și cătină, remarcai un loc în care

frunzele erau călcate în picioare. Făcându-mă că am o nevoie oarecare, îmi lăsai însoțitorul pe cărare și mă vârâi în tufiș și, la temelia zidului, descoperii o năruire proaspătă, care lăsa o trecere spre partea cea mai neumblată a câmpiei. Îmi însemnai locul în minte: se găsea tocmai în fața ferestrelor mele.

În chiar noaptea aceea, prizonier al blestematei mele fortărețe, creierul mi se aprinse. Scăparea era acolo, la două sute de pași de odaia mea. Dar cum să mă strecor printre gratiile acestea înțepenite în niște usciori de stejar?

Mă străduii zadarnic, prin întunerec, până la miezul nopții. Mă istovii cercând să lărgesc gratiile, apoi scobind la îmbucătura lor în ramă, ca să le pot smulge. Silință zadarnică!... Simțeam că înnebunesc... Afară: lumină de lună, liniște, intensitate, libertate... Aici: închisoare, desfrâu, tiranie... Întrezăream sosirile beiului și reînceperea sarabandei cu tot cortegiul ei. Mă simțeam zdrobit. Odaia mi se păru o cușcă infernală stăpânită de diavoli. Un fior de gheață mă furnică prin spate, sudori reci îmi acoperiră fața, încât îmi mușcai limba până la sânge.

Ceasul era două. O liniște de mormânt stăpânea toată casa.

Repede adunai hârtie, petece, lemnișoare, le așezai pe pervazul ferestrei și le dădui foc. Tremurând de spaimă, priveam spre tocul ferestrei care se mistuia, în timp ce camera se îneca de fum, iar parcul începea să se lumineze. Mă apăsam cu amândouă mâinile pe gură, ca să nu strig ajutor. Într-o sforțare deznădăjduită, apucai un vătrai și smulsei două gratii, cari se prăbușiseră înăuntru,

împreună cu bucăți de cărbuni aprinși. Apoi, ca scuturat de friguri, îmi adunai ce aveam mai de preț și sării în parc, unde începui să alerg, cât puteam de iute, spre zid.

Dar în zăpăceala mea și împiedecat de întunerec, nu putui să nimeresc spărtura deodată. Înspăimântat de groază, începui să alerg la deal și la vale, răscolind ramurile și însângerându-mi fața și mâinile. În sfârșit, cu un strigăt de bucurie, dădui de gaura salvatoare și o zbughii afară!...

DUPĂ VREO DOUĂ ORE, ÎN SCHIMBUL CÂTORVA BANI grei de aur, eram pe țărmul asiatic și de acolo, în lumina zorilor, contemplam colțul drept al Perei, de unde flăcări uriașe se înălțau, răzbunătoare, spre ceruri! Un incendiu mai mult în Constantinopolul acesta bântuit de incendii...

În seara acelei zile liberatoare, o diligență mă lăsă la ușa unui han dintr-un sătuleț turcesc. După câteva zile mă culcam în Smirna, iar o săptămână mai târziu fumam o delicioasă narghilea pe terasa unei mari cafenele din Beirut.

Dar nu s-a sfârșit încă...

*

ACUM MĂ CREDEAM ÎN STARE SĂ DESLUȘESC LIMPEDE viața și să nu mă las înșelat. Aveam șaisprezece ani și oarecare experiență. Experiența aceasta a mea împărțea lumea în trei categorii: întâi veneau ființele blânde și

iubitoare cum erau Chira și mama, apoi sălbatecii de teapa tatălui meu și în sfârșit mărinimoșii de felul lui Mustafa-bei. Trebuia deci să iau aminte.

Și chiar de pe terasa unde mă aflam, începui pe loc să mă feresc de vreun jucător de șah cu trăsături simpatice. Mă gândeam la sărmanul Lupu, care se codise atâta vreme până să se lase mângâiat de mine. Făcui la fel, îndepărtându-mă în orice clipă de mâinile cari se întindeau să mângâie obrajii mei de adolescent.

Dar vai! Mă păzii atât de bine, că, fără să-mi dau seama, mă apropiai de altă prăpastie – căci viața nu se cuprindea toată în cele trei categorii ale mele.

ÎNCHIRIASEM O CAMERĂ, CHIAR DEASUPRA FRUMOASEI terase a lui Grand Concert-Variétés, de pe unica piață publică din Beirut. De dimineață până seara cafeneaua gemea de lumea cea mai împestrițată, dar, afară de eleganții băștinași, de cari mă feream, ceea ce făcea farmecul acestui local era trupa de artiști străini, angajați la Varieteu.

Bărbați și femei, tineri și bătrâni, frumoși sau urâți, ei erau cu toții oameni de viață. Pretutindeni n-auzeai decât glume, râsete comunicative. Pentru fiecare dintre obișnuiții cafenelei, ei aveau câte-o vorbă drăguță și fiecare era mulțumit. Cum și eu făceam parte dintre obișnuiți, mulțumirea generală dădu și peste mine și mă nimeri de minune!

Artiștii aceștia erau italieni, greci și francezi. Locuiau în același hotel cu mine. Pe un coridor strâmt, în fața

odăii mele, ședea o tânără pereche de greci cari cântau foarte bine. Bărbatul nu-mi plăcea, dar femeia... s-o bei într-un pahar cu apă! Eu o pierdeam din ochi de dragă, dar... în taină. Ori de câte ori ieșeam, nu știu cum se făcea că ușa camerei lor era mereu deschisă, iar ea totdeauna singură și aproape goală în fața oglinzii. Asta mă făcea să mă rușinez din cale-afară, și închideam ochii cât puteam, dar... ceva mai tare decât mine mi-i deschidea.

Și iată că, într-o bună zi, pe când ne încrucișam prin umbra coridorului, ea mă prinse în brațe, mă sărută apăsat și spuse:

— Dar știi că e rușinos tinerelul nostru! Trebuie încurajat!

Zăpăcit de întâmplarea asta, de îndată ce mă regăsii în odaia mea, gândii: „Ei și... Ce primejdie poate fi într-un sărut pe care-l dă o femeie unui tinerel?"

Căci, într-adevăr, acum eram un „tinerel". Nu o spunea ea? Și hainele, independența, aperitivele scumpe pe cari le luam o dovedeau îndeajuns. Numai judecata mea n-o dovedea, căci începusem să-mi pierd capul... Dar cui îi pasă de judecată?

Într-o după-amiază, contemplam de la fereastra mea furnicarul mulțimii din piață, mă gândeam la jocul, la vocea, la gesturile actriței, amintindu-mi cu durere ingenuitățile Chirei, când, deodată, ușa se deschise și cântăreața intră. Mă prinse frica.

— Nu te teme de nimic, micuțule: el e jos, prins într-un joc mare...

Îmi înlănțui gâtul. Mă împotrivii:

— Nu vreau să stai aici.

— Cum? Mă gonești? Și eu, care te iubesc și care credeam că și tu mă iubești! șopti ea duioasă, sărutându-mă.

Ședeam pe pat, alături de ea și, zău!, nu mă simțeam rău deloc. Apoi, nu știu cum se făcu, dar, tot mângâindu-mă, deschise ușa și apucă repede o tavă pe care erau o sticlă de vin străin și prăjituri. Îmi plăcură nespus. Ea porunci altele. Nu mă dădui bătut, nici de data asta, mai din lăcomie, mai pentru a face pe grozavul. Și ce de îmbrățișări! Ce sărutări!

Dar băgai de seamă că grecoaica prea mă pipăie și mă rușinai.

— Știi ce, puișorule? îmi zise ea. Nu ești bun de nimic! La vârsta ta!...

Și ca să nu mă prea zăpăcesc, schimbă vorba:

— Ești raia?

— Nu știu.

— Ce acte ai?

— N-am nici un act.

— Cum? Călătorești prin Turcia fără hârtii? Dar asta-i cât se poate de imprudent, dragul meu: ai putea fi arestat!

Mă îngrozii. Dacă mi-ar fi spus cineva că poliția lui Mustafa-bei e la ușă, nu m-aș fi înspăimântat mai tare.

O rugai să nu spună nimănui. Ea îmi făgădui sprijinul ei. Iar o protecție! Ce blestem! Oare nu e chip să trăiești nicăieri pe lumea asta fără să fii protejat?

Pe loc mă cuprinseră tot felul de gânduri negre. Ea îmi mângâia degetele:

— Ce frumoase inele ai!... Nu-mi dai și mie unul?

Firește, n-am putut refuza un inel... protectoarei mele.

Viața mi se întunecă. Nici cincisprezece zile nu trecuseră de când trăiam în libertate. Și iată că o mână nevăzută, care parcă se întindea de la Constantinopol până la Beirut, îmi primejduia din nou viața.

Dar o mână foarte aievea și mult mai apropiată îmi întinse în chiar seara acelei întâlniri o socoteală de vinuri străine și prăjituri care egala prețul întreținerii mele pe o lună întreagă.

Pe când plăteam nota, mă gândeam: „Asta și cu inelul mă fac să înțeleg că libertatea mea e bolnavă rău."

După câteva zile, aflai cât era de bolnavă.

Nedespărțiți la aperitive, cântăreața și bărbatu-său deveniră în curând comesenii și chiar pensionarii mei. Într-o zi, pe când jucam o partidă de table, un ofițer de poliție se apropie și-mi spuse:

— Dumneavoastră locuiți aici, domnule?

— Da, domnule! șoptii, gata să leșin.

— Fiți atât de bun și treceți mâine dimineață pe la poliție să vi se vizeze hârtiile!

Și, salutând prietenos pe tovarășii mei, plecă. Eu simțeam că mă prăbușesc într-o prăpastie.

— Nu face nimic! îmi spuse cântăreața. Bărbatul meu se va duce chiar acum să-l roage pe polițai să te lase în pace. Sunt prieteni buni!

Cu câtă căldură le mulțumii!

În adevăr, nimeni nu mai veni să mă supere. Chiar în ziua aceea mă frământai să găsesc un mijloc de a le arăta recunoștința mea, altfel decât prin mesele ce le ofeream. Prilejul mi-l dădu bărbatul însuși:

— N-am noroc la joc, prietene! îmi spuse el, aprins la față. N-ai putea să mă împrumuți cu două lire?

— Cum nu!

A doua zi fu tot atât de nenorocos și-mi mai ceru două lire. A treia zi, tot pe atât. După vreo săptămână, ghinionul lui îmi dădu de gândit, căci, dacă urma tot astfel, banii nu-mi ajungeau nici trei luni.

În aceeași seară, luai drumul Damascului, în tovărășia a doi mari negustori de covoare. Zdruncinat în colțul harabalei, mă gândeam la ciudățeniile vieții: „De-acum trebuie să fiu cu băgare de seamă și față de femeile cari au obiceiul să te sărute prin întunecimea coridoarelor!“

DAMASCUL FU PENTRU MINE CU ADEVĂRAT UN *DRUM al Damascului*. Acolo, viața mea se schimbă în totul.

Ai crede că asupra acestui oraș Dumnezeu a cernut praful din cele patru colțuri ale lumii. Ajungând aci, crezui că-mi dau sufletul.

Mă îmbrăcasem cu un costum sărăcăcios de orășean grec, pentru a trece mai nebăgat în seamă. Celelalte lucruri le duceam la subțioară, învelite într-o basma, iar bijuteriile și banii mi-i ascunsesem în chimir, pe care-l încinsesem chiar pe piele. Astfel deghizat, mă simțeam la adăpost de orice „protecție“ nedorită.

Mă strecuram pe străduțele cari străbăteau, ca niște hrube, casele mahalalei Cadem, căutând vreo odaie mai ieftină. Un hangiu grec îmi spuse că pentru ca să mă coste mai puțin ar trebui să iau un pat în vreo odaie cu altul. Primii.

Pe când intram să văd camera și să-mi las legătura, întrebai cine se culca în patul celălalt.

— Tot unul ca tine! îmi răspunse el, morocănos.

Mă simțeam nenorocit. Țara mea, Chira, mama se scufundau într-o depărtare neguroasă, pe veci dispărută pentru mine. Iar eu, pe veci smuls din cuibul meu drag, ce căutam în orașul acesta sinistru? Cum puteam eu nădăjdui să mai dau de soră-mea? Și ce-am să pot face ca să-mi câștig pâinea de toate zilele, când voi isprăvi banii?

Afară de asta, n-aveam nici un act. Și iată ce era mai grav. Puteam fi arestat oricând. Cine m-ar fi scos din închisoare?

În curtea hanului, în jurul unui havuz împodobit cu flori, o mulțime de pierde-vară ședeau tolăniți, flecăreau, fumau și beau un rachiu lăptos. Toți păreau fericiți. Oamenii aceștia erau la ei acasă. Se cunoșteau, se ajutau între ei, aveau dureri și bucurii comune. Dar eu? Ce eram eu pentru ei? Un necunoscut. Cine intră în odaia în care zace un necunoscut (de boală sau de inimă-rea) ca să-l întrebe ce-l doare sau ce-ar pofti?

Instinctiv, dusei mâna la chimir, unde îmi aveam banii, singurii mei prieteni! Dar aurul e un prieten care te părăsește fără să-i pese, te trădează cât ai clipi din ochi,

iar eu nu cunoșteam nici un mijloc prin care să-l fac să reintre în chimir.

O Chira ar fi fost cu totul altceva. Ea nu m-ar fi părăsit pentru nimic în lume. Eram nedespărțiți. Oare să mai fi fost cu putință să existe vreo altă Chiră pe lumea asta? Poate! Dar ele își aveau desigur Dragomirii lor. Pentru ele, eu eram un simplu necunoscut, un trecător pe care-l privești o clipă cu curiozitate, și pe care-l uiți tot atât de ușor.

Ca să mă mângâi, cerui un pahar cu rachiu, apoi altul. Ceasul prânzului veni. Gustai ceva și cerui un pahar cu vin, apoi altul. Și cu inima grea de amărăciune, mă urcai în odaia mea.

AICI, UN OM CA DE VREO TREIZECI DE ANI, PE JUMĂtate dezbrăcat, sta pe marginea patului. Pe masă ardea o lampă. Două scaune. Paturile, de o curățenie îndoielnică. O oglindă afumată. Nici urmă de lavoar.

Îi dădui bună seara, pe grecește, și-mi examinai patul.

— Trebuie să-l depărtezi de perete – îmi vorbi el, ca unei vechi cunoștințe – sunt ploșnițe. Vom lăsa lampa aprinsă toată noaptea: ploșnițele, ca și bufnițele, se tem de lumină.

— Ploșnițe? făcui eu mirat, căci într-adevăr, nu văzusem în viața mea asemenea gângănii. Ce sunt astea ploșnițe?

— Cum? Tu nu știi ce sunt ploșnițele? mă întrebă el, uimit. Lasă, ai s-o afli în noaptea asta... Dar ia spune-mi, unde ai dormit până acum de n-ai habar de ele? Eu, dimpotrivă, nu știu ce-i aia un pat fără ploșnițe!

— Și fac rău ploșnițele? întrebai, înfricoșat de acest vrăjmaș.

— Oleacă, îmi răspunse el, nepăsător.

Eram obosit. Voiam să mă dezbrac și să mă culc, dar o rușine necunoscută până atunci mă reținu în fața acestui străin. El înțelese, căci micșoră lumina, iar după ce mă strecurai în așternut se sculă și mări flacăra.

— Parc-ai fi o fată mare! adăugă el, râzând.

Această glumă îmi dădu un pic de încredere în el și în noaptea aceea adormii în pace, strângându-mi chimirul sub căpătâi.

A doua zi de dimineață, nu știam mai mult decât în ajun ce înseamnează o pișcătură de ploșniță, dar tovarășul meu îmi arătă o pată de sânge pe fața de pernă. Mă îmbrăcai vesel, fără să mă mai jenez de el.

Din curte răzbăteau frânturi de vorbe și hohote de râs. Privii pe fereastră: în jurul fântânii, aceeași lume împestrițată fuma din ciubuce lungi și sorbea zgomotos din cești cu cafea.

Curtea era stropită și măturată. Aerul proaspăt pătrundea adânc în plămâni, o lumină aurie, misterioasă, cum numai în Orient strălucește, învăluia lucrurile și ființele.

Mă înflăcărai pe dată. Vrăjmașul duios, care dormita în adâncul sufletului meu, se trezi.

— Nu vrei să luăm o cafea împreună? îl întrebai pe necunoscut.

— Ba da, cu plăcere.

JOS, TRĂGÂND DIN CIUBUCE, CARI FUMEGAU CA NIȘTE coșuri, vorbirăm multe și de toate. El îmi destăinui amarurile lui: n-avea de lucru, nici bani și era dator vândut. Îi spusei că și eu aveam un necaz:

— Mi-am pierdut actele. Dacă m-ai ajuta să-mi procur altele, ți-aș da o liră turcească, drept mulțumire.

El se înflăcără:

— Cum nu! Se poate! Cunosc un „scriitor public“ care face așa ceva, dar cere cam scump.

— Cât? întrebai voios.

— Patru lire!

— Le dau!... Și ție, lira făgăduită.

După un ceas, un scrib cu o barbă lungă și albă se jura – pe ochii lui – înaintea unui funcționar că mă văzuse născându-mă la Stambul, în cutare an al Egirei, că mă numeam Stavru și eram deci „raia“, supus al sultanului, „stăpânul nostru“.

Funcționarul ascultă, zâmbind, apoi luă o pană și acoperi o foaie întreagă cu frumoase slove arabe, semnă, puse pe bătrân să iscălească și el, aplică sigiliul împărătesc și-mi înmână prețiosul talisman.

— Trebuie să-i dai un bacșiș, îmi șopti martorul.

Pusei o liră pe masă.

— N-ajunge! făcu bătrânul.

Mai dădui una. De câte ori scoteam câte o liră, mă duceam într-un colț ca să scotocesc în chimir. Când ieșii, îmi plătii și martorul, apoi plecai cu tovarășul meu să hoinărim prin oraș, să mâncăm și să bem.

Seara ne întoarserăm la culcușurile noastre, beți și veseli. Adormii ca un buștean, bătându-mi joc de ploșnițe, dar având grijă să-mi ascund chimirul sub cap.

Când mă deșteptai, mă prinse mirarea văzându-mă singur în odaie. Tovarășul meu de cameră mă părăsise, fără să-mi spuie un cuvânt. Dar nu numai el plecase, ci și prietenul meu trădător, aurul, scumpul meu chimir. Mă trădase fără nici un pic de îndurare, se duseseră amândoi, lăsându-mă doar cu trei megedii în buzunar și cu blestematul talisman!

*

ACUM NU MAI ERA VORBA DE PLÂNS. ERA MOARTE curată...

Și azi simt, aci deasupra stomacului, nodul, golul care îmi pustii pieptul în dimineața aceea, când doar că n-am murit.

Mă învârteam năuc, în cămașă și izmene, și mă aplecam peste fereastră, fără să-mi dau seama de ce fac. Ca întotdeauna, în curte fumau aceiași oameni, roată în jurul fântânii, dar acum parc-ar fi fost niște gropari cari păzeau un sicriu. Voind să scobor scara, mă azvârlii inconștient în gol! Mă ridicai pe dată, cu fața însângerată și simțind că mă înăbuș. La sosirea hangiului și clienților săi, nu putui spune decât:

— Chi... mirul!

Începură să întrebe toți, din toate părțile. Nu puteam vorbi alt nimic decât:

— Chimirul!

— Ei bine... ce-i cu chimirul?

— Chimirul!

Îmi turnară apă pe cap, îmi spălară fața de sânge, și mă siliră să beau rachiu.

— Hai, spune acum! răcni hangiul, zgâlțâindu-mă de umăr.

— Chimirul!

— Să știți, făcu el, că tâlharul care dormea în patul celălalt i-a șterpelit chimirul, drept mulțumire că l-a îndopat ieri toată ziua.

Cum nu mă mai astâmpăram la un loc, el mă așeză pe un scaun. Rămăsei răstignit, cu mâinile atârnând moi, de-a lungul trupului. El încercă să mă mângâie:

— Știu... e o nenorocire... Ți-a furat gologanii... Dar pentru asta trebuie să mori? Ce-ai să câștigi atunci? Câți cereci aveai?

— Chimirul! repetam într-una.

— Ei, na-ți-o bună! Băiatul ăsta nu mai știe să spună altceva decât „chimirul“.

Și hangiul se urcă în odaia mea și-mi aduse hainele.

— Hai! Îmbracă-te!

Mă lăsai moale ca un paralitic. El mă îmbrăcă din tălpi până în creștet. Apoi căutându-mi prin buzunare scoase actul de identitate și banii rămași.

— Ia te uită!... Dar, după cât văd, nu ești chiar atât de sărac! Ai trei megedii... Și te chemi Stavru! Păi bine, Stavrule, cu banii ăștia nu mori de foame... Ce treabă știi să faci?

— Chimirul...

— Eiii!... Lua-l-ar dracu de chimir! răcni el, înfuriat.

Și vârându-mi averea în buzunar, plecă, bombănind:

— Ce dracu, doar nu vei fi avut în chimir cu ce cumpăra o cămilă, că atunci n-ai fi tras la mine!

AVEAM ÎN CHIMIR MULT MAI MULT DECÂT TREBUIA ca să cumpăr o cămilă. Aveam optzeci și trei de lire turcești, de aur, nouă inele cu pietre scumpe și ceasul! Și, bogat de toată acea avere, venisem, totuși, să mă culc în hanul lui!...

NU-I DELOC ADEVĂRAT CĂ OMUL E CREATURA CARE înțelege rostul vieții. Deșteptăciunea lui nu-i servește la mare lucru. Că are grai, nu înseamnează că nu-i un prost. Dar acolo unde prostia-i întrece chiar și inconștiența animalelor e când e vorba să ghicească și să simtă durerile semenilor săi.

Nu rareori ni se întâmplă să vedem pe drum câte-un bărbat cu chipul palid și cu privirile rătăcite, ori câte-o femeie plângând. Dacă am fi – în adevăr – niște ființe superioare, ar trebui să oprim pe bărbatul sau pe femeia aceea și să le oferim pe dată ajutorul nostru. Aici ar sta toată superioritatea pe care aș fi dispus să i-o atribui omului asupra animalelor! Și, cu toate acestea, niciodată nu se întâmplă așa ceva.

Au trecut cincizeci de ani de la întâmplarea asta, așa că nu-mi prea aduc aminte cum m-am sculat de pe scaun și am ieșit din curtea hanului, nici pe unde am umblat, fără nici un gând, străbătând orașul. Dar ceea ce știu e

că nici o mână nu s-a pus pe umărul adolescentului aceluia cu privirile rătăcite, care mergea în neștire, nici un glas, nici un chip omenesc nu s-a oprit să mă întrebe: „Ce ai?“ În starea aceasta de inconștiență mă pomenii, în dimineața aceea de aprilie, pe șoseaua – unde se plimbă damascenii – numită Baptuma.

Mă dezmeticii în urletele și înjurăturile unui vizitiu arab, care doar că nu mă răsturnase. Mă pipăii la brâu, dar chimirul nu mai era!

Simțeam cum îmi bătea inima ca a unei păsăruici pe care-o ții în mână, și în același timp un nod parcă mi se ridica din stomac și-mi curma răsuflarea. Mișcarea aceasta îmi devenise un tic chinuitor. Ori de câte ori îmi duceam mâna la brâu, inima îmi săgeta de o spaimă care mă sugruma, și neîncetat simțeam nevoia de a mă încredința că în adevăr fusesem victima acestei nelegiuiri și că nu mai aveam chimirul.

În momentele de grea cumpănă, inimile simțitoare se deprind anevoie cu gândul că nenorocirea într-adevăr s-a întâmplat și că nu mai poate fi îndreptată prin nimic.

Pe lângă mine treceau tot felul de oameni: perechi de îndrăgostiți, femei cu copii, domni burtoși, liniștiți și satisfăcuți. Ei mă priveau și treceau înainte. Nu vedeau nimic. Nu înțelegeau nimic... Pe când eu... Eu muream... Eram singur, menit să îndur un chin prea greu pentru vârsta, pentru inima și pentru neexperiența mea.

Mergeam întruna. Ieșii din crâng. Câmpia siriană, cu drumurile ei gloduroase și colibele beduinilor, îmi păru ca moartă, asemenea simțurilor mele. Nu priveam

un lucru fără să nu-mi aduc mâna la brâu și să tresar: „Nu mai am chimirul!...“ Iar în clipa aceea, parcă mă strângea cineva de gât.

Un copil de arab trecu pe lângă mine, călărind pe-un măgar și târând de funie o cămilă împovărată de două sarcini care se legănau. Urâciunea dihaniei acesteia, cu ochii lătăreți, ca de șarpe, mă înfioră. Mai încolo, un beduin, cu barba neagră încâlcită, cu chipul ars de soare, se apropie în galop, opri și mă întrebă ceva pe arăbește. N-am știut ce să-i răspund. El pieri, lăsându-mi o impresie plăcută, căci îmi aminti frumosul chip al lui Cosma.

Curând după aceea ajunsei într-un sat sărăcăcios, în care oamenii, stând la pământ, strujeau lemnul, servindu-se la aceasta de picioarele goale, tot atât de bine ca și cum ar fi făcut-o cu mâinile. Femei îmbrăcate în zdrențe negre, murdare, și cu chipurile acoperite – adevărate „sperietori“ – duceau pe cap ulcioare ovale, în timp ce copiii, murdari și slăbănogi, se jucau și țipau ca niște draci. Înaintea unui cuptor făcut din noroi uscat, pe jumătate scufundat în pământ, un om scotea niște lipii calde, cari răspândeau un miros de cocă crudă.

Tocmai ieșeam din sat, când băgai de seamă că un câine se luase după mine. Mă oprii. Se opri și el și ne privirăm în ochi. Era un câine cenușiu, de mărimea lui Lupu, dar, sărmanul, n-avea nimic mândru și independent în el. Nici liniștea conștientă a celuilalt. Își plecă umilit capul și se piti de frică. Expresia ochilor lui era ștearsă, tulbure. Îmi fu milă și-l mângâiai pe cap. Îmi linse mâna. Nu era mofturos.

Mă întorsei la cuptor, cumpărai de doi metelici patru lipii și i le dădui. Le înghiți pe câte patru, fără să le mestece. Mai luai patru, le vârâi în buzunar și o pornii în neștire. Câinele mă urmărea mereu.

În fața mea apăru un deal nisipos, cu totul sterp și pustiu. Ajunsei la el și începui să-l urc, însă obosii curând și mă așezai alături de câine. Departe în vale, Damascul – presărat cu cupole și minarete cari dominau nenumăratele terase – îmi apăru ca un imens cimitir, îngropat în pulberea lui albă.

Nici un zgomot nu ajungea până la mine. În urechi nu-mi răsunau decât zvâcniturile puternice ale inimii mele zdrobite. Ochii mi se cerniră. Damascul și lumea dispărură. Din negura trecutului, îmi răsări luminoasă casa mamei mele. Traiul tihnit al vremilor acelora atât de îndepărtate mi se strecură sub pleoapele închise. Retrăii zilele fericite de odinioară până în cele mai mici amănunte, din clipa cea mai întunecată a amintirilor mele, până la grozava noapte a crimei, până la răpirea noastră.

Și deodată mi se înfipse în suflet gândul că nenorocirea mea și a Chirei erau suferinți izbăvitoare, pentru că am voit, am provocat și am servit de unelte pentru înfăptuirea acelui omor. Dorisem moartea părintelui și a fratelui.

Neîndoios, acesta era un păcat de moarte. Și acum Dumnezeu ne pedepsea pe amândoi – pe ea prin robie, pe mine printr-o libertate plină de chinuri.

Deschisei ochii și mă înspăimântai. La apus, cerul era roșu de sânge. Nori grei, ca de sânge închegat, se târau aproape de pământ, luând întruchipările cele mai fantastice, una mai grozavă ca cealaltă.

MĂ PRĂVĂLII LA PĂMÂNT, ASCUNZÂNDU-MI FAȚA între palme, înaintea micii peșteri lângă care poposisem. Mă rugai îndelung, cerând iertare lui Dumnezeu, tatii și sufletului fratelui meu ucis.

Și noaptea învălui în taina ei trupul unui adolescent pocăit care căuta mângâiere în trista soartă a unui câine trimis de hazard.

Rugăciunile și penitențele ușurează sufletele credincioșilor. Avui câteva ceasuri de liniște. Însă la apropierea zorilor, în regiunile nisipoase, se lasă un frig de gheață. Când soarele apăru în zare, eu tremuram din toate încheieturile și-mi închipuii că trebuie să mă fi îmbolnăvit de moarte.

„Dacă voi muri“, mă gândeam, „după această căință, Dumnezeu mă va ierta și poate nu-mi va trimete sufletul în muncile iadului!“

Mă sculai și o luai înapoi. Pe drum mâncai o lipie. Pe celelalte trei le dădui câinelui, care era mai flămând decât mine.

După puțin, soarele începu să mă înfierbânte în spate – în mine simțeam încolțind o pace binefăcătoare. Ajunsei în sat. Nu mi se mai păru atât de urât. Aici, câinele mă părăsi. Asta mă duru puțin. Îl mângâiai pe cap și mă despărții de el ca de-o cunoștință plăcută, făcută într-o călătorie scurtă.

Singur, acum, mă îndreptai spre Damasc, prin păduricea Baptuma, chinuit mereu de gândul chimirului meu.

În drum mă încrucișă o lungă caravană de cămile, dar nu mă mai speriai de ele. Intrai pe aleile Baptumei puțin înainte de amiază, pe o vreme admirabilă. Forfoteala de acolo mă minună. Bărbați în mândre haine turcești, femei tinere și negrăit de frumoase, cele mai multe neavând decât partea de jos a feței ușor acoperită de un văl străveziu, treceau încoace și încolo, pe jos și în trăsuri. De pretutindeni zvoneau glasuri sonore, hohote de râs amintind clinchetul paharelor de cristal lovite cu o vărguță, convorbiri vesele.

Eram încântat de farmecul glasurilor, ca și de pitorescul costumelor. Mi-aduc aminte că mă aflam într-o vineri, dumineca musulmanilor. Femeile se salutau rar, grațios și discret, însă efuziunile sentimentale dintre bărbați, salamalecurile și nesfârșitele strângeri de mână pricinuiau opriri îndelungi celor ce se plimbau pe jos. Se vorbea foarte mult turcește. Cu toate acestea, araba domina.

Șezui îndelung, admirând mișunarea mulțimii. Cu încetul, trecătorii și trăsurile începură să se rărească. Îmi urmai drumul, visător, turburat, cu inima chinuită între dorința de a trăi, setea de veselie și nenorocirea și ruina mea. În curând rămăsei singur, singur cu jalea care mă bântuia. O trăsură cu doi cai venea la trap din partea opusă. Când ajunse în dreptul meu, răsuflarea mi se tăie, inima-mi încetă să-mi mai bată.

Chira era în trăsură...

DA, ȘI AZI MAI CRED CĂ ERA DULCEA ȘI IUBITA MEA soră! Era Chira, așa cum o împodobise Nazim Efendi, în corabia lui, într-un măiestru vestmânt de odaliscă, de cadână de harem, semănând portretelor atârnate pe pereți!...

Mă clătinai, bătui din palme, și strigai pe românește:

— Chira!... Chiralina!... Eu sunt! Dragomir!...

Tânăra femeie surâse sub vălul străveziu și-mi făcu un semn cu mâna înmănușată, dar vizitiul pocni din bici, eunucul de pe capră mă fulgeră cu privirile și echipajul zbură.

Credeam că am să mor!... Chira era – îmi făcuse doar semnul!... Și fără să mai aștept o clipă, începui să alerg ca un struț în urma trăsurii, zicându-mi: „Doamne-Dumnezeule!... Abia mi-am mărturisit păcatul și m-am căit, că îndurarea Ta mi-a scos în cale pe surioara mea pierdută!“

Cu toată alergătura mea, trăsura se îndepărta mereu. Răsuflarea mi se curmase și mă temeam să nu pierd trăsura din vedere. Spre norocul meu, la ieșirea din crâng, o văzui îndreptându-se spre o bogată vilă, ale cărei porți se deschiseră, înghițiră echipajul și se încuiară în urma lui.

Țipai de bucurie. Mă repezii cu cele din urmă puteri spre poartă și începui să lovesc cu furie, cu pumnii și picioarele. Pe dată, se deschise o portiță și apăru un cavas, în uniformă.

— Chira!... urlai eu, în turcește, gâfâind. Aceea-i sora mea!... Vreau să-i vorbesc!

— Ce?... Ce vrei? mă întrebă cavasul, tot în turcește, oprindu-mă pe loc.

— Cucoana... care-a intrat cu trăsura e sora mea... Chira!

— Ce Chira, bre?... Ai înnebunit?

În adevăr, înnebunisem, căci tăbărâi peste cavas, țâșnii pe lângă el și răzbătui în curte. N-avui însă timp să trec mai departe. Doi inși apărură ca din pământ, în vreme ce de la o fereastră un glas răgușit de bătrân strigă:

— Ce însemnează zgomotul acesta?... Ia să-i dați câteva ghiaurului acela, precum și cavasului, care l-a lăsat să intre!

Fusei târât afară din ogradă, întins la pământ și bătut cu o vână de bou, până îmi plesniră și pantalonii, și pielea. Apoi traseră zăvoarele și mă lăsară pe jumătate leșinat de durere.

*

ACI E PUNCTUL CULMINANT AL CALVARULUI MEU... Aci sfârșesc tristețile a mai mult de trei ani de copilărie chinuită... Căci, dacă Dumnezeu a fost crud cu mine și nu a voit să mi-o redea pe Chira, o Providență există totuși, și această Providență mi-a trimis un prieten.

Ridicându-mi trupul sfărâmat, de-abia avui puterea să mă târăsc de partea cealaltă a drumului și mă lăsai la pământ, sleit. În momentul acela, un om între patruzeci și cincizeci de ani, îmbrăcat într-un costum grecesc sărăcăcios, ducând într-o mână vasul cu salep și în cealaltă coșul cu cești, se apropie de mine, își lăsă jos povara și, încrucișându-și brațele pe piept, oftă din fundul plămânilor:

— Ah, sărmane copil! făcu el, în grecește. Am văzut când te băteau, dar n-aveam nici o putere! Ce supărare le-ai făcut păgânilor acestora ca să te schingiuiască așa?

Priveam chipul acela plin de sinceritate, barba sură și încâlcită, ochii buni și îndurerați, sub o frunte încrețită. Și, turbat de durere, țipai, răzvrătit chiar împotriva simțirilor mele:

— Du-te la dracu!... Lasă-mă în pace!

Și izbucnii în plâns. Bunătatea lui birui:

— Pentru ce mă dai la dracu, băiatu-meu? Mi-e milă de tine și aș vrea să te ajut, căci te văd nenorocit!

— Să mă lăsați în pace, cu toții, cu mila și cu inima voastră!... Sunt sătul de voi!... Vreau să mor singur!

— Vai, nenorocitule!... Atât de tânăr și... dezgustat de viață! Dar, oricum... ia bea ceașca asta de salep cald!... Are să-ți facă bine...

Primii ceașca cu salep, fără să știu ce să mai cred.

Ce regulă, ce înțeles trebuia să trag din scurta mea experiență, în care atâți oameni cari începuseră prin a se arăta buni și generoși sfârșiseră prin a fi josnici și criminali? Da, la șaisprezece ani cunoșteam această josnicie a sufletului omenesc. Și cu toate acestea nu știam totul.

Nu știam, mai ales, că operele Creațiunii sunt infinit mai complexe și mai variate, că miile de patimi îndurate nu ne dau dreptul să scuipăm asupra întregii lumi. Dumnezeu însuși a înțeles aceasta când, supărat pe-o omenire păcătoasă, s-a hotărât s-o pedepsească fără s-o extermineze, pentru că a scăpat de la dezastru un patriarh drept

și familia lui. E adevărat că oamenii cari au venit după potop n-au prețuit mai mult decât înaintașii lor, însă asta n-a fost din greșeala lor. Asta însemnează că Dumnezeu (întocmai ca mine la șaisprezece ani) n-a cunoscut bine lumea și n-a prea știut ce face.

Din ziua în care soarta mi-a scos înainte pe Barba Iani, vânzător de salep și suflet divin, am înțeles că omul care are norocul să întâlnească în viața lui pe un Barba Iani trebuie să se considere fericit. Nici eu, de când trăiesc, n-am întâlnit decât unul singur, dar el mi-a fost de ajuns ca să-mi îndulcească întreaga viață și să mă facă adesea s-o binecuvântez, să-i ridic osanale.

Căci bunătatea unui singur om este cu mult mai puternică decât răutatea miilor de oameni. Răul piere în aceeași clipă cu moartea celui care l-a înfăptuit – binele continuă să-și reverse strălucirea și după dispariția celui drept.

Întocmai ca soarele care gonește norii și aduce bucuria pe pământ, Barba Iani trăsni răul care-mi rodea inima și mi-o umplu de sănătate. Și nu mică fu îndârjirea pe care i-o opusei. Nu de puține ori împotrivirea mea îl răni, dar care inimă – oricât de zdrobită ar fi de întâmplările vieții – ar putea rezista inimoasei bunătăți?

Trebuii să mă las copleșit; și providențialul salepgiu cunoscu toată drama fragedei mele vieți. Tămăduirea veni iute.

— Stavrache – vorbi el, adoptând, din prudență, falsul meu nume –, deocamdată trebuie să renunți de-a

mai căuta pe sora ta într-un chip atât de puțin înțelept. Trebuie să știi că mai curând smulgi o căprioară dintre fălcile tigrului decât pe o femeie închisă într-un harem. Iar dacă izbutești să-ți înfrânezi această slăbiciune a inimii, restul e ușor ca bună-ziua! Tu ai trei megedii. Ei bine, banii aceștia îți ajung ca să-ți cumperi un ibric de salep și cești, adică ceea ce vezi că am și eu și care mă face să trăiesc – de douăzeci de ani – în deplină libertate. După asta, cu ibricul într-o mână și cu panerul în cealaltă, cu Barba Iani lângă tine, vom bate ulițele, piețele, vom străbate locurile de petrecere și bâlciurile, strigând voioși: „*Salep! Salep! Salep! Iată salepgiul!*“ Îngăduitorul pământ al Anatoliei se va întinde larg și liber înaintea ta. Da, liber, căci – orice s-ar spune de acest pământ absolutist turcesc – nu este altul pe care să poți trăi mai liber, cu o singură condiție însă: să te faci mic, să dispari în mulțime, să nu te deosebești prin nimic de alții, să fii surd și mut... Atunci și numai atunci te vei strecura pretutindeni, nezărit. Porțile cele zăvorâte nu se deschid când vrei să le forțezi.

NU MAI DEPARTE DECÂT A DOUA ZI, ÎMPOVĂRAT CU ibricul și panerul cu cești, strigam, cu tărie, alături de Barba Iani: „Salep!... Salepgiul!“

Atunci înțelesei în ce chip izbutești să faci să revină în chimirul tău banul, prietenul acela trădător și fără inimă care te părăsește. Din toate părțile ne cădeau gologani, libertatea intra în punga mea, și seara – căzând de oboseală – gustam din fericirea omului care poate trăi

fără să aibă buzunarele pline cu aur. Fumându-ne narghilelele pe câte o terasă, mă pătrundeam tot mai mult de bunătatea pe care o răspândea făptura lui Barba Iani. Îi fui recunoscător – și-l iubii așa cum iubești un părinte și un prieten. Ședeam la el, lucram amândoi. Masa o luam laolaltă, ceasurile de hoinăreală le gustam împreună, astfel că ajunserăm nedespărțiți. O prietenie strânsă ne legă cu timpul, altoind mlădița tânără pe trunchiul arborelui copt.

Barba Iani, ca să nu-mi pară misterios, merse cu bunătatea lui până a-mi dezvălui trecutul său. Trecutul acesta nu era nici fără pată, nici fără amărăciuni.

Dascalos (institutor) într-un orășel din Grecia, făptuise o greșeală pasională, care-i adusese doi ani de închisoare și pierderea titlului. La ieșirea din pușcărie, trebuise să-și părăsească orașul și rătăci mai mulți ani, făcând negoț, cunoscând toate greutățile, legând prietenii și sângerându-și inima. O altă aventură amoroasă era cât pe ce să-l coste și viața. Atunci trecu în Asia Mică și trăi singuratec, în independență, aproape în înțelepciune.

Era un om care știa să vorbească precum știa să tacă, îi plăcea să facă bine, fără să cadă în slăbiciune, și când nu-i plăcea vreo mutră era inutil să i-o vâri în suflet.

Cunoștea toate dialectele Orientului apropiat și tot timpul liber și-l petrecea citind, hoinărind, spălându-și rufele. Nu mă îndemna la nimic, îmi arăta numai ceea ce era bine, folositor și inteligent de făptuit. De la el am învățat să citesc și să scriu grecește. Văzându-mă atât de fidel atașat lui, nu-mi precupeți dragostea. La început

îi ziceam „domnule“, el îmi spuse să-i zic „Barba“, adică „Unchiule“.

În curând, uitând de pierderea chimirului – cu întreaga lui comoară –, devenii discipolul său, singurul lui prieten și mângâierea bătrâneţelor lui.

Dar deocamdată mai aveam o grea încercare de trăit. O trăirăm împreună.

DACĂ UITASEM PIERDEREA CHIMIRULUI, NU MĂ puteam obișnui cu aceea a soră-mii. Mi-era drag Barba Iani, dar pe Chira o adoram. Și cum eram încredinţat că ea trăiește îndărătul porţilor lângă cari mâncasem bătaia aceea, demonul mă împinse să trec iar pe acolo.

Era în mijlocul verii, la vreo lună după nenorocita plimbare la Baptuma. Dădui târcoale – fără știrea lui Barba Iani – în mai multe rânduri pe lângă afurisita de vilă, ocolind-o pe departe, pândind, spionând. Nimic. Tot felul de femei ieșeau la plimbare în trăsură – Chira pierise.

Încurajat de îndemânarea pe care o întrebuinţam, într-o seară mă hotărâi să fiu mai îndrăzneţ. Îmi procurai o scară și, favorizat de o noapte întunecoasă, mă dusei s-o rezim de zidul înalt care împrejmuia curtea. Căutam cu orice preţ mijlocul să privesc înăuntrul haremului, unde știam că femeile umblă fără de văl. Dar nu dădui decât de obloane închise. Mă încăpăţânai, făcui înconjurul zidului și sfârșii prin a da de-o fereastră luminată. Dar asta nu era decât o cameră mare, bogat mobilată, și în care nu era nimeni... Așteptai, cu inima zvâcnind, în capul scării, nădăjduind mereu să zăresc trecând vreo femeie.

Deodată, treapta pe care ședeam plesni, și fu cât pe ce să cad. Înghețat de frică, mă agățai cum putui mai bine, când o zguduitură neașteptată mă aduse în simțiri... Scara-mi fu smulsă, iar eu căzui în brațele unui cavas care – fără să scoată o vorbă – mă zdrobi sub o ploaie de pumni.

Fusei legat burduf, așezat într-un cărucior tras de un măgar și dus la Damasc, unde mă aruncară în arestul preventiv.

ÎNCHISORILE PREVENTIVE ÎN TURCIA VREMURILOR acelora erau adevărate morminte pentru supușii otomani. Nenorocitul care intra acolo, mai ales pentru vinovății grave ca a mea, habar n-avea când urma să fie judecat, dacă vreun om cu vază n-ar fi alergat, sfănțuind în dreapta și în stânga, și implorând grația unui înalt funcționar. Dar cea mai mare suferință nu era atât pierderea libertății, cât îngrozitoarea viață pe care trebuia s-o ducă acolo cel închis, mai ales când era un tânăr.

În celula mea, eram o duzină. Patul comun – o lungă înșiruire de scânduri goale – ocupa trei părți din încăpere. Într-un colț, un hârdău mare de lemn, cu capac, în care ne făceam nevoile, împrăștia o putoare înăbușitoare. Păduchi de toate felurile, ploșnițe fără număr și șobolani mișunau puzderie. Nu se obosea nimeni să-i mai ucidă; pentru asta ar fi trebuit o viață de om.

Faptele cele mai scârboase se petreceau în văzul tuturor. Turci, greci, armeni sau arabi nu mai păreau

oameni. Abjecția omenească era astfel, încât n-ar putea fi comparată decât cu ea însăși, căci singură specia umană, dintre toate făpturile pământului, poate să se degradeze până într-atât.

Și eu căzusem tocmai în iadul acesta pământesc, în mijlocul acestor monștri... Ce pleașcă pe ei!

Nimeni nu-mi luă apărarea, nici unul nu mă protejă, nici musulmanii, nici chiar creștinii... Mai mult, se bătură pe prada proaspătă, își smulseră bărbile, se însângerară. Dacă ar fi avut arme, s-ar fi ucis!... Astfel, timp de o lună, cunoscui cele mai cumplite batjocuri ce se pot închipui...

Azi, nu-mi pare rău de tot ce-am pățit. Numai astfel am putut cunoaște ființa omenească până în adâncurile ei. Dacă am rămas bun în ciuda tuturor celor ce am văzut, celor ce am suferit, e doar pentru a putea să-mi aduc prinosul de recunoștință celui care a creat Bunătatea, a făcut-o rară și a așezat-o printre bestii – ca unică justificare a vieții.

MĂ SOCOTEAM ÎNGROPAT DE VIU ȘI MĂ GÂNDEAM LA moarte. Se povestea că unii întemnițați, nemaiputându-și îndura chinurile la cari erau supuși, se spânzuraseră de gratiile ferestrelor, cu fâșii din hainele lor, în timpul nopții, pe când toți ceilalți dormeau. Mă hotărâi să fac și eu ca acești martiri.

Cu toate acestea, un glas lăuntric mă îmbărbăta. Știam că nu mai eram singur pe lume, ca mai înainte. Un om inimos, un prieten rar, se afla undeva, afară. Era

sărac și fără protectori, dar bun și inteligent. Neîndoios că el se gândea la mine, că lucra la liberarea mea.

Judecasem bine. Într-o zi, ușa celulei se deschise, paznicul intră și îndărătul lui se ivi Barba Iani!... Câtă nespusă fericire! Numai apariția Chirei m-ar fi putut face atât de fericit. Însă, în același timp, câtă tristeță! Luna aceasta, părul bietului om albise! Mă aruncai în brațele lui, plângând. Drept orice compătimire, în fața acestei scene dureroase, un grec, tolănit pe pat, strigă:

— Ei, moșneguțule! E al tău băiatul? Bună bucățică pentru un loc ca ăsta!... Ne-am înfruptat cu toții! Tu i-ai luat caimacul?

Galben ca ceara, Barba Iani mă strânse în brațe și-mi spuse cu glasul tremurător și înăbușit:

— Fii tare!... Fii tare!... Mâine vei fi scos de aici pentru a fi deportat...

— Deportat? strigai eu. Să mă despart de tine?

— E pedeapsa cea mai ușoară pe care am putut-o obține. Greșeala ta e gravă: ai voit să intri noaptea într-un harem... De altfel, mângâie-te, eu te voi întovărăși. Lumea-i largă, vom fi liberi și – dacă în viitor te hotărăști să mă asculți – vei trăi fericit pe pământul turcesc. Hai, la revedere!... Pregătește-te pentru mâine dimineață, în zori!

N-am putut dormi toată noaptea. În faptul zilei, fusei scos afară. Doi jandarmi călări, înarmați cu puști și iatagane, așteptau la poarta închisorii, cu o căruță. Abia atunci băgai de seamă că eram trei condamnați la deportare. Barba Iani era de față, cu bagajele noastre. Căruța fu încărcată și convoiul porni spre Diarbekir.

O VIAȚĂ DE OM NU SE POATE ISTORISI, NICI SCRIE. O viață de om care a iubit lumea și a străbătut-o e și mai cu neputință de povestit. Dar când omul acesta a fost un pasionat, când el a cunoscut toate formele fericirii și ale nenorocirii străbătând pământul, atunci e aproape o îndrăzneală să încerci să redai o imagine vie despre ceea ce a fost viața lui. Mai întâi, e o imposibilitate pentru el însuși, apoi pentru cei ce trebuie să-l asculte.

Farmecul, pitorescul, partea interesantă a vieții unui om cu temperament puternic, zbuciumat și, în același timp, aventuros nu stă totdeauna în faptele izbitoare ale acestei vieți. Frumusețea trebuie s-o cauți – de cele mai multe ori – în amănunte. Dar cine stă să asculte amănuntul?... Cine-l poate gusta? Și – mai ales – cine l-ar putea înțelege?

Iată pentru ce am fost totdeauna vrăjmașul lui „Povestește-ne ceva din viața dumitale“...

Mai este o greutate: când iubești, nu poți trăi singur. Nu poți trăi singur nici chiar atunci când nu mai vrei să fii iubit, cum este cazul meu de azi. Asta e adevărat cel puțin pentru pătimașii cari încă n-au încetat să trăiască din amintire, căci nu poate fi nici o amintire fără de prezent. Poți – mult și bine – să vrei să mori. Eu am voit-o de-a binelea, de mai multe ori în viața mea. Dar chipurile frumoase ale trecutului meu mi-au răsărit vii în minte, mi-au înduioșat inima, au înlocuit amărăciunea prin bucurie și m-au silit să caut mereu veșnicul balsam pe fețele oamenilor. Una din aceste mărețe figuri a fost Barba Iani.

Despre el nu pot povesti nimic, sau aproape nimic. Opt ani din viața mea fură alipiți de a sa: Diarbekir, Alep, Angora, Sivas, Erzerum, sute de târguri și de sate fură străbătute de cele două umbre ale noastre. N-am vândut numai salep. Covoare, mătăsuri, cuțitărie, balsame, dresuri, parfumuri, cai, câini, pisici, tot a trecut prin mâinile noastre, dar tot bietul salep era acela care ne scotea din nevoie. Când vreo afacere neizbutită ne lăsa cu buzunarele goale, dam fuga la ibrice, la sărmanele ibrice ruginite. Și atunci: „Salep! Salep!... Haai la salepgiu!" Ne uitam unul la altul și ne înveseleam.

Râdeam, da, pentru că Barba Iani era un prieten neprețuit – dar cauza ruinei eram totdeauna eu, neasemuitul făcător de boroboațe. Între multe alte buclucuri, îmi amintesc de unul care le-a întrecut pe toate.

Ne băgaserăm toți banii în doi cai frumoși, pe cari-i cumpărasem dintr-un bâlci mare, la vreo cincisprezece kilometri de Angora. Eram mulțumiți, făcuserăm o afacere minunată. La întoarcere, pe drum – mai din mulțumire, mai din cauza oboselii –, îmi veni gustul să mă opresc înaintea unei crâșme. Era noapte, Barba Iani se împotrivi:

— Lasă, măi, Stavrache!... Hai să mergem acasă!... Acolo, vom ciocni un păhăruț.

— Nu, Barba Iani, eu vreau aici!... Un minut, numai!... Am chef să ne cinstim norocul!

Bietul om se dădu bătut. Ne legarăm dobitoacele afară, de un stâlp. Și – cu ochii țintă pe fereastră – cinstirăm un păhărel. Apoi mai luarăm unul. Ne prinse

foamea. Îmbucarăm ceva. Apoi, o sticlă, și-apoi alta, căci Barba Iani știa și el doar ce-i aia trai bun!... Capetele ni se înfierbântară. Începurăm să cântăm în grecește:

Iar te-ai îmbătat, trăsnilă!
Iar îmi spargi paharele!
Ce animal slut mai ești!

Dar tocmai când ne era lumea mai dragă, Barba Iani tăcu. Calm, cu ochii ațintiți pe geamurile întunecate, el îmi zise:

— Te cred și eu, Stavrache, că ești un *animal slut*, căci animalele noastre cele frumoase ori au pierit, ori nu mai văd eu bine!

Dintr-o săritură fusei la ușă, dar nu mai putui prinde decât răpăitul unui galop nebun, care răsuna în noapte.

Un ceas după aceea, orbecăind și poticnindu-ne prin toate găurile, Barba Iani îmi zicea, în chip de mustrare:

— Ai vrut să... cinstim norocul!... Ei bine, umblă acum pe jos, copil afurisit și încăpățânat ce ești!... Hai, ia mai cântă-mi să-ți treacă de necaz: *Iar te-ai îmbătat, trăsnilă!*

Ferice de cel ce-și simte inima zvâcnind în bun pământ omenesc, în glia aceea de calitate superioară, care-ți transmite seva ei dătătoare de viață!... Vai de acela care nu știe ce e asta!

Vreme de ani îndelungați, în timpul cărora viața mea fu una cu a lui Barba Iani, natura însăși avu o înfățișare atrăgătoare, frățească, poetică. Totul îmi părea frumos și demn de a fi trăit. Urâciunea își pierdea repulsia, prostia se lovea de batjocurile noastre, șiretenia era demascată,

violența celor tari îmi părea suportabilă. Când contactul cu cei de rând ne înăbușea, ne adânceam în lumea gândurilor, în viața în care natura singură vorbește ochilor și inimii.

Barba Iani era în stare să meargă o zi întreagă fără să scoată un cuvânt. Doar din câte o singură privire îmi indica ceea ce merita să fie văzut. El zicea că asta înseamnează „să iei o baie dezinfectantă". Era adevărat.

Opera mută a Creațiunii purifică și-l redă sie însuși pe omul umilit de josnicii. Și nu e om, oricât de puternic, care să poată trece prin ticăloșii fără să se-ntineze.

Mai mult, acest neasemuit tovarăș al adolescenței mele era un bun cunoscător al Antichității și al filozofiilor ei. Toate disertațiile lui asupra vieții – patima sa în ceasurile de odihnă – erau împestrițate de pilde scoase din înțelepciune. El nu era un înțelept, dar îi plăcea liniștea conștientă a sufletului:

— Mai curând sau mai târziu, omul inteligent ajunge să înțeleagă deșertăciunea zbuciumului sentimental care turbură pacea și consumă viața – îmi zicea el. Ferice de acel care ajunge să înțeleagă aceasta mai de timpuriu: cu atât mai mult se va bucura de existență!

ÎNTR-O ZI RECE DE TOAMNĂ ERAM PE UN CÂMP DE manevre, în apropiere de Alep. Băutura noastră caldă fu luată cu asalt de către soldați. Chiar ofițerii veniră să se împărtășească din ea; și cum sub ibricele noastre era jăratec, rămaseră să se încălzească și să mai vorbească.

Un ofițer superior povestea unui subaltern al său anecdota în care un general, prieten al lui Alexandru cel Mare, se declara partizan pentru pacea propusă de Darius:

— Eu aș accepta, dacă aș fi Alexandru, spuse cel dintâi – la care marele cuceritor îi răspunse:

— Și eu aș accepta, dacă aș fi... dacă aș fi...

Ofițerul turc se încurcă.

— Ah, făcu el, cum se chema prietenul acela al lui Alexandru?

— Parmenion! răspunse Barba Iani, care trăgea cu urechea la convorbirea lor.

— Bravo, moșule! exclamă ofițerul. Dar de unde știi tu asta?... Când vinzi salep, nu prea te întâlnești cu Alexandru cel Mare.

— Cum nu? îi replică prietenul meu. Tot omul are nevoie *să se încălzească*, după cum vedeți!

Aluzia aceasta cu îndoit înțeles îi plăcu ofițerului. El binevoi să vorbească cu noi. În clipa aceea, privirea mea se încrucișă cu a lui.

— Parcă te-am mai văzut undeva. Figura ta îmi e cunoscută! îmi zise el.

— Da! îi răspunsei, înroșindu-mă. Am fost în aceeași trăsură cu Mustafa-bei, la Constantinopol, acum cinci ani.

— Pe Allah!... E-adevărat!... Tu ești băiatul ce căuta pe maică-sa, care avea un ochi vătămat. Ei bine, nenorocitule, trebuie să fi suferit mult cu blestematul acela de satir!

— Mult!... De unde era să-l cunosc?

— Dar cum poți să te încrezi, așa, în cel dintâi venit care începe să mângâie obrajii unui copil?

Ofițerul ne vorbi îndelung și-mi dezvălui toate ticăloșiile făptuite de Mustafa-bei. Apoi începu să-l descoasă pe Barba Iani și fu mișcat de câte află. Despărțindu-ne, ne strânse mâinile cu dragoste și ne rugă să primim câte o liră turcească, de aur:

— Să n-o luați drept bacșiș. Asta e ca să vă arăt că stimez înțelepciunea bătrânului și compătimesc suferințele tânărului!

Întorcându-ne acasă, Barba Iani conchidea:

— Vezi tu, Stavrule? Pretutindeni sunt rătăciți, dar inteligența dărâmă barierele dintre oameni, chiar atunci când e învesmântată într-o uniformă militărească!

ÎN VREMEA ASTA, BARBA IANI ÎMBĂTRÂNEA.

O boală de inimă îl făcu – din an în an – mai neputincios să-și câștige pâinea de toate zilele. Oboseala îl dobora. Întristarea punea din ce în ce stăpânire pe el. Eu aveam douăzeci și doi de ani, eram puternic, curajos și dezghețat.

Câteva mici economii, pe cari izbutiserăm să le agonisim, mă hotărâră să-l rog să se mai odihnească, iar pentru ca repausul acesta să-i priască mai bine alesei, ca loc de retragere, o țară necercetată încă de noi: munții Libani.

O, frumosul și tristul Liban! Numai gândindu-mă la anul acela petrecut acolo, inima mi se înfioară de plăcere și sângerează în același timp!... Gazir!... Și tu, Dlepta!...

Și tu, Harmon!... Și tu, Malmetein!... Și voi, cedri cu lungi brațe frățești, cari parcă voiți să cuprindeți întreg pământul! Și voi rodii, cari vă mulțumiți cu trei pumni de mușchi îngrămădit în crăpătura unei stânci pentru a putea oferi călătorului rătăcit rodul vostru zemos!... Și tu, Mediterană, care te dai, voluptuoasă, mângâierilor zeului tău înflăcărat și care-ți desfășori imensitatea fără de pată înaintea sărmanelor ferestre ale căsuțelor libaneze, suprapuse în fața infinitului!... La toate și tuturor vă zic: adio!... De astăzi nu vă voi mai revedea, dar ochii mei vor păstra de-a pururea amintirea unicei și blândei voastre lumini... Lumina aceasta s-a mohorât în amintirea mea... Viața n-a voit ca bucuria să-mi fie deplină...

Dar, Doamne, unde și când ne dăruiește viața bucurii depline?...

NE OPRIRĂM LA GAZIR, UN SAT PITORESC, CUM E aproape întreg Libanul, și așezat pe un platou adăpostit. Eram singurii chiriași ai unei femei în vârstă și artritice, care trăia în singurătate, Set Amra, o arabă creștină, ca mai toți locuitorii Libanului. Cu toate că eram ortodocși și ea catolică, fiind tot creștini, furăm bine primiți. Și acum iată încă o întâmplare, căci viața mea e bogată în întâmplări.

La Gazir hotărâsem să lucrez numai eu. Barba Iani, suferind, se plimba, căutând rodii și omorând mici șerpi. Cu Set Amra aveam sfaturi lungi, pe când ne fumam narghilelele. Astfel aflarăm că și ea avea o durere.

Era prea singură pe lume, și singurătatea asta îi rodea inima. Unicul ei copil – o fată de vreo douăzeci de ani – era în Venezuela, unde plecase cu tatăl ei ca să facă avere, după cum e obiceiul locuitorilor din Liban. Dar bătrânul murise de vreun an, iar după moartea lui scrisorile din America veneau tot mai rare. Selina – tânăra fată – nu era săracă. Conducea o bună afacere cu bijuterii. Cu toate acestea, inima ei nu se prea prăpădea în atenții pentru maică-sa. O uita, și Set Amra era nevoită să trăiască zile întregi cu pâine goală.

Ne fu milă de ea. Din ceasul acela, mâncarăm laolaltă. Set Amra deveni sora și mama noastră. Ea se înfruptă cu bune bucățele de friptură de oaie și narghileaua îi fu totdeauna îndopată cu tumbac. Asta era tot ce-i trebuia. Ea binecuvânta pe Dumnezeu de-a ne fi adus sub acoperișul ei și scrise fiică-sii scrisori pline de recunoștință duioasă. Selina răspunse mulțumind „celor doi necunoscuți cu inimă de frați".

Și timpul trecea în fericire.

DAR, CÂȘTIGÂND DIN CE ÎN CE MAI PUȚIN, ECONOMIILE noastre începură să scadă văzând cu ochii. Toamna veni, și ea aduse o răceală lui Barba Iani. Plecai la Beirut după un medic. Îngrijirile date îmbunătățiră starea scumpului meu prieten, dar banii se mistuiră.

Iarna fu grea pentru niște ținuturi ca ale Libanului. De-abia izbuteam să scot cele trebuitoare, ca să nu crăpăm de foame. Ne lipsirăm de carne. În casa noastră, de trei ori pe săptămână nu găseai decât pâine goală. Ca să

facem și mai mare economie, nu mai aprindeam decât o singură narghilea, al cărei ciubuc trecea din mână în mână și de la gură la gură.

O duceam greu. Totuși, cu chiu, cu vai ieșirăm în martie, când o veste ne umplu inimile de bucurie: Selina își anunța plecarea din Venezuela și întoarcerea ei la căminul părintesc, peste vreo trei-patru săptămâni.

Chiote!... Îmbrățișări nesfârșite!

— Știți ceva? ne spuse într-o zi Set Amra, în taină, Stavru e băiat frumos. Desigur, Selina se va îndrăgosti de el și atunci bunătatea voastră față de mine va fi răsplătită cu prisosință... Ei, ce zici tu, Stavrule?

Ce să zică Stavru?... Nimic alta decât că își pierdu capul, ca de obicei... Ba îl făcu chiar și pe Barba Iani să și-l piardă, și tustrei, împreună cu artritica, ne puserăm să jucăm o horă, ca să sărbătorim apropiata mea nuntă cu Selina, care habar n-avea de toate astea!...

Eu o luasem razna, ca un cal surd. Considerând casa drept o viitoare proprietate a mea, băgai de seamă că terasa acoperișului se înmuiase, lăsând să picure în odăi apa ploilor. Deci, după obiceiul libanezilor, mă suii pe acoperiș, cu tăvălugul de piatră, și în hazul nestăpânit al locuitorilor mă încăpățânai să alerg în lungul și largul terasei, târând după mine greul cilindru, care-mi zdrobea călcâile și mă trântea în nas.

Ah! afurisită de inimă, la câte prostii nu m-ai împins!

Mersei mai departe. Într-o zi, arătând lui Barba Iani buzele încă rumene și cărnoase ale Set Amrei, cari sugeau cu voluptate din ciubuc, îi zisei:

— Ei, Barba Iani!... Ce zici de buzele astea? Cine știe? Poate că ele mai știu să sărute și altceva, afară de chilimbarul narghilelei! Și se prea poate să jucăm la două nunți deodată!

Da, două nunți, înțelegi dumneata! Căci, cât despre nunta mea cu Selina, ea era sigură și aievea ca și sărăcia noastră.

— Ah, Stavrache! oftă sărmanul meu prieten. Are să treacă multă apă pe gârlă până vei ajunge să cunoști lumea!

A fost prooroc.

Selina sosi. O oacheșă, cu ochi de diavol și cu păr bogat, înaltă, voinică, neastâmpărată ca argintul viu, dar suflet de negustor și inteligență de cocotă. Chiar din ziua întâia ne-a umilit pe toți. Mulțumirile ei fură scurte și reci. Găsea că viața pe care o duceam era „dezgustătoare" – și n-a lipsit mult ca să ne învinovățească chiar de sărăcia maică-sii. Ea ne arătă disprețul ei închiriindu-și o casă aparte, venind să ne facă zilnic câte o vizită de un sfert de oră și înmânând Set Amrei o sumă ridicolă de bani, care ne fu dată drept „despăgubire". Gătită cu vestminte exotice și cu bijuterii de preț, ea se arăta ca o marfă în ochii râvnitori ai satului.

Într-o zi, o vecină alergă să ne spună că un frumos vântură-lume sosise cu trăsura de la Beirut, ca s-o viziteze pe Selina! Pe Selina, logodnica mea!

— Ah! Barba Iani, ce plină de dezamăgiri e viața! hohotii eu, prăbușindu-mă pe umărul singurului meu prieten pe care îl aveam.

— Nu știai asta, Stavrache? Ei bine, afl-o acum! Până una-alta, caută ibricele de salep, hai să ne strângem catrafusele și... la drum! Să plecăm: pământul e plin de frumuseți!

Plecarăm, lăsând-o pe biata Set Amra cu lacrimile în ochi. Și trei luni în șir băturăm superbele meleaguri ale muntelui Liban, adăpându-ne din izvoarele lui limpezi și adăpând pe libanezi cu veșnicul nostru salep.

— Salep! Salep! Hai la salepgiu!

— Nu-i așa, Stavrache, că pământul e veșnic frumos?

— Ah, Barba Iani, câtă dreptate ai!

PĂMÂNTUL E FRUMOS? DA DE UNDE! ȘI ASTA E TOT O minciună! Toată frumusețea lui se resfrânge din inimile noastre, atâta timp cât inimile acestea sunt pline de bucurii. În ziua în care bucuria își ia zborul, pământul nu mai e decât un cimitir.

Și frumosul ținut al Libanului fu un cimitir pentru inima mea și pentru trupul lui Barba Iani.

Într-o zi, în apropiere de Dlepta, prietenul meu fu lovit de un atac brusc și neașteptat, care îl doborî la pământ, cu capul înainte.

— Barba Iani!... Aman, Barba Iani!... Ce ai? Ți-e rău?

Nu! Lui Barba Iani nu-i mai era rău. Răul rămăsese întreg pentru mine.

El a fost viermele care mi-a ros toată viața mea de pe urmă. Nostalgia acestei prietenii pierdute, precum și dorul de a afla – împotriva tuturor piedicilor – o iubire caldă mă hotărâră, câțiva ani mai târziu, să mă întorc în

țara mea, să mă lipesc de-o ființă gingașă și s-o iubesc așa cum iubeam pe Chira, pe mama, pe Barba Iani.

Dar asta a fost – după cum se știe – povestea lui Stavru.

Cuprins